

Projekt

z dnia 16 września 2021 r.

Zatwierdzony przez .....

**UCHWAŁA NR .....
RADY MIEJSKIEJ W KLIMONTOWIE**

z dnia ..... 2021 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Klimontów na lata 2021 - 2024"

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt. 9 i art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1372), art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 710 z późn. zm.) po uzyskaniu opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Miejska w Klimontowie uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Klimontów na lata 2021 - 2024" w brzmieniu jak załącznik do niniejszej uchwały.

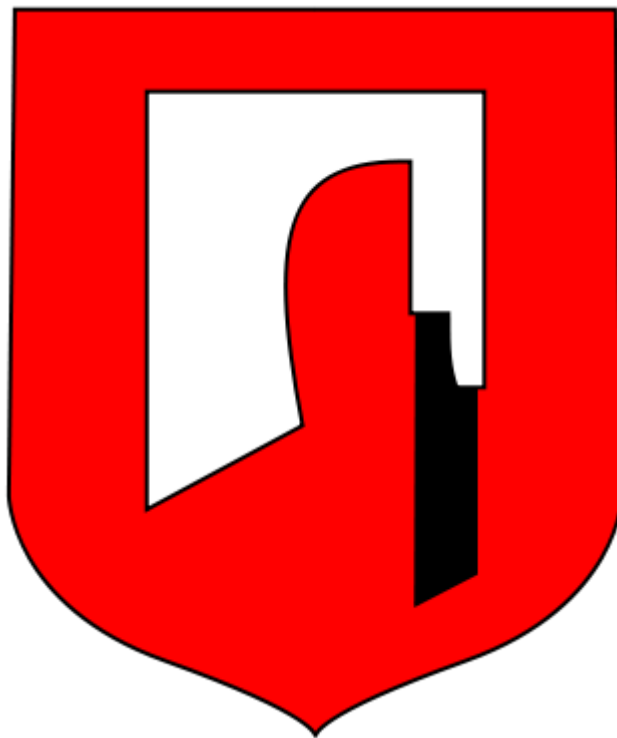
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy.

§ 3. Traci moc uchwała Nr XLVIII/341/17 Rady Gminy w Klimontowie z dnia 28 grudnia 2017 r. w sprawie przyjęcia "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Klimontów na lata 2017 - 2020".

§ 4. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

§ 5. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Klimontów na lata 2021-2024

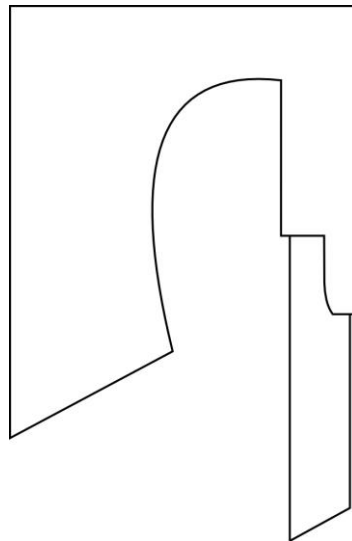

Klimontów 2021

Program Opieki Nad Zabytkami

Gminy Klimontów

na lata 2021-2024

Opracował: Tomasz Giecewicz

Klimontów 2021

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	8
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	8
4.1.1. Uwarunkowania wynikające z Krajowego Programu Opieki Nad Zabytkami.	8
4.1.2. Uwarunkowania wynikające z Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013.....	10
4.2. Relacje gminnego programu nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.	11
4.2.1. Uwarunkowania wynikające z Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego.....	11
4.2.2. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020.....	13
4.2.3. Gminny Program Opieki nad Zabytkami a Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego.....	13
4.2.4. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020.....	14
4.2.5. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2015 – 2020.....	27
4.2.6. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Powiatu Sandomierskiego. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Sandomierskiego na lata 2014 – 2020.....	28
4.2.7. Lokalna Strategia Rozwoju.	28
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	30
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).	30
5.1.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Klimontów.	30
5.1.2. Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Klimontów 2007-2015.....	30
5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Klimontów na lata 2015 – 2020.....	32
5.1.4. Lokalny Program Rewitalizacji Klimontowa na lata 2016-2023.	33

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.	34
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy.....	34
5.2.2. Materialne elementy krajobrazu kulturowego	60
5.2.3. Zabytki wpisane do rejestru zabytków.....	65
5.2.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	67
5.2.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	68
5.2.6. Zabytki ruchome	70
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.	71
7. Założenia programowe, priorytety i kierunki działań Programu opieki nad zabytkami.	74
8. Przykładowe źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.....	78
Bibliografia.	83
Aneksy	86
Zabytki budownictwa i architektury wpisane do gminnej ewidencji zabytków.	86
Stanowiska archeologiczne wpisane do gminnej ewidencji zabytków.....	91

1. Wstęp.

Gmina Klimontów położona jest w zachodniej części powiatu sandomierskiego województwa świętokrzyskiego. Na terenie gminy z wyjątkiem malowniczego krajobrazu i licznych atrakcji przyrodniczych znajdują się także bogate zasoby kulturowe, reprezentujące dwa tysiąclecia tradycji osadniczej tych ziem. Dlatego szczególnie ważna jest ochrona dziedzictwa kulturowego łączącego w sobie dorobek minionych pokoleń i naszą współczesną działalność, nierozzerwalnie związaną z otoczeniem, w którym żyjemy, określa naszą tożsamość i stanowi świadectwo naszego istnienia dla przyszłych pokoleń. Według art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.), ochrona zabytków należy do samorządu terytorialnego. Artykuł 4 tej ustawy określa działania, które winny podejmować organy administracji publicznej w celu ochrony zabytków. Działania te mają na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Program Opieki nad Zabytkami oparty na podstawach prawnych, uwzględnia strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, jest zgodny z dokumentami wystawionymi na płaszczyźnie kraju, województwa i powiatu oraz uwzględnia wewnętrzne, gminne uwarunkowania ochrony zabytków. Program zawiera również analizę krajobrazu kulturowego gminy, charakterystykę substancji zabytkowej oraz proponuje kierunki działań w celu ochrony i promocji zabytków z uwzględnieniem źródeł ich finansowania.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Klimontów stanowią

Art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 710 - Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami)

Ust. 1 tego artykułu brzmi:

Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Ust. 2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Ochronę dziedzictwa kulturowego oraz opiekę nad zabytkami w Polsce regulują:

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej**, która nakłada na państwo i obywateli obowiązek ochrony zabytków. Zostało to zawarte w:
  - art. 5 Konstytucji RP, określającym dziedzictwo narodowe jako wartość strzeżoną przez państwo polskie;
  - art. 6 ust. 1 Konstytucji RP mówiącym, iż: Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.;
  - art. 86 Konstytucji RP stanowiącym, że: Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.
2. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.) będąca podstawowym aktem prawnym kompleksowo regulującym ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Reguluje znaczenie określeń zawartych w ustawie (art. 3.). Ustawodawca rozdzielił obowiązki ochrony i opieki nad zabytkami na organy administracji publicznej, właścicieli lub posiadaczy zabytku (art. 4). Działania organów administracji publicznej powinny mieć na celu: zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków.

Poza tym na organach administracji publicznej spoczywa obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomości z terenu gminy w formie kart adresowych (art. 22, ust. 4.), która stanowi podstawę do opracowania programu opieki

nad zabytkami (art. 21.).

Ustawa również szczegółowo wymienia zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne podlegające ochronie bez względu na stań zachowania (art. 6.1.), oraz zaleca ochronę nazw geograficznych, historycznych czy też tradycyjnych nazw jednostek osadniczych lub placów, ulic, obiektów budowlanych (art. 6.2.). Określone jednocześnie zostały formy ochrony zabytków (art. 7.), którymi są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego, tworzonego uchwałą rady gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, celem ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów i znajdujących się tam zabytków nieruchomych, charakterystycznych dla miejscowej tradycji osadniczej i budowlanej (art. 16.1., 17.);
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawodawca także zapisał, że problematykę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na płaszczyźnie gminy uwzględnia się przy sporządzaniu strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Przy sporządzaniu wyżej wymienionych dokumentów uwzględnić należy krajowy program ochrony i opieki nad zabytkami, oraz określić działania w celu zapobiegania kradzieżom oraz ochrony zabytków w czasie realizacji inwestycji i przywracania im jak najlepszego stanu. Natomiast dodatkowo w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, podlegającym uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków należy uwzględnić ochronę zabytków wpisanych do rejestru wraz z otoczeniem, zabytków wpisanych do ewidencji zabytków, parków kulturowych oraz ustalenia programu opieki nad zabytkami. Ustala się również, w zależności od potrzeb strefy ochrony

konserwatorskiej dla ochrony znajdujących się w jej granicach zabytków (art. 18., 19., 20.).

Ustawa określa, że organami ochrony zabytków (art. 89.) są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
  - wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.
3. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1372), która w art. 7 ust. 1, pkt 9 stwierdza, iż zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
  4. **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz 741 z późn. zm.)
  5. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz 1333 z późn. zm.)
  6. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1219 z późn. zm.).
  7. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1098).
  8. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1990 z późn. zm.)
  9. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 194).
  10. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1057 z późn. zm.)
  11. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 902)
  12. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz.U. 2019 r., poz. 1479)

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4.1.1. Uwarunkowania wynikające z Krajowego Programu Opieki Nad Zabytkami.

Celem, będącego w procesie tworzenia Krajowego Programu Opieki Nad Zabytkami jest wyznaczanie niezbędnych działań w celu ochrony i opieki nad zabytkami. W tym celu wytyczono siedem podstawowych zasad konserwatorskich, dotyczących zarówno pracowników urzędów konserwatorskich, profesjonalnych konserwatorów - restauratorów dzieł sztuki, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, w tym również duchownych - codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń.

Zasadami tymi są:

1. Zasada *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
2. Zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
3. Zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych);
4. Zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
5. Zasada odwracalności metod i materiałów;
6. Zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W programie wyznaczono również kierunki kompleksowych działań i podzielono je na kilka grup.

W zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami działania powinny skupiać się między innymi na pełnej ocenie stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych, ruchomych, dziedzictwa archeologicznego, pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa łącznie z oceną kategorii i stopnia zagrożeń, a także na udoskonalaniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych ochrony dziedzictwa kulturowego z jednoczesnym podnoszeniem efektywności tych działań. Ochroną należy objąć przynajmniej najcenniejsze zabytki

techniki.

W zakresie działań o charakterze systemowym przedstawiono cele ukierunkowane między innymi na zgodną z tendencjami europejskimi i światowymi, kompleksową ochronę dziedzictwa kulturowego obejmującego dobra natury i kultury, a także na wypracowanie warunków, metod i strategii skutecznej i szeroko zakrojonej ochrony dziedzictwa kulturowego.

W zakresie systemu finansowego postuluje się stworzenie stabilnego i przejrzystego systemu finansowania zasilanego środkami pochodzącymi nie tylko z budżetu, lecz także z odpisów podatkowych, podatków płaconych przez użytkowników obiektów zabytkowych, w tym z usług turystycznych, z kar za niszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł.

W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania przewiduje się tworzenie systemów aktualizowanych baz danych o stanie zabytków w Polsce, monitorowanie wszelakich prac przy wszystkich grupach obiektów zabytkowych, gromadzenie informacji o stanie ich zachowania i wreszcie wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

W dziedzinie kształcenia i edukacji wyznaczono działania zmierzające do doskonalenia systemu kształcenia, weryfikacji nabytych uprawnień drogą pozaakademicką przez stworzenie systemu akredytacji i uznawalności wykształcenia. Działania powinny być również skierowane na poszanowanie przez społeczeństwo wartości dziedzictwa kulturowego, propagowanie potrzeby jego ochrony i zachowania, na upowszechnianie wiedzy wśród właścicieli zabytków o zasadach konserwatorskich oraz tworzeniu ku temu mechanizmów ekonomicznych.

W zakresie współpracy międzynarodowej działania powinny zostać oparte na pojęciu wspólnego, europejskiego dziedzictwa kulturowego, wzmocnieniu roli Polski w europejskich i światowych środowiskach działających na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego oraz na ochronie polskiego dziedzictwa za granicą.

4.1.2. Uwarunkowania wynikające z Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.

Są to dokumenty ustanawiające zadania dla mecenatu państwa w dziedzinie kultury z uwzględnieniem zmian cywilizacyjnych, integracji europejskiej i gospodarki rynkowej.

Jednym ze strategicznych obszarów kultury jest ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków. Szczegółowo zostało to omówione w **Narodowym Programie Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego” na lata 2004 - 2013.**

W dokumencie tym zapisano, że dziedzictwo kulturowe stanowi z jednej strony przedmiot ochrony, a z drugiej staje się czynnikiem, potencjałem rozwoju. Dlatego na ten problem należy patrzeć z perspektywy i pamiętając o zmieniającym się świecie. To z kolei powinno przełożyć się na zmianę filozofii z pasywnej ochrony zabytków na aktywną. Konieczność tej zmiany spowodowana jest przede wszystkim postępującym kryzysem kultury historycznej oraz konserwatywnym dostrzeganiem zabytków w oderwaniu od otoczenia i realiów życia. Dlatego przemyślana i nowoczesna, a tym samym skuteczna ochrona dziedzictwa kulturowego, rozszerzona o niematerialne dobra kultury, akcentująca tożsamość narodową bez popadania w niebezpieczny nacjonalizm powinna opierać się na mądrym i rozsądnym zarządzaniu. Powinna być także kompromisem między koniecznością zachowania zabytków a nieodzownymi zmianami cywilizacyjnymi. Należy przy tym zastosować obiektywny system klasyfikacji zabytków, wykluczając kryteria ideologiczne i polityczne. Wszystkie te działania, winny być powiązane z polityką przestrzenną, z edukacją, budowaniem świadomości społecznej, mecenatem państwa oraz z ustrojem państwa. Poza tym uznano, że niezbędne są działania zmierzające do utworzenia nowoczesnego modelu ochrony opartego nie tylko na zasadzie rozporządzeń, ale również na podstawach prawno-finansowych, gwarantujących rzeczywistą ochronę zabytków. Wszystko to powinno odbywać się pod nadzorem odpowiednio przygotowanej merytorycznie, apolitycznej, godziwie wynagradzanej oraz skutecznej w działaniu służby konserwatorskiej. Uznano wreszcie, że turystyka, jako czynnik rozwoju ekonomicznego, może w znacznym stopniu przyczynić się do rozwoju ośrodków jak i do ochrony dziedzictwa kulturowego. Nie można jednak nie dostrzegać zagrożenia

w dobie globalizacji dla autentyczności zasobów kultury i dlatego właśnie wartości i tradycje regionalne, stanowiące wartość samą w sobie zyskują tu na znaczeniu.

Celem strategicznym Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego” jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomości.

Celami cząstkowymi programu są:

- a) Poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków.
- b) Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.
- c) Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.
- d) Promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego.
- e) Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.
- f) Tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej;
- g) Zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

4.2. Relacje gminnego programu nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

4.2.1. Uwarunkowania wynikające z Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego.

W momencie tworzenia niniejszego dokumentu Program Opieki Nad Zabytkami dla województwa świętokrzyskiego znajduje się w fazie tworzenia. Poprzedni dokument obowiązujący w latach 2013-2016 wyznaczał cel generalny jakim była:

- Ochrona i zachowanie materialnego oraz niematerialnego dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego.

Definiował także cele szczegółowe (strategiczne):

1. Ochronę i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego;
2. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kultowego;
3. Tworzenie warunków do wzmacniania tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej.

Cel szczegółowy **1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego**. Podstawą do realizacji działań ochronnych jest prowadzenie ewidencjonowania zasobów, badań oraz dokumentacji obiektów i terenów zabytkowych. Ponadto dla realizacji tego celu konieczna jest współpraca służb konserwatorskich, samorządów lokalnych właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych. Ważne jest jednak, aby to, co zachowało się z minionych wieków, znalazło godne miejsce w kształtowanej przez nas rzeczywistości.

Kierunkami działań ku temu celowi jest:

1. Rozpoznanie i dokumentacja zasobów zabytkowych;
2. Ochrona zabytków ruchomych;
3. Ochrona zabytków nieruchomych;
4. Ochrona zabytków archeologicznych;
5. Ochrona zabytkowych układów architektonicznych;
6. Stwarzanie warunków dla powstania i rozwoju parków kulturowych oraz ochrona krajobrazu kulturowego.

Cel szczegółowy **2. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kultowego**. Harmonijne włączenie aspektów dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego w zachodzące zmiany cywilizacyjne daje możliwość właściwej jego ochrony oraz efektywnego wykorzystania. Dziedzictwo kulturowe to zarówno obiekty zabytkowe (zabytki nieruchome, ruchome, archeologiczne), jak i dziedzictwo niematerialne. W zarządzaniu ochroną dziedzictwa kulturowego ważną rolę powinny odgrywać prawne i organizacyjne narzędzia oddziaływania na procesy kształtowania krajobrazu kulturowego, przy uwzględnieniu zasad ekonomii i przy wykorzystywaniu metod nowoczesnego marketingu.

Cel szczegółowy **3. Tworzenie warunków do wzmacniania tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej**. Budowanie tożsamości regionalnej na obszarze województwa świętokrzyskiego może dotyczyć działań podejmowanych zarówno dla całego jego obszaru, jak i dla konkretnych rejonów (nie

tylko w rozumieniu administracyjnym, ale i kulturowym). Teren województwa jest zróżnicowany kulturowo, jednocześnie jednak pozostaje związany historią i tradycją. Ważnym elementem niezbędnym dla realizacji tego celu jest kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla historii i wartości lokalnego dziedzictwa oraz budowanie klimatu społecznego zrozumienia dla idei potrzeby ochrony nie tylko istniejących zasobów materialnych, ale i zachowania tradycji niematerialnych.

4.2.2. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020.

W dokumencie uznano m. in., iż dziedzictwo kulturowe powinno być jednym z elementów współpracy międzynarodowej. Z pośród celów, jakie ów dokument wyznaczył było także racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych oraz dóbr kultury. Dla właściwej realizacji tego założenia wyznaczono priorytety, w których szczegółowo omówiono kierunki podejmowanych działań.

W zakresie tworzenia warunków rozwoju turystyki, sportu i rekreacji za konieczne uznano działania zmierzające do rozwoju infrastruktury turystycznej, podniesienia jakości usług turystycznych i promocji turystyki. Narzędziami realizacji tego celu miałyby być stworzenie zintegrowanego systemu informacji, oznakowanie oraz udostępnienie atrakcji turystycznych. Zwrócono jednocześnie uwagę na potrzebę wspierania procesów powstawania lokalnych i regionalnych produktów turystycznych.

W zakresie ochrony i udostępniania dziedzictwa kulturowego przede wszystkim podkreślono konieczność zachowania dziedzictwa kulturowego, aktywną ochronę zabytków i zwiększenie ich roli w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości. Za ważne działanie uznano rozbudowę infrastruktury kultury oraz poprawę funkcjonowania bibliotek, tworzenie rozwiązań systemowych w celu upowszechniania kultury oraz poprawy dostępności mieszkańców do oferty kulturalnej i żywego w niej uczestniczenia. Zwrócono uwagę na związane z ochroną i udostępnianiem dziedzictwa kulturowego tworzenie lokalnych miejsc pracy.

4.2.3. Gminny Program Opieki nad Zabytkami a Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego.

Przytoczony dokument z 2014 r. podkreśla rolę i znaczenie dziedzictwa kulturowego a także wskazuje na kwestię pielęgnowania tożsamości regionalnej, która nie-

wątpliwie wzbogaca kulturę Polski i Wspólnoty Europejskiej oraz może pozytywnie wpływać na ograniczanie negatywnych aspektów globalizacji i unifikacji.

Uwypuklone zostało także promowanie dziedzictwa kulturowego przez turystykę oraz konieczność kompleksowego przebadania i rozpoznania całości dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego, łącznie z badaniami archeologicznymi.

4.2.4. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020.

Pośród celów strategii odnoszących się do tematu turystyki na terenie województwa należą:

Cel operacyjny 1 - Wsparcie rozwoju flagowych produktów turystycznych województwa tzw. lokomotyw rozwoju.

Lata 2006-2014 były dla województwa świętokrzyskiego okresem kreowania i wdrażania produktów turystycznych, wykorzystujących potencjał naturalny i antropogeniczny województwa. Dzięki zrealizowanym działaniom (planistycznym, inwestycyjnym oraz promocyjnym) powstało szereg produktów turystycznych bardzo mocno osadzonych w najbardziej unikatowych i rozpoznawalnych walorach regionu. Są to w większości świętokrzyskie flagowe produkty turystyczne.

Jak wskazano produkty te nie znajdują się w przeważającej części w dojrzałej formie swojego funkcjonowania, która pozwala na generowanie efektów gospodarczych i społecznych. Wymagają więc w kolejnych latach działań wspierających. Jednocześnie ich potencjał rozwojowy pozwala twierdzić, iż będą one lokomotywami, które mogą „pociągnąć” region i jego turystykę.

Cel operacyjny 2 - Rozwój nowych produktów turystycznych.

Osiągnięcie przez województwo świętokrzyskie wiodącej pozycji warunkowane jest również przez kreowanie nowych produktów turystycznych odpowiadających na zmieniające się potrzeby odbiorców. Z dzisiejszej perspektywy nie jesteśmy w stanie przewidzieć trendów i tendencji, które ujawnią się za kilka lat. Dlatego na tym etapie jesteśmy w stanie sformułować następujące rekomendacje w zakresie powstawania nowych produktów turystycznych województwa świętokrzyskiego:

Spełnienie kryteriów warunków „sine qua non” wyszczególnionych w opisie obszaru;

Prowadzenie badań konsumenckich, monitorujących oczekiwania i potrzeby klientów oraz pozyskiwanie badań monitorujących globalne trendy gospodarcze, społeczne oraz turystyczne.

W kontekście tworzenia nowych produktów turystycznych niewątpliwie nacisk powinien zostać położony na następujące obszary produktowe:

W ramach głównych obszarów produktowych:

- Turystyka dziedzictwa naturalnego i kulturowego – turystyka kulinarna, w tym turystyka i turystyka etniczna (oferta dla grup żydowskich)
- Turystyka zdrowotna i prozdrowotna
- Turystyka aktywna, specjalistyczna i kwalifikowana – turystyka rowerowa oraz turystyka wodna
- Turystyka na obszarach wiejskich oraz ekoturystyka

Uzupełniające obszary produktowe:

- Turystyka biznesowa
- Turystyka tranzytowa
- Turystyka hobbystyczna – geoturystyka

Działanie 2.1 Wsparcie przekształcania atrakcji w produkty turystyczne.

Przekształcanie atrakcji w produkty turystyczne ma kluczowe znaczenia w procesie tworzenia nowych produktów. A jest to o tyle problematyczne, że wciąż występują problemy z różnicowaniem atrakcji i produktów. Najczęściej atrakcje są nazywane produktami turystycznymi z pominięciem niezbędnych elementów komplementarności. Trudno wtedy łączyć poszczególne składniki produktów, w szczególności zarządzane przez różne podmioty np. branżę i samorządy lub organizacje pozarządowe.

Instrumenty realizacji działania:

Promocja i wspieranie idei „od waloru poprzez atrakcję do produktu”.

Dotyczy organizowania specjalnych warsztatów, spotkań, seminariów i konferencji, poświęconych metodologii tworzenia produktów turystycznych, a także imprez czy konkursów, promujących ideę „od waloru, przez atrakcję do produktu”. Ich uczestnikami powinni być zarówno przedstawiciele samorządów lokalnych, jak i branży turystycznej i organizacji pozarządowych, w tym gestorzy atrakcji turystycznych, czyli wszystkie podmioty zaangażowane w proces rozwijania oferty turystycznej. W tym kontekście ważne znaczenie ma również wspieranie inicjatyw oddolnych w subregionach województwa.

Łączenie w ramach produktów atrakcji i obiektów infrastruktury.

Dotyczy to przede wszystkim obiektów infrastruktury sportowej i rekreacyjnej zarządzanej przez samorządy oraz obiektów zabytkowych zarządzanych przez instytucje kościelne, a także organizacje pozarządowe.

Wizyty studyjne. Przykłady dobrych praktyk krajowych i zagranicznych adresowane do organizatorów produktów turystycznych, ale też innych partnerów rynku. Prezentacja podziału ról i kompetencji w innych destynacjach.

Działanie 2.2 Stała inwentaryzacja atrakcji turystycznych i ich potencjału.

Monitorowanie wszystkich istniejących i powstających atrakcji i subproduktów turystycznych województwa świętokrzyskiego jest kluczowym zadaniem w procesie kreacji nowych produktów. W nim należy poszukiwać inspiracji na innowacyjne produkty turystyczne, choć najważniejsze jest oszacowanie popytu. Im lepiej zdiagnozowane walory i atrakcje, tym łatwiej wykreować nową ofertę turystyczną, odnosząc ją do tendencji na rynku, które są najważniejsze w procesie tworzenia oferty. Ważne jest dokładne zdefiniowanie potencjału w ramach poszczególnych rodzajów produktów oraz stała aktualizacja posiadanych danych.

Instrumenty realizacji działania:

Prowadzenie cyklicznych badań ankietowych w subregionach województwa.

Przed wszystkim przy wykorzystaniu funkcjonujących bardzo dobrze centrów i punktów informacji turystycznej, znacznie wspartych w ramach kończącej się perspektywy finansowej przez środki Unii Europejskiej.

Dostarczenie partnerom narzędzia do zbierania informacji.

Dotyczy opracowania wzoru fiszki, dzięki której do ROT WŚ (odpowiedzialnej za to działanie) będą służyć wystandaryzowane informacje następnie wykorzystywane i dystrybuowane w różny sposób.

Prowadzenie cyklicznych spotkań szkoleniowych.

Działanie skierowane do partnerów uczestniczących w procesie pozyskiwania informacji i inwentaryzacji atrakcji tj. głównie centrów i punktów informacji turystycznej (CIT i PIT) oraz organizacje pozarządowe. Jego celem jest przekazywanie informacji na temat metodologii zbierania danych.

Działanie 2.3 Doradztwo oraz dystrybucja wiedzy w zakresie tworzenia i funkcjonowania produktów turystycznych bazujących na potencjale regionu.

Mimo wielu lat podejmowania tematów związanych z produktami turystycznymi w województwie świętokrzyskim przeprowadzona w ramach realizacji niniejszej Strategii analiza wskazała, iż w dalszym ciągu pożądane jest doradztwo oraz przekazy-

wanie i poszerzanie wiedzy z zakresu tworzenia i funkcjonowania produktów turystycznych.

Jest to tym bardziej istotne, iż przyjęto założenie, że województwo świętokrzyskie ma „czarować” produktami turystycznymi bardzo silnie zakorzenionymi w walorach regionu.

Jeszcze nie tak dawno, zaledwie kilka lat wstecz, określenie „produkt turystyczny” w odniesieniu do obszarów wiele osób traktowało jako niezrozumiałe. To, co wytwarzały przedsiębiorstwa turystyczne, nazywano ofertą turystyczną.

Od chwili kiedy zaczęto mówić o turystyce jako gałęzi gospodarki, produkt turystyczny stał się coraz powszechniej używanym pojęciem i wiedza na jego temat stała się w środowiskach turystycznych bardziej powszechna. Problematyka produktowa pojawia się w programach naukowych konferencji i branżowych spotkań, wiele jest publikacji poświęconych tej tematyce. Mimo rozległego dorobku teoretycznego w tym zakresie, nadal wiele osób ma problem ze zrozumieniem, że jednak istnieją dwa typy produktu turystycznego, każdy o własnej specyfice. Dotyczy to według interesariuszy rynku również województwa świętokrzyskiego. Chodzi o to, aby przekazać partnerom konkretną wiedzę jak najbardziej praktyczną, nie tylko teoretyczną dotyczącą tworzenia i rynkowego funkcjonowania produktów turystycznych.

Instrumenty realizacji działania:

Organizacja doradztwa w zakresie kreacji produktów turystycznych.

Obejmuje: stałe monitorowanie rynku usług eksperckich przez ROT WŚ oraz dzielenie się tą wiedzą z partnerami rynku, pozyskiwanie środków finansowych na doradztwo branżowe, transfer wiedzy w zakresie walorów i atrakcji turystycznych województwa jako inspiracji produktowych, opracowanie podręcznika „Jak stworzyć świętokrzyski produkt turystyczny? Praktyczny poradnik dla operatorów produktów”.

Stworzenie biblioteki on-line.

Obejmuje stworzenie w internecie miejsca gromadzenia wszystkich analiz, ekspertów, poradników oraz innych dokumentów przydatnych w procesie kreowania regionalnych produktów turystycznych na bazie istniejącego potencjału. Stałe uzupełnianie „cyfrozbioru”.

Działanie 2.4 Prowadzenie badań marketingowych i dystrybucja ich wyników.

Badania odgrywają bardzo dużą rolę w procesie rozwoju produktów turystycznych. One bowiem pozwalają ocenić ofertę z perspektywy oczekiwań klienta, co umożliwia przygotowanie produktów, spełniających konkretne wymagania.

W świetle nowych trendów ma to wielkie znaczenie. Obecnie zmienił się sposób i metodyka kreowania produktów turystycznych. To nie zastany potencjał ma największe znaczenie. Najważniejsze są potrzeby turystów i to one stanowią punkt wyjścia do kreacji produktów turystycznych. Znając potrzeby zdefiniowanych segmentów rynku, dopiero na nie nakładamy istniejący potencjał, żeby stwierdzić, na ile dany obszar jest w stanie oczekiwania te zaspokoić.

Podstawowy zakres merytoryczny badań „produktowych”:

- Określenie preferencji klientów w zakresie wyboru produktów turystycznych województwa,
- Określenie wielkości i struktury popytu na konkretne produkty,
- Określenie elementów tych produktów,
- Określenie preferowanych przez klientów najskuteczniejszych form komunikacji marketingowej, a więc informacji i promocji,
- Określenie cech produktu decydujących o jego wyborze przez klienta.

Instrumenty realizacji działania:

Prowadzenie cyklicznych badań.

Badania powinny być prowadzone przynajmniej raz w roku (docelowo dwa razy w roku), co będzie umożliwiało porównywanie wyników. Wielkość próby i jej charakterystyka, a także miejsca zbierania danych, powinny być ustalane przed każdym badaniem, w zależności od zmieniającej się sytuacji.

Dystrybucja wyników badań.

System dystrybucji dotyczy głównie (ale nie tylko) interesariuszy rynku turystycznego, ze szczególnym uwzględnieniem podmiotów i instytucji zaangażowanych w rozwój turystyki oraz tych tworzących produkty turystyczne lub tych dysponujących atrakcjami, które mogą stać się składowymi produktów turystycznych. Dokonuje się to za pośrednictwem narzędzia cyfrowego (publikowanie opracowań, wysyłka newsletterów), organizowanych cyklicznych konferencji, prezentujących wyniki badań. Ważne jest, aby badania były ogólnodostępne i uzupełnione o informacje dla wszystkich osób, które mogą angażować się w rozwijanie produktów turystycznych, a nie tylko wąskiego grona z branży turystycznej.

Cel Operacyjny 3 - Komercjalizacja oferty turystycznej regionu.

Komercjalizacja świątokrzyskiej oferty turystycznej ma kluczowe znaczenie w zakresie pełnego wykorzystania istniejącego potencjału naturalnego i antropogenicznego.

nego oraz osiągnięcia głównego celu, czyli zdyskontowania korzyści gospodarczych i społecznych możliwych do osiągnięcia z rozwoju turystyki.

Problem jest tym istotniejszy, że województwo świętokrzyskie posiada ogromny i co ważniejsze niezwykle różnorodny potencjał (nazywany niekiedy żartobliwie „kłęską urodzaju”), wiele walorów i atrakcji turystycznych i bardzo niski stopień ich komercjalizacji, czyli dostępnej oferty sprzedażowej, różnorodnej i skomponowanej z dużej ilości składników, dostępnych w regionie „na wyciągnięcie ręki”.

Jest w regionie kilka produktów turystycznych, które się sprawdziły i doskonale sobie radzą w warunkach rynkowych, ale ich liczba absolutnie nie oddaje skali posiadanego potencjału. Są więc doświadczenia, które można wykorzystać poprzez tzw. know-transfer.

Słabe przygotowanie produktów do sprzedaży jest jednym z kluczowych czynników niezadawalającego stanu rozwoju świętokrzyskich produktów turystycznych.

Działanie 3.1 Wsparcie organizatorów turystyki sprzedających lokalną ofertę.

Niewątpliwie w dobie powszechności Internetu, wzrastającej dostępności ofert oraz trendów dotyczących potrzeby samodzielnego komponowania pobytów z dostępnych atrakcji, produktów i usług znaczenie tour operatorów i biur podróży maleje.

W przeszłości takich problemów nie było i naturalna produktywność obszarów turystycznych materializowała się na rynku w zasadzie dzięki przedsiębiorstwom turystycznym i za ich pośrednictwem (biura podróży). I tak w sporej części dzieje się nadal, tylko że w turystyce masowej, a tym bardziej w epoce internetu, powszechnej dostępności telefonu i innych nowoczesnych środków komunikowania się, znaczenie biur podróży jako twórców i oferentów produktów turystycznych znacznie zmalało, często do bardzo niskiego poziomu. Trudno jednoznacznie stwierdzić, co było przyczyną a co skutkiem takich zmian – faktem natomiast jest, że obszary turystyczne w jakimś sensie zaczęły bardzo aktywnie działać na rynku (marketing terytorialny), proponując pod swoim szyldem różnorodne walory i atrakcje, także w połączeniu z szerokim zakresem lokalnych usług

Nie ulega wątpliwości, że ten kierunek trzeba traktować jako przyszłościowy, bowiem w dzisiejszych warunkach globalnej turystyki nie ma powrotu do dawnych form grupowego podróżowania, a rozwija się zjawisko zwane indywidualizacją podróży turystycznych. W konsekwencji rola biur podróży będzie powoli malała, ale wciąż trudno ją lekceważyć.

Co więcej dla rozwoju lokalnej i regionalnej oferty turystycznej w województwie o takiej specyfice jak Świętokrzyskie rola biur podróży i tour operatorów tworzących i sprzedających produkt jest nie do przecenienia, szczególnie w kontekście rynków zagranicznych, do których również adresować chce region swój komunikat marketingowy.

W kontekście organizacji sprzedaży świętokrzyskiej oferty turystycznej istnieje kilka możliwości. Najważniejsze jest określenie podmiotów, które mają spełniać funkcję lokalnego organizatora turystyki. Reszta spraw instytucjonalno-organizacyjnych jest pochodną odpowiedzi na to kluczowe pytanie. Sprzedaż lokalnej i regionalnej oferty turystycznej mogą zatem prowadzić następujące podmioty:

Lokalni tour operatorzy i biura podróży.

Organizatorzy turystyki funkcjonujący na rynku lokalnym.

Tour operatorzy i ich agenci krajowi.

Wybrani tour operatorzy o zasięgu globalnym m.in. podmioty sprzedające ofertę przyjazdową na rynkach zagranicznych dla których świętokrzyskie może przygotować atrakcyjną ofertę (np. oferta uzdrowska dla turystów niemieckich, oferta „rowerowa” zgodnie z segmentami zdefiniowanymi w ramach Programu promocji i rozwoju produktu turystycznego Trasy rowerowe Polski Wschodniej), podmioty sprofilowane na docelowe segmenty rynku Świętokrzyskiego (np. biura ukierunkowane turystykę krajową na turystykę III wieku lub turystykę dzieci i młodzieży lub turystykę osób niepełnosprawnych)

Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego.

To rozwiązanie wymaga rozwiązania kilku kwestii formalno-prawnych wspólnych dla wszystkich ROT-ów w Polsce m.in. związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej przez ROT (kwestia zasiadania w Zarządzie osób z instytucji publicznych). Sprawa jest prowadzona przez POT na szczeblu centralnym. Sprawa utworzenia przez ROT podmiotu – organizatora turystyki również wymaga szczegółowych analiz prawnych. Kolejną ważną sprawą do wzięcia pod uwagę przy tym rozwiązaniu jest uniknięcie wejścia w konflikt biznesowy z branżą turystyczną (organizatorami turystyki) szczególnie wśród członków ROT. ROT WŚ nie może być konkurencją dla własnych członków.

Lokalne Organizacje Turystyczne funkcjonujące na terenie regionu. Istnieją już pierwsze plany dotyczące uzyskania statusu organizatora turystyki przez LOT w celu sprzedaży oferty. Z uwagi na słabość LOT-ów organizacyjną, kadrową i finansową roz-

przezwyciężenie się tego rozwiązania wymaga przede wszystkim wzmocnienia samych LOT-ów.

Inne rozwiązania.

Przykładem jest Buskie Samorządowe Centrum Kultury, które będzie pełnić rolę tour operatora lokalnego.

Tour Operator Lokalny – TOL (Destination Management Company - DMC).

W najprostszym ujęciu jest to firma komercyjna, obsługująca lokalną turystykę przyjazdową, wyspecjalizowana w tworzeniu, zarządzaniu i promowaniu oraz sprzedaży pakietów (ofert turystycznych) o cechach specyficznych i charakterystycznych dla danego regionu. Jest to propozycja utworzenia lokalnego biura podróży o funkcji touroperatorskiej, specjalizującego się w turystyce przyjazdowej na swój teren. W związku z tym cele istnienia takiej firmy można sformułować następująco:

- pakietowanie produktów – przygotowanie lokalnej oferty w formie skomercjalizowanej – gotowej do bezpośredniej sprzedaży,
- racjonalizacja współpracy z pośrednikami – dostosowanie sieci sprzedaży do oczekiwanego segmentu klientów,
- przystosowanie do nowych trendów w popycie – kreowanie rozwoju nowych ofert,
- zwiększanie satysfakcji klienta – poprawa jakości i zakresu usług.

Zakres działania to dwie główne płaszczyzny. Pierwsza z nich - można ją nazwać podstawową - to działalność stricte organizatorska.

Główne zadania to:

- współpraca - na zasadach komercyjnych - z lokalnymi operatorami – dostawcami usług turystycznych,
- tworzenie oferty,
- tworzenie baz danych: lokalnych produktów turystycznych, dostawców usług, zewnętrznych touroperatorów, klientów, dbanie o wizerunek produktu turystycznego i regionu, pozyskiwanie i współpraca z touroperatorami zewnętrznymi, prowadzenie systemu rezerwacji usług, np. noclegowych.

Płaszczyzna druga to zadania niezwiązane bezpośrednio z działalnością tour operatorską, a mogące przynosić konkretne dochody. Mogą to być działania, dla których TOL będzie zleceniobiorcą, ale zawsze ściśle związane z zakresem działalności Lokalnej Organizacji Turystycznej. Należą do nich m.in.: prowadzenie punktu (lub punktów) informacji turystycznej, realizacja zadań promocyjnych, będących w gestii

samorządu, organizacja szkoleń i doskonalenia zawodowego, prowadzenie uzupełniającej sprzedaży pamiątek turystycznych regionu, wydawnictw etc., prowadzenie obsługi biurowej i logistycznej Lokalnej Organizacji Turystycznej.

Warto zwrócić uwagę na korzyści, jakie lokalne gremia turystyczne mogą osiągnąć stosując proponowane rozwiązanie oraz uwarunkowania tych rozwiązań:

- koordynacja współpracy lokalnej branży turystycznej i możliwość osiągnięcia efektu synergii. Poprzez przekazanie przez członków (właścicieli) części kompetencji na rzecz biura członkowie ci zyskują czas na bardziej efektywną pracę nad rozwojem swojego produktu. I tak np.: hotelarz nie musi zajmować się promocją miejsca czy poszukiwaniem możliwości sprzedaży nadwyżki miejsc noclegowych. Niezależnie od tego pozytywne efekty mogą osiągnąć inni uczestnicy rynku, niekoniecznie bezpośrednio związani z turystyką, tacy jak: sklepikarze, taksówkarze itp.;
- samofinansowanie TOL w dłuższej perspektywie czasowej. Doświadczenie wskazuje, że bez pewnego kapitału początkowego trudno rozpoczynać działalność w sferze turystyki przyjazdowej. Jest to jedna z przyczyn braku na polskim rynku takich niewielkich, lokalnych touroperatorów. Dlatego wydaje się, że po podjęciu decyzji o powołaniu TOL należy znaleźć źródła finansowania na około 1,5 – 2 lat. Dodatkowo powinien zostać spełniony jeszcze jeden warunek: takie biuro powinno mieć zakaz prowadzenia działalności w sferze turystyki wyjazdowej: tak zagranicznej jak i krajowej. Pomimo tego, że jest to dyskusyjny warunek, to doświadczenia wskazują, że przy konieczności szybkiego zdobycia środków finansowych (m. in. z powodu nacisku właścicieli) biura szukają ich właśnie w turystyce wyjazdowej;
- znaczące ograniczenie kosztów promocji całego lokalnego sektora turystycznego;
- komercjalizacja produktu turystycznego poprzez wykorzystanie alternatywnych kanałów sprzedaży. Rzecz w tym, że aktualnie większość sprzedaży następuje za pośrednictwem touroperatorów zewnętrznych, tzn. funkcjonujących w innych miejscach, zaś produkt lokalny nie jest przez nich wykorzystywany jako całość (pakiet), tylko jako oddzielne elementy – noclegi, wyżywienie itp. Jeżeli produkt zostanie przygotowany w postaci kompleksowej oferty, to może być on sprzedawany za pośrednictwem tych samych tour operatorów, ale właśnie jako kompleksowa oferta. Drugą możliwością jest budowanie własnych kanałów sprzedaży, czyli podpisywanie umów bezpośrednio z biurami agencyjnymi;
- zwiększenie wykorzystania bazy noclegowej i innych elementów produktu turystycznego;

- możliwość wydłużenia sezonu turystycznego;
- związanie turysty – klienta z własnym produktem turystycznym w sposób bezpośredni, a nie za pośrednictwem zewnętrznych firm (czyli tworzenie kategorii klienta lojalnego). Zagadnienie to łączy się z problemem sprzedaży za pośrednictwem różnych kanałów. Klient kupujący produkt w biurze „X” jest przekonany, że twórcą tego produktu jest właśnie to biuro. Jeżeli jest zadowolony z jego oferty będzie w dalszym ciągu korzystał z oferty biura „X”, nawet wtedy gdy ono zaproponuje mu pobyt lub imprezę w innym miejscu. Natomiast jeżeli ten sam klient kupi ofertę, która będzie identyfikowana jako oferta konkretnego regionu, to w wypadku zadowolenia będzie ponownie poszukiwał tego produktu nawet u innych „sprzedawców”;
- wydaje się wszakże, że proponowane rozwiązanie może mieć zastosowanie w miejscach, które nie są tylko obszarami recepcji turystycznej. Takie miejscowości jak Zakopane czy Sopot nie muszą stosować takich rozwiązań, bowiem z racji swojego potencjału istnieją tam duże i silne biura, które pełnią właśnie rolę miejscowego touroperatora.

Istotną kwestią jest również właściwa forma organizacyjno-prawna utworzenia TOL. W zasadzie możliwe jest każde rozwiązanie umożliwiające prowadzenie działalności gospodarczej pozwalającej na generowanie zysków. Wybierając optymalne rozwiązanie należy wziąć pod uwagę następujące czynniki:

- TOL powinien być odrębnym organizacyjnie niezależnym podmiotem z własną osobowością prawną;
- Formuła prawna TOL powinna zakładać prowadzenie komercyjnej działalności gospodarczej;
- TOL powinien prowadzić własną gospodarkę finansową i docelowo generować zyski;
- Formuła prawna TOL powinna zapewniać transparentność twórców (udziałowców);
- Udziałowcy TOL powinni być powszechnie akceptowani i identyfikowani jako jednostki zaangażowane w rozwój lokalnego sektora turystyki, dla których zysk nie jest podstawowym i jedynym celem działania.

Reasumując powyższe rekomendowanym rozwiązaniem jest utworzenie TOL np. w formule spółki z ograniczoną odpowiedzialnością ze znaczącym udziałem LOT. Walorem tego rozwiązania jest fakt, że w rzeczywistości członkowie LOT-u są właścicielami tego biura, co pozwala na decydowanie o kierunkach i rodzajach jego działalności. Powinno to także wykluczyć obawy (raczej iluzoryczne) odnośnie prowadzenia działalności konkurencyjnej dla działalności, jaką prowadzą poszczególni członkowie LOT-u.

Ze względu na wspomnianą wcześniej, konieczność finansowania działalności TOL (w początkowym okresie) wskazanym będzie pozyskanie partnerów zewnętrznych, którzy wniosą oczekiwany kapitał zarówno w formie pieniężnej jak i know how. Należy przy tym zwrócić uwagę aby nie były to jednostki prowadzące już działalność lokalną w podobnym zakresie, którym można by było zarzucić wywieranie wpływu na TOL i wykorzystywanie jej działalności do celów własnych.

Jako naturalnych partnerów, dla LOT, należy wskazać lokalne jednostki samorządu terytorialnego, na terenie których działalność prowadzić będzie TOL oraz regionalne lub krajowe podmioty zaangażowane w rozwój sektora turystyki, dysponujące odpowiednim doświadczeniem rynkowym.

Na zakończenie trzeba podkreślić, że TOL nie powinien zastępować działalności operatorów turystycznych na danym terenie ani też prowadzić działalności konkurencyjnej. Ma być jednostką wspierającą i uzupełniającą działania innych lokalnych podmiotów gospodarczych działających w sektorze szeroko rozumianych usług turystycznych.

Instrumenty realizacji działania:

Organizowanie study tourów dla tour operatorów i biur podróży.

Dotyczy przede wszystkim organizacji wizyt studyjnych umożliwiających zapoznanie się z lokalną ofertą turystyczną, składnikami produktów oraz nawiązanie kontaktów z gestorami usług i atrakcji.

Stała aktualizacja wiedzy o regionie wśród tour operatorów.

Dotyczy wdrożenia stałego narzędzia informowania o wszystkich nowych atrakcjach, produktach i usługach pojawiających się w regionie. Współpraca z prasą branżową nie tylko turystyczną, ale związaną z głównymi specjalizacjami produktowymi województwa (np. prasa spa&wellness, medyczna, magazyny MICE etc.)

Organizacja pobytów w regionie przy współpracy lokalnych biur podróży.

Zasadą powinno być korzystanie z usług lokalnych tour operatorów we wszystkich przypadkach, kiedy organizowane są pobyty w regionie przez instytucje samorządowe, pozarządowe oraz przez wszystkie inne podmioty. Zasada „popieramy swoich”.

Inicjowanie i uczestniczenie w procesie tworzenia lokalnych tour operatorów.

Dotyczy uczestniczenia w spotkaniach inicjujących, doradztwa świadczonego przez Urząd Marszałkowski (w ramach swoich uprawnień), Regionalną Organizację Turystyczną Województwa Świętokrzyskiego.

Wsparcie w zakresie pozyskiwania środków finansowych.

Dotyczy wysyłki informacji o możliwych źródłach finansowania, odbywających się szkoleniach oraz organizacji seminariów poświęconych źródłom finansowania działalności tour operatorskiej.

Promocja działalności podmiotów sprzedających lokalną ofertę turystyczną.

Dotyczy targów, imprez promocyjnych, działań PR, prezentacja podczas seminariów, konferencji, publikacja katalogów produktowych na poszczególne rynki.

Działanie 3.2 Wypracowanie i wdrożenie systemu współpracy interesariuszy rynku.

W tym zakresie kluczowe znaczenie ma nauczenie ludzi współpracy. Doświadczenie wskazuje, iż siadający do rozmów tour operatorzy oraz gestorzy lokalnych atrakcji i infrastruktury nie zawsze potrafią dojść do porozumienia, dlatego nie są w stanie stworzyć właściwego modelu współpracy. Każdy zajmuje się jedynie swoją atrakcją, swoim produktem. Brak współpracy jest postrzegany w Świętokrzyskiem jako główna bariera w komercjalizacji produktów turystycznych.

W związku z powyższym chodzi o wdrożenie systemowych rozwiązań wymuszających efektywną i stałą współpracę partnerów, których działalność składa się na komplementarny produkt turystyczny. Złożoność produktu turystycznego („całość z wielu części”) sprawia, iż na pierwszy plan w osiągnięciu sukcesu i stworzeniu konkurencyjnej i atrakcyjnej oferty wysuwa się współpraca, ale również koordynacja podejmowanych osobno działań wszystkich podmiotów – dostawców poszczególnych elementów oferty.

Instrumenty realizacji działania:

Przygotowanie bazy danych organizatorów turystyki – partnerów do współpracy.

Dotyczy zebrania informacji o wszystkich organizatorach turystyki, którzy mogą sprzedawać świętokrzyską ofertę. Następnym krokiem jest konsolidacja tour operatorów i gestorów atrakcji, operatorów produktów.

Organizacja warsztatów produktowych.

Dotyczy wszystkich interesariuszy produktów turystycznych w celu wypracowywania nowych rozwiązań produktowych. Warsztaty powinny zbierać pomysły i informacje najpierw w ramach subregionów, a potem przenosić je na poziom regionalny, umożliwiając wspólną pracę partnerom z różnych subregionów. Koordynatorami i organizatorami spotkań na poziomie lokalnym powinny być wiodące w danym subregionie lokalne organizacje turystyczne, lokalne grupy działania lub inne instytucje wdrażające projekty turystyczne. Koordynatorem warsztatów na poziomie regionalnym powinna być Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego, która

powinna gromadzić i transferować do interesariuszy produktów całą wiedzę na temat stanu rozwoju i funkcjonowania świętokrzyskich produktów turystycznych.

Organizacja cyklicznych seminariów branżowych.

Dotyczy organizacji spotkań w poszczególnych obszarach produktowych gromadzących zainteresowanych danym rodzajem turystyki. Każde seminarium będzie obejmować również część typu workshop, podczas której poszczególni partnerzy omawiać będą konkretne projekty wdrożeniowe.

Działanie 3.3 Wsparcie sieciowania oraz pakietowania atrakcji i usług.

Sieciowanie oraz pakietowanie to w chwili obecnej słowa bezpośrednio powiązane z komercjalizacją produktów turystycznych. Dążymy do tego, aby w województwie świętokrzyskim w pełni zafunkcjonowały sieciowe produkty turystyczne, skupiające różnych partnerów i dzięki temu składające się z różnorodnych składników. Ma to o tyle ważne znaczenie, że kolejna perspektywa finansowa UE to perspektywa kooperacji oraz rozwiązań klastrowych. W tym kontekście sieciowe produkty turystyczne są doskonałym punktem wyjścia do powołania turystycznych klastrów produktowych, co się już obecnie dzieje w turystyce medycznej (jak wspomniano już powyżej jednej z inteligentnych specjalizacji województwa). Podobne klastry powinny powstać również jako modele kooperacji w ramach innych produktów turystycznych.

Pakietowanie usług i atrakcji oraz tworzenie ofert sprzedażowych ma kluczowe znaczenie dla województwa świętokrzyskiego z uwagi na ogromną ilość istniejących walorów i atrakcji, które są rozproszone, sprzedawane pojedynczo nie wyzwalając efektów synergicznych, co więcej rozlokowane dosyć nierównomiernie na terenie regionu.

Instrumenty realizacji działania:

Wsparcie tworzenia sieciowych produktów turystycznych.

Dotyczy podjęcia następujących kroków: przeglądu zapisanych w programach rozwoju produktów turystycznych produktów oraz wybór kilku wiodących grup produktowych oraz ich zorganizowanie (grupy produktowe powinny być zogniskowane wokół konkretnych produktów), powołanie w każdej z grup liderów odpowiedzialnych za organizację współpracy partnerów w danej grupie oraz reprezentowanie grupy wobec tour operatorów, organizacji seminariów dla każdej z grup, określenia mapy drogowej dla każdego produktu osobno przy uwzględnieniu specyfiki oraz stopnia rozwoju produktu.

Tworzenie pakietów przy wykorzystaniu składników będących w gestii różnych partnerów rynku. Kluczowe w tym zakresie są następujące kwestie: włączenie do pakietów

atrakcji i infrastruktury będącej w gestii samorządów terytorialnych (m.in. obiekty sportowe) oraz włączenie do pakietów obiektów zabytkowych zrewitalizowanych i odnowionych w ramach funduszy unijnych. Pakiety powinny być sprofilowane w zależności od docelowego segmentu rynku, w tym zasobności portfela odbiorcy.

Wspieranie i stymulowanie rozwiązań klastrowych.

Dotyczy wsparcia tych inicjatyw przez samorzady lokalne, przy czym optymalna struktura klastrowa powinna być transferem wiedzy pomiędzy biznesem a sektorem naukowo-badawczym. Warto pamiętać, iż w turystyce cały czas duże znaczenie dla sensowności i efektywności funkcjonowania klastra są uwarunkowania geograficzne przesądzające o możliwościach utworzenia i rozwoju powiązania kooperacyjnego, ponieważ punktem wyjścia dla podjęcia kooperacji wielu podmiotów w celu skumulowania ich potencjału, wykorzystania efektów synergii i skali jest wysoki poziom atrakcyjności turystycznej danego obszaru mierzony liczbą atrakcji o charakterze naturalnym (krajobraz, klimat, ukształtowanie terenu, pomniki przyrody, itp.), jak i antropogenicznym, a więc będące efektem aktywności ludzkiej (architektura, folklor, kulinaria, baza noclegowa, styl życia lokalnej społeczności, itp.). Duże skumulowanie na jednym obszarze tego rodzaju atrakcji przekłada się na powstawanie i rozwój regionów turystycznych. To właśnie w takich regionach mogą i powinny powstawać powiązania kooperacyjne podmiotów świadczących usługi turystyczne. Naturalny potencjał (atrakcyjność turystyczna) regionu jest bazą, na której może powstać klastr, ale do jego funkcjonowania i rozwoju konieczne są także inne elementy w postaci infrastruktury, usługodawców i dostawców, otoczenia biznesowego, a także instytucji publicznych, które jak w żadnym innym sektorze gospodarki mogą aktywnie włączyć się w działania klastra, partycypując zarówno w jego kosztach, jak i korzyściach.

4.2.5. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2015 – 2020.

W dokumencie traktującym o walorach turystycznych województwa zapisano, że obiekty zabytkowe, muzea i inne wartościowe miejsca sprawiają, że obszar województwa staje się bardziej atrakcyjny. Ponadto odpowiednio wykorzystane zasoby kulturowe znacznie wspomagają walory naturalne, zwiększając atrakcyjność regionu poprzez różnorodność oferty tak naturalnej jak i antropogenicznej. Przeprowadzona analiza województwa świętokrzyskiego pod kątem turystyki wykazała z jednej strony bogate

i zróżnicowane walory naturalne i kulturowe regionu a z drugiej nienależyte wykorzystanie potencjału małych miejscowości, wsi i miasteczek. Dlatego uznano, że należy podjąć działania, aby ten stan zmienić i stworzyć zintegrowaną ofertę turystyczną województwa świętokrzyskiego przy wykorzystaniu całego potencjału regionu. Wśród najważniejszych atrakcji turystycznych województwa wymieniono, ze-spół klasztorny poddominikański z XVII w. oraz Kościół p.w. św. Józefa z poł. XVII w., mieszczące się na terenie Klimontowa.

4.2.6. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Powiatu Sandomierskiego. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Sandomierskiego na lata 2014 – 2020.

W dokumencie zapisano, że podstawowym zadaniem jest wspieranie zrównoważonego rozwoju. Oznacza to inwestycje w nowoczesne rolnictwo, przedsiębiorczość i kapitał społeczny jak i turystykę. Nie zapomniano tu także o środowisku naturalnym i poszanowaniu oraz rozwoju bogatego dziedzictwa kulturowego regionu.

4.2.7. Lokalna Strategia Rozwoju.

Sandomierskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Lokalna Grupa Działania.

Miedzy celami lokalnej strategii rozwoju są działania na rzecz rozwoju turystyki oraz dbałość o tradycję poprzez wykorzystanie zasobów przyrodniczo krajobrazowych a także lokalnego dziedzictwa kulturowego. Szczegółowe cele w tym zakresie dotyczą:

- promocji walorów turystycznych, historycznych, kulturowych i przyrodniczych;
- rozwoju usług turystycznych, sportu i rekreacji oraz poprawy stanu infrastruktury turystycznej;
- dbania o wielowiekowe tradycje i propagowanie aktywności lokalnej.

Dla osiągnięcia wymienionych celów uznano za niezbędne rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjno-sportowej, rozwój agroturystyki, promocję produktów turystycznych oraz ochronę walorów historycznych, przestrzennych, kulturowych i promowanie lokalnych tradycji.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

5.1.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Klimontów.

Uchwalony dnia 9 października 2002 r. dokument uwzględnia liczne zagadnienia zagospodarowania gminy, a także zasobów dziedzictwa kulturowego. Określono w nim stan ilościowy obiektów dziedzictwa kulturowego, należy jednak podkreślić, iż podany wykaz obiektów pochodzi z ostatniego badania terenowego, dziś stan ilościowy tych obiektów się zmniejszył, co wykazała ostatnia weryfikacja terenowa.

W dokumencie zwrócono także uwagę na konieczność ochrony dziedzictwa archeologicznego poprzez tworzenie stref ochrony. W celu ochrony dziedzictwa kulturowego proponuje się stworzenie:

- a) strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej – obiekty wpisane do rejestru zabytków;
- b) strefę archeologicznej ochrony biernej obejmującą obiekty i stanowiska archeologiczne zdefiniowane przez Art. 1.3 ustawy i objęte ochroną prawną na podstawie Art. 1.2.4.

Do cennych archeologicznie zasobów kulturowych zaliczono:

- kopiec w Nowej Wsi;
- zamczysko, domniemane grodzisko w Konarach;
- kurhan w Kolonii Konary.
-

5.1.2. Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Klimontów 2007-2015.

Dokument podejmuje temat atrakcyjności turystycznej gminy, dokonując analizy głównych jej walorów. Strategia rozwoju turystyki na terenie gminy Klimontów spośród wielu celów wyznacza jeden podstawowy: zrównoważony rozwój i właściwe zagospodarowanie turystyczne, oparte m. in. na przesłankach ekologicznych. Efektem końcowym ma być wizerunek gminy, w której dominuje forma turystyki zrównoważonej w ramach, której rozwijają się następujące formy:

- a) agroturystyka;
- b) ekoturystyka;
- c) eko – agroturystyka;
- d) turystyka wiejska.

By to osiągnąć należy turystykę w gminie podporządkować następujący celom:

- a) ekologicznym;
- b) społecznym;
- c) ekonomicznym.

Z pośród strategicznych celów rozwoju produktu turystycznego należy wymienić:

Cele wiodące

1. Poprawa konkurencyjności oferty turystycznej gminy Klimontów na rynku krajowym i międzynarodowym;
2. Aktywizacja przedsiębiorczości w turystyce ze szczególnym uwzględnieniem agroturystyki i promowaniu atrakcyjnych inicjatyw lokalnych np. Sandomierski Szlak Jabłkowy;
3. Zachęcanie sektora prywatnego: zagranicznego i krajowego, do inwestowania w rozwój turystyki na terenie gminy;
4. Zwiększenie liczby turystów odwiedzających gminę Klimontów.

Cele wiodące

1. Tworzenie warunków do uprawiania różnych form turystyki;
2. Poprawa oznakowania szlaków turystycznych, tras dojazdowych, atrakcji turystycznych oraz obiektów noclegowych;
3. Rozbudowa i zróżnicowanie obiektów turystycznych na terenie gminy z uwzględnieniem bazy noclegowej, miejsc rozrywki oraz punktów gastronomii;
4. Rozszerzenie oferty turystycznej poprzez wyeksponowanie unikalnych w skali kraju i zagranicy walorów dziedzictwa kulturowego i naturalnego;
5. Rozbudowa współpracy z punktami informacji turystycznej z całego kraju;
6. Rozwój systemu promocji i dystrybucji produktu turystycznego;
7. Pełne zagospodarowanie terenu wokół zbiornika wodnego w Szymanowicach;
8. Budowa infrastruktury turystycznej umożliwiającej rozszerzenie możliwości uprawiania różnego rodzaju turystyki aktywnej (szlaki rowerowe, konne, boiska sportowe).

W dokumencie szczegółowo potraktowano kwestię rozwoju produktu turystycznego, podając propozycję działań mających na celu jego rozwój. Określono także jasno rodzaje turystyki, które na terenie gminy mają szansę na rozwój, należą do nich:

- a) Turystyka religijna oparta o budowle sakralne gminy i ich wartość kultową;
- b) Turystyka krajoznawcza (kulturowa) oparta o bogactwo dziedzictwa kulturowego terenów gminy;
- c) Turystyka pobytowa krótkookresowa oparta o rekreację np.: związana ze zbiornikiem w Szymanowicach;
- d) Turystyka aktywna oparta na turystyce pieszej;
- e) Turystyka młodzieżowa z przewagą młodzieży szkolnej przyjeżdżającej z wycieczkami szkolnymi, wycieczki te mają charakter edukacyjny, zawierają elementy dydaktyczno-naukowe.

W strategii zwrócono także uwagę na kwestię promocji gminy i budowę jej pozytywnego wizerunku. Działania w tej dziedzinie powinny być oparte o następujące formy:

Media – reklama, relacje z wydarzeń itp.;

- Kontakty z grupami opiniotwórczymi (Public Relations);
- Materiały promocyjne: wydawnictwa, filmy, przezrocza, CD;
- Podróże studyjne dla dziennikarzy i organizatorów turystyki;
- Kampanie promocyjne – targi i wystawy;
- Warsztaty, seminaria, szkolenia;
- Konferencje prasowe;
- Internet.

* Strategia Rozwoju Turystyki Gminy Klimontów 2007-2015.

5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Klimontów na lata 2015 – 2020.

Dokument oprócz wielu zagadnień związanych z rozwojem gminy porusza także temat wartości środowiska kulturowego oraz wymienia wydarzenia kulturalne, które mają na celu promowanie wspomnianego dziedzictwa.

Między zadaniami związanymi z rozwojem kultury i ochroną dziedzictwa kulturowego gminy znajdują się:

Dokument podkreśla wybrane walory gminy jako obszary strategiczne. Między nimi znalazł się obszar:

- Kultura, historia i tradycja - wartość lokalnej kultury i dziedzictwa kulturowego, w tym tradycyjnego rzemiosła i folkloru, jako składowych tożsamości lokalnej społeczności i ciekawej oferty turystycznej.

- Turystyka, rekreacja i ochrona środowiska – rozwój turystyki i usług turystycznych w oparciu o infrastrukturę rekreacyjną przy jednoczesnym przeciwdziałaniu degradacji środowiska naturalnego.

Cel strategiczny dla wyodrębnionego obszaru kultury określono jako rozwój kultury i ochronę lokalnej tradycji i historii.

Przy tym wskazano cele operacyjne:

- Poprawa stanu infrastruktury kultury i historii;
- Tworzenie i rozwój form popularyzacji lokalnego dziedzictwa kulturowego;
- Aktywizacja lokalnej społeczności w działania na rzecz ochrony.

Cel strategiczny dla turystyki to podniesienie jakości usług turystycznych i ochrona zasobów środowiskowych.

Między wskazanymi celami operacyjnymi zapisano:

- Rozwój potencjału i zasobów turystycznych.

* Strategia Rozwoju Gminy Klimontów na lata 2015 – 2020.

5.1.4. Lokalny Program Rewitalizacji Klimontowa na lata 2016-2023.

Dokument omawia zagadnienia dotyczące życia społeczno-gospodarczego gminy. Zwraca uwagę na szereg problemów, szans i zagrożeń na tym obszarze. Podejmuje również temat zasobów kulturowych terenów gminy, wymieniając najważniejsze obiekty zabytkowe oraz zwraca uwagę na obszary zdegradowane, zwłaszcza w bezpośrednim sąsiedztwie cennych obiektów. Tym samym nakreśla mapę potrzeb w zakresie ochrony cennej przestrzeni. Do najcenniejszych obiektów zaliczono:

- **Kościół św. Jacka z lat 1617 - 1620,**
- **Barokowa Kolegiata - z lat 1643 - 1650, p. w. św. Józefa,**
- **Synagoga z 1851 roku,**
- **Kapliczka św. Józefa w Klimontowie około 1780 r.,**

- **Figurka Matki Boskiej w Klimontowie 1850 r.,**
- **Pomnik Powstańców 1863 roku z 1924 r.,**
- **Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Goźlicach z XIII w.,**
- **Pałac Ledóchowskich w Górkach Klimontowskich z pocz. XIX w.,**
- **Pozostałości zamku w Ossolinie z 1633-35 r. waz z Betlejkiem,**
- **Ruiny zamku w Konarach z XIV w.,**
- **Cmentarz legionowy w Górach Pęczowskich,**
- **Zespół dworski w Pęczowie z XIX w.,**
- **Aleja kasztanowa prowadząca w Górkach Klimontowskich,**
- **Park podworski w Byszowie XIX w.**

* Lokalny Program Rewitalizacji Klimontowa na lata 2017-2023.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy.

Pradzieje

Pierwszym okresem panowania człowieka w historii był paleolit, którego granice zamykały się umownie w latach od ok. 500-400 000. do ok. 10 000. lat p.n.e. Oczywiście epoka ta trwała w innych granicach na różnych terenach, a jej końcowa, bardzo płynna data łączyła się ze zmianami klimatycznymi i wejściem na arenę nowych grup ludzkich. Schyłkowy paleolit, trwający przez ostatnie dwa tysiące lat ww. epoki, przeszedł w mezolit, okres cieplejszy, w którym dawna megafauna zaczęła ustępować swoim mniejszym a często innym formom, tym samym wymuszając zmiany na ówczesnych ludziach. Zmiany rejestrowane na stanowiskach archeologicznych.

Mezolityczne społeczności, choć zaczęły ustępować bardziej zaawansowanym grupom neolitycznym ok. 5 400 lat p.n.e., istniały na niektórych terenach jeszcze ok. 4 000. lat p.n.e., pokazując jak płynne i umowne są okresy historii naturalnej człowieka. Tak właśnie było z okresem epoki kamienia, ok. 2 200-2 100 lat p.n.e., który czasem ma w nauce określenie eneolitu. Istniały wtedy obok siebie grupy dysponujące różną technologią, kamieniem lub miedzią, oraz organizacją społeczną.

Teren dzisiejszej gminy Klimontów jest bardzo bogaty w pozostałości ww. grup ludzkich. Poza zwykłymi pozostałościami narzędzi i ceramiki odnaleziono wiele pozostałości po osadach i obozowiskach, oraz cmentarzysk różnorodnych typów. Niektóre

stanowiska sięgają najdalszych czasów, ślady osadnictwa w Rybnicy, Nawodzicach i Zakrzowie sięgają paleolitu¹.

Wiele nosi ślady ciągłości osadniczej następujących po sobie kultur². Dzieje się tak z zarówno nieokreślonymi, lub nierozpoznanymi kulturami jak i znanymi już nauce od dawna. Przykładem może tu być np. Pęczów, Pęchowiec, Byszów i inne³. I tak kultura wołyńsko-lubelska ceramiki malowanej występuje na stanowiskach w okolicach Kolonii Konar, kultura pucharów lejkowatych tamże i w Nowej Wsi, kultura amfor kulistych w Ułanowicach, kultura mierzanowicka w Kolonii Konarach, trzcieniecka w Olbierzowicach, których metryka sięga także do wczesnej epoki brązu, oraz w Nawodzicach. Kultura łużycka występowała w Szymanowicach Dolnych, Kolonii Konarach i Nowej Wsi, a przeworska Olbierzowicach, Szymanowicach Dolnych.

Natomiast pomniejsze znaleziska świadczące o przynajmniej bytności ludzi znaleziono na obszarach dzisiejszych Adamczowic, Borku Klimontowskiego, Byszowa, Dziewkowa, Kępy Byszewskiej, Klimontowa, Krobielic, Nasławic, Pęchowa, Pęchowca, Przybysławic, Węgrców Szlacheckich, a także w okolicy Goźlic, Grabini, Zakrzowa i Wilkowic⁴. Dla kultury wołyńsko-lubelskiej tej epoki stanowiska znajdują się w Borku Klimontowskim, Byszowie, Nasławicach, Przybysławicach, Rogaczu i Węgrcach Szlacheckich. Kultura Malicka była obecna w Pęchowcu, Pęchowie i Klimontowie.

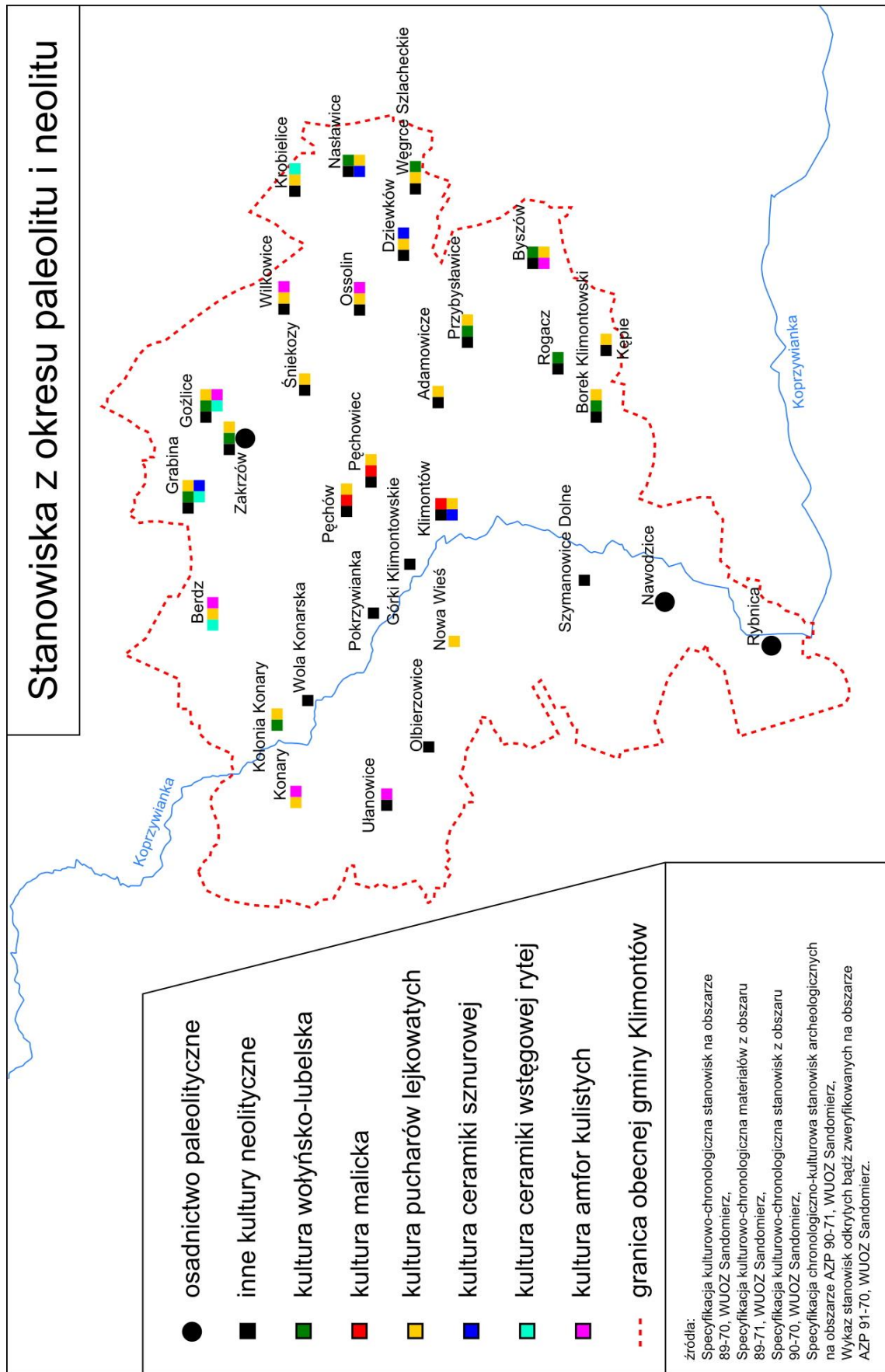

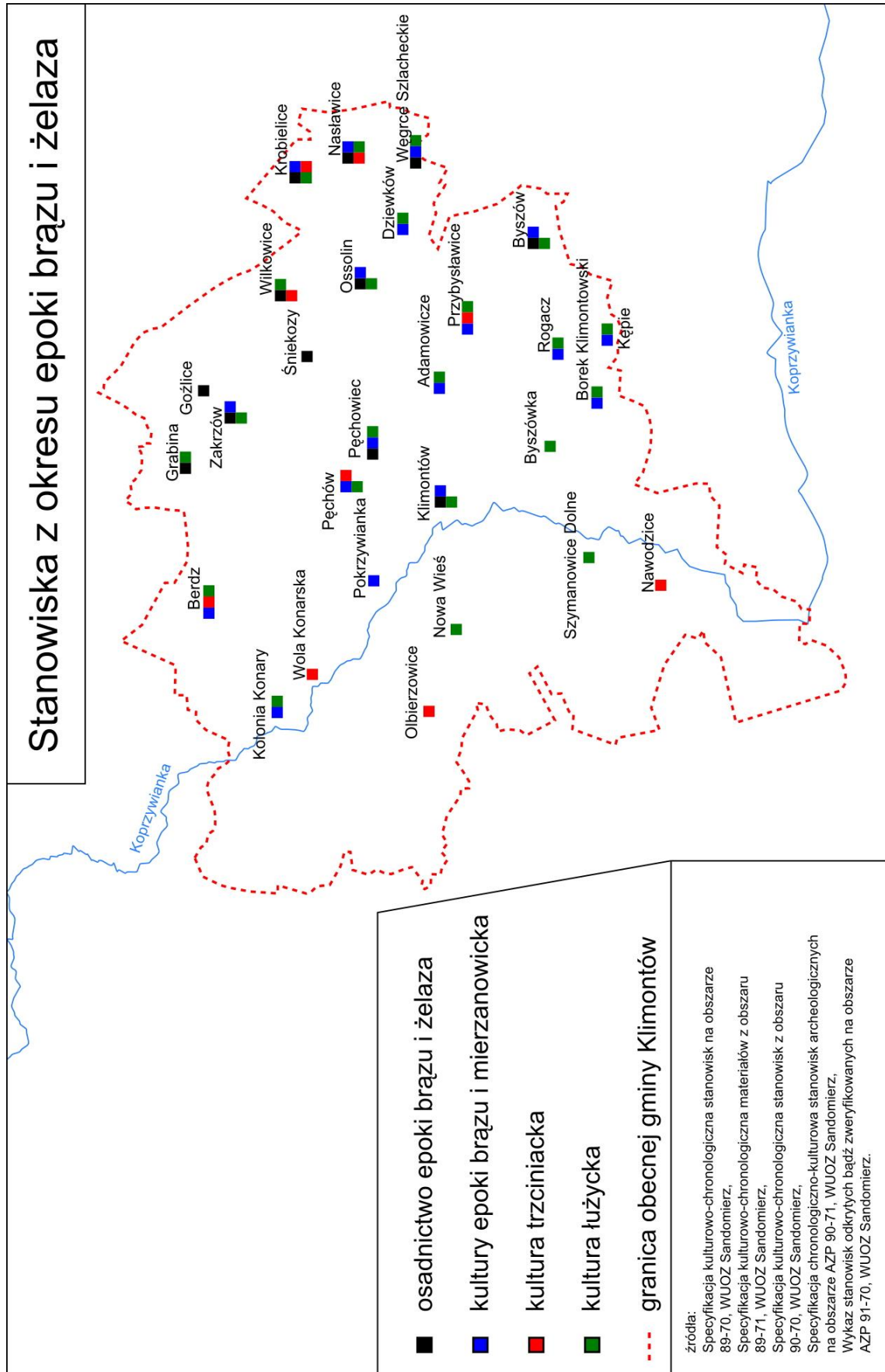
¹ Wykaz stanowisk odkrytych bądź zweryfikowanych na obszarze AZP 91-70, WUOZ Sandomierz.

² Specyfikacja kulturowo-chronologiczna stanowisk z obszaru 90-70, WUOZ Sandomierz.

³ Specyfikacja chronologiczno-kulturowa stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 90-71, WUOZ Sandomierz.

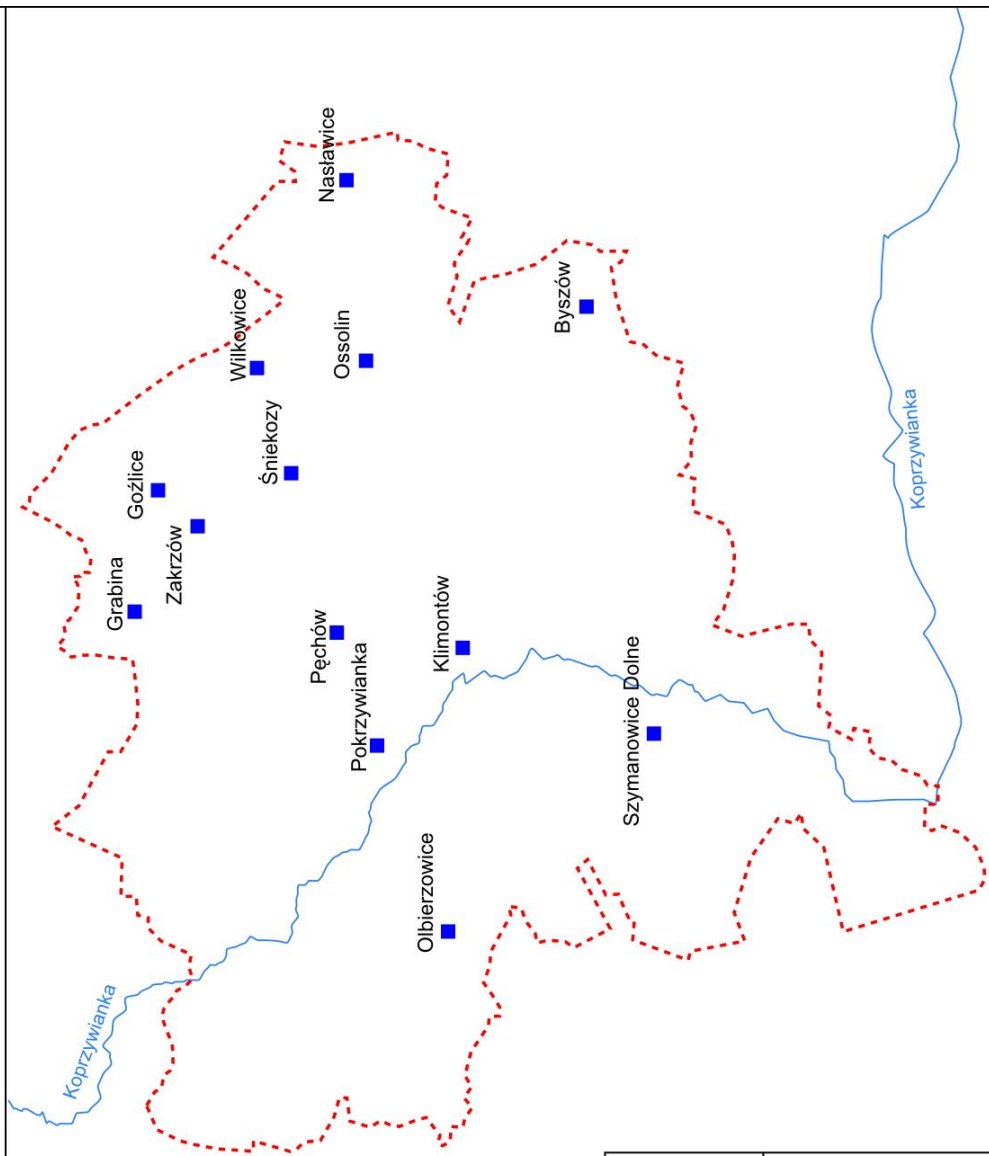
⁴ Specyfikacja kulturowo-chronologiczna materiałów z obszaru 89-71, WUOZ Sandomierz.

Stanowiska z okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich

■ kultura przeworska

--- granica obecnej gminy Klimontów

źródła:

Specyfikacja kulturowo-chronologiczna stanowisk na obszarze 89-70, WUOZ Sandomierz,
 Specyfikacja kulturowo-chronologiczna materiałów z obszaru 89-71, WUOZ Sandomierz,
 Specyfikacja kulturowo-chronologiczna stanowisk z obszaru 90-70, WUOZ Sandomierz,
 Specyfikacja chronologiczno-kulturowa stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 90-71, WUOZ Sandomierz,
 Wykaz stanowisk odkrytych bądź zweryfikowanych na obszarze AZP 91-70, WUOZ Sandomierz.

Średniowiecze

Z wczesnego średniowiecza, więc czasów przynajmniej piastowskich znajdujemy pozostałości bytności ludzi w okolicach m. in. Szymanowic Dolnych i Górnych, Górek Klimontowskich, Ułanowic, Olbierzowic, Nowej Wsi, Nawodzie i Kolonii Konar, Goźlic, Grabini, Zakrzowa i Wilkowic⁵, ale i Byszowa, Dziewkowa, Adamczowic, Krobielic, Przybysławic i Węgrców, oczywiście Klimontowa i Ossolina oraz innych, jasno pokazujących ciągłość osadniczą w tych miejscach⁶.

Na interesującym nas obszarze dzisiejszej gminy Klimontów, znajdował się kiedyś Klimontów, wieś założona około 1240 r. prawdopodobnie przez Klemensa z Ruszczy, herbu Gryf, kasztelana krakowskiego⁷. Poświadczona dokumentami miejscowość pojawia się w różnym zapisie: Clymonthow, Clymyunthow i Klimyanthow, oraz Klimuntów i Klimontów, których używali Ossolińscy w swych pamiętnikach.

Obok znajdowały się Rajmuntowice, lub w popularniejszej z pierwotnych form, Ramuntowice, Ramontowice, osada XIII wieczna, nazwana od imienia Ramoła.

Według Długosza Ramołowice, były własnością Syrokomlów, posiadały w XV w. karczmę, a niedaleko znajdował się folwark rycerski⁸.

Z początku były to dwie osobne miejscowości, choć czasem były traktowane przez Ossolińskich jako jedna. Klimontów zwano tak aż do XVIII wieku, kiedy pojawiła się nazwa Górki, na starszą część, osadzoną na wzniesieniach. Na gruntach Rajmuntowic, na prawie magdeburskim w 1604 r. Jan Zbigniew Ossoliński ustanowił nową wieś, którą dziś znamy jako Klimontów. Poza nimi znajdowało się kilka miejscowości, o przynajmniej średniowiecznej metryce, wspominanych także u Długosza.

Jedną z nich był Ossolin, w którego okolicy osiedliła się jedna z gałęzi rodu Toporczyków, a Jaśko Topór zwany Owcą wybudował drewniany zamek ok. 1350 r.⁹ Od miejscowości nazywali się „z Ossolina”, co później zmieniono w nazwisko.

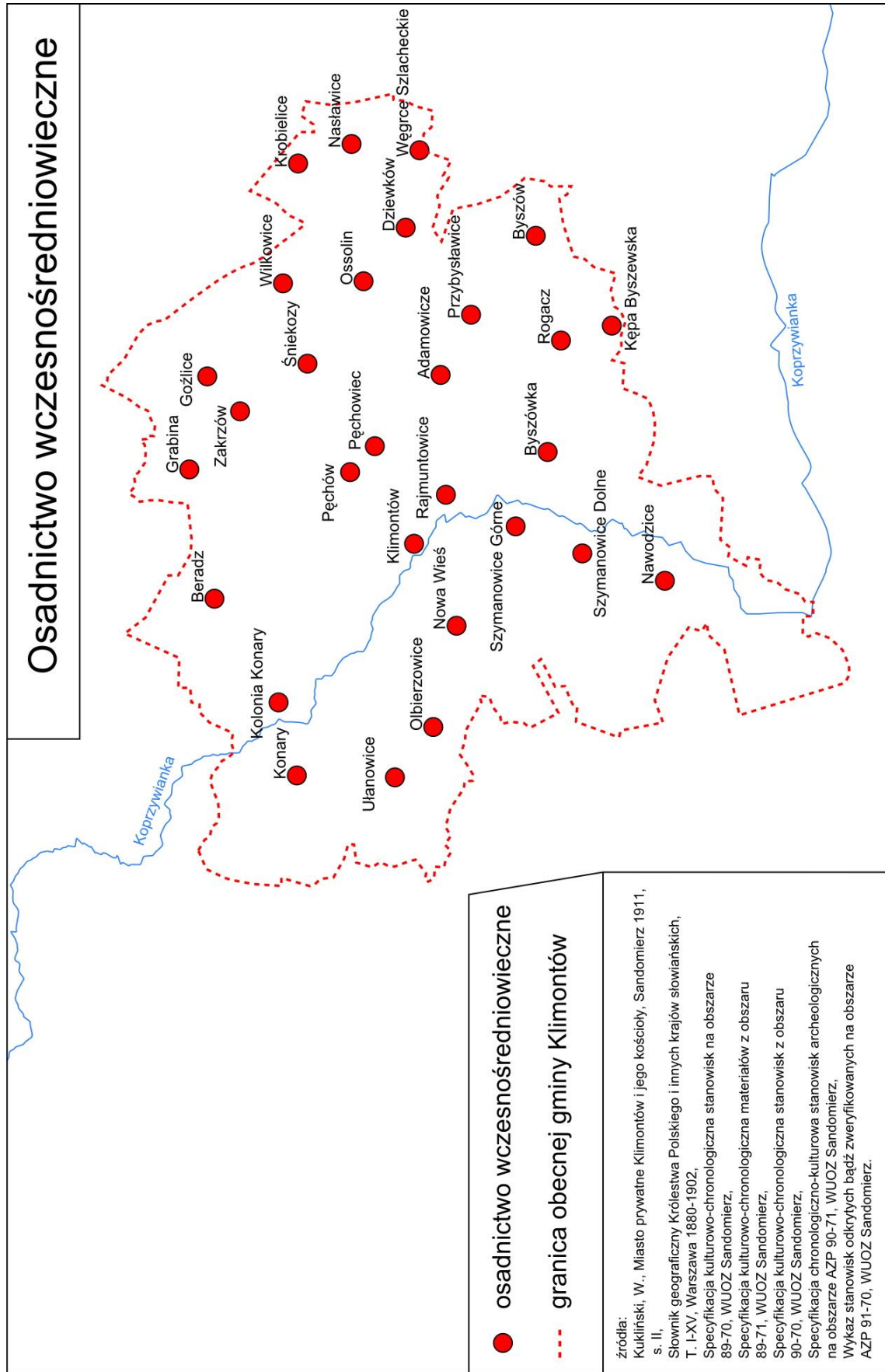
⁵ tamże.

⁶ *Specyfikacja...* AZP 90-71, WUOZ Sandomierz.

⁷ Niebelski, E., *Klimontów, miasto prywatne rodu Ossolińskich 1240-1990*, Klimontów 1993, s. 13.

⁸ *Rajmuntowice w: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (dalej: SGKP), tom IX, 1888, s. 498.

⁹ Baliński, M., Lipiński, T., *Starożytna Polska pod względem geograficznym i statystycznym*, T. 2, Warszawa 1885, s. 303.

Innymi miejscowościami w okolicy były Adamczowice¹⁰, posiadające w XV w. trzech współwłaścicieli: Adamowskiego herbu Pobodze, Łopacińskiego herbu Rola i Sniekoskiego herbu Ostoja¹¹. Ale i Beradz¹², u Długosza Byradz, należący do Jakuba Nogajca i Jana Płaczkowskiego, obu herbu Szreniawa. Były także Dziewków¹³, długo-szowski Dzywkow, czy Kroblice, w 1376 r. Crobelicz¹⁴, albo podobnie nazwana wieś Krobielice, w 1277 r. własność klasztoru koprzywnickiego, później dziedziców Gołębiowa, którzy odsprzedali swoje części w 1378 r. Spytkowi ze Szczeki za 20 grzywien. Z kolei jego spadkobiercy oddali je na powrót klasztorowi w 1382 r., a trzy lata później zrobiła to ze swoją włością Swanchna, wdowa po Boguszu z córką Hanką. W końcu resztę, dział Jadwigi i jej brata Irzybka zakupił opat opatowski za 30 grzywien¹⁵. Nawodzice wg Długosza były dziedziczone przez Pawła Dersława herbu Łabędź ze Zborzennej z braćmi, Jana Dołuskiego herbu Trzy Trąby i Mikołaja Trzebieńskiego, herbu Szreniawa. We wsi znajdował się młyn z rolą, który z ziemią dawał dziesięcinę na mansjonarzy od Panny Maryi w Sandomierzu¹⁶. Poza Rajmuntowicami Syrokomlowie posiadali także Ułanowice, w XV w. Wlyanowicze, a 1578 Ulanowicze. Natomiast w Nowej Wsi urzędował według Długosza Zawisza z rodu Sulima oraz Andrzej Ossoliński. Znajdowały się tam folwarki (praedia militaria)¹⁷. Płaczkowice, w XV w. Placzkowycze były własnością Mikołaja Płaczkowskiego herbu Szreniawa, który płacił ze wsi dziesięcinę prebendzie mydłowskiej w Sandomierzu a z karczmy i folwarku proboszczowi w Mydłowie¹⁸.

Wiele miejscowości z terenu dzisiejszej gminy Klimontów leżało na trasie Szlaku św. Jakuba (Camino de Santiago), obecnie odtwarzanego w Małopolsce odcinku szlaku pątniczego, którego sieć oplata całą Europę obrządku zachodniego. Przez teren interesującej nas gminy omawiany szlak przechodzi z Sandomierza przecinając gminę ze Świątnik na Nasławice i dalej przez Ossolin, Kroblice, Pęchowiec, Pęchów, Klimontów, Szymanowice, Nawodzice i Rybnicę, by opuścić teren gminy w kierunku na Smerdynię, skąd kieruje się do Tyńca.

---

¹⁰ Adamczowice w: SGKP, t. I, s. 21.

¹¹ Adamczowice w: SGKP, t. XV, cz. 1, s. 7.

¹² Berdz w: SGKP, t. XV, cz. 1, s. 101.

¹³ Dziewków w: SGKP, t. XV, cz. 1, s. 466.

¹⁴ Kroblice w: SGKP, t. XV, cz. 2, s. 166.

¹⁵ Krobielice w: SGKP, t. XV, cz. 2, s. 165.

¹⁶ Chlebowski, B., Nasławice w: SGKP, t. VI, s. 938.

¹⁷ Chlebowski, B., Nowa Wieś w: SGKP, t. VII, s. 201.

¹⁸ Chlebowski, B., Płaczkowice w: SGKP, t. VIII, s. 273.

Rok 1241 zapisał się krwawo w historii Polski. Rok wcześniej padł Kijów i z początkiem nowego roku Batu, wnuk Czyngis-chana postanowił najechać Węgry, aby uniemożliwić pomoc dla Beli IV, postanowił także najechać księstwa polskie. Najazd zniszczył Kraków i strukturę władczą kilku dzielnic. Miał także duży, niszczycielski wpływ na rejon Sandomierza.

Na terenie dzisiejszej gminy w średniowieczu istniały dwa ośrodki parafialne, w Olbierzowicach, obejmujący swoim zasięgiem lewy brzeg Pokrzywianki i w Goźlicach, na prawobrzeżu. Olbierzowice, w których kościół powstał w XII w. wzięły swoją nazwę od właściciela, Marcina Szitko Olbierza¹⁹. Długosz wspominał kościół pod wezwaniem św. Wawrzyńca z 1468 r., który jednak został rozebrany na początku XX stulecia. W XV w. przy wsi istniała karczma.

Natomiast w Goźlicach murowany kościół parafialny istniał przed 1337 r.²⁰ Sama wieś (Goślice) istniała przed 1280 r. – datą bitwy kasztelana Warsa (Warsza) i wojewody krakowskiego Piotra z rusko-litewsko-tatarskimi siłami księcia halickiego Lwa Daniłowicza²¹. Długosz opisuje Goźlice jako własność Jana Birkowskiego albo Andrzeja Ossolińskiego, obu herbu Topór. Dziesięcina była płacona przemiennie kościołowi św. Pawła (za murami) w Sandomierzu i plebanowi goźlickiemu. Jemu też płacono z łanów, z dwu karczm, folwarku rycerskiego, a dla św., Pawła ze wsi Dwiekozy.

Okres nowożytny

Renesans i Nowożytność przyniosły wiele zmian na interesujących nas terenach. Nowe prądy myśli, kultury i reformacja szły w parze ze zwiększeniem się liczby ludności. Rejon Klimontowa pozostawał pod pewnymi wpływami ruchu reformacyjnego. Hieronim Ossoliński, kasztelan sandomierski był orędownikiem kalwinizmu i dzięki niemu kościół w Goźlicach stał się zborem w latach 1559-1620. Został on odnowiony w 1648 r. W dalszym okresie było to probostwo późniejszego biskupa sandomierskiego Józefa Juszyńskiego²². Hieronim w 1576 r. wznosił zbór w Klimontowie²³, a na przełomie wieków XVI i XVII do kalwinów należał także kościół w Olbierzowicach, który

---

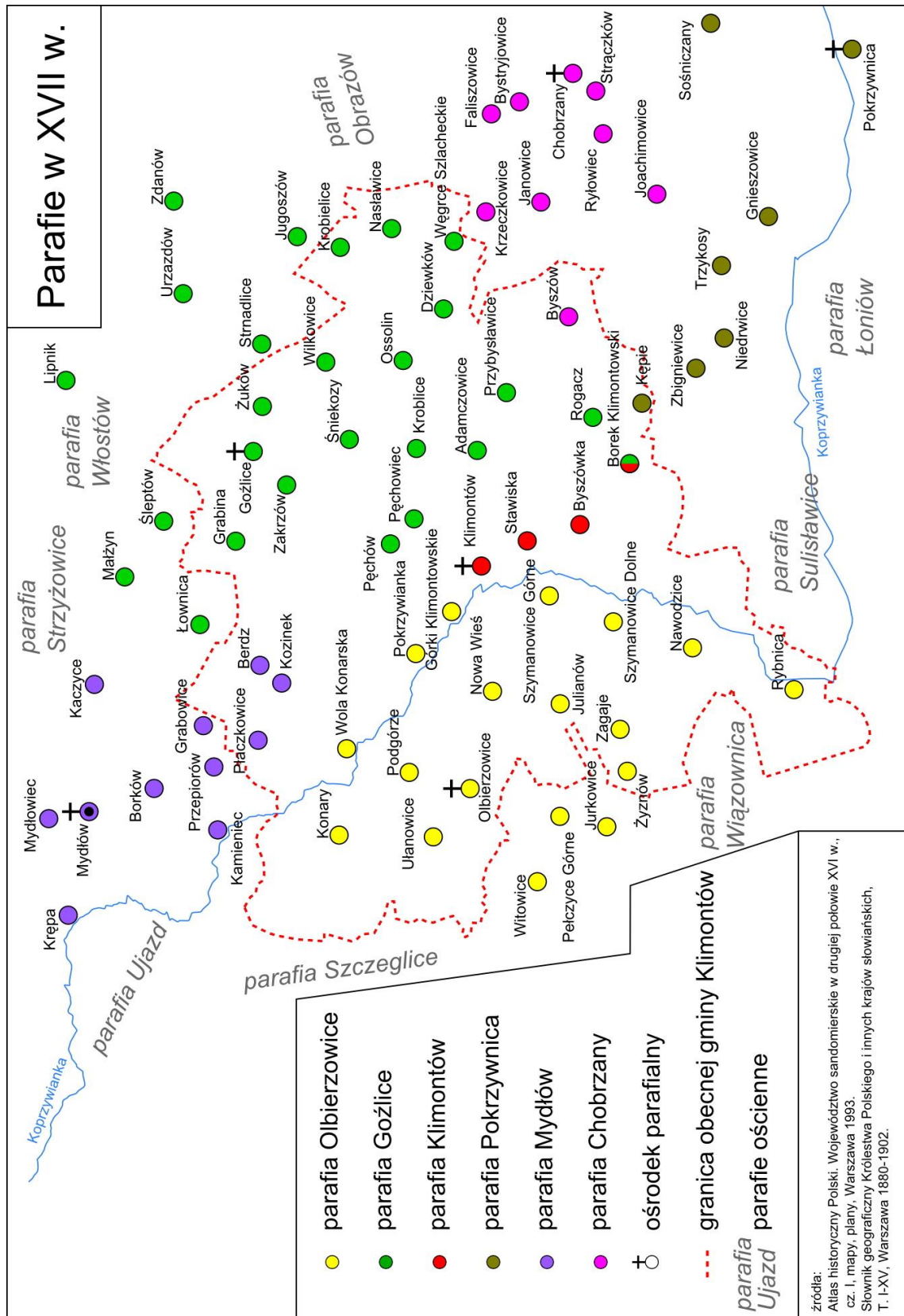
¹⁹ Chmielnicki, *St., Wieś i parafia Olbierzowice*, Sandomierz 1929, s. 6.

²⁰ *Goźlice* w: SGKP, t. II, s. 761.

²¹ Baliński, Lipiński, s. 304.

²² *Goźlice* w: SGKP, t. II, s. 761.

²³ Niebelski..., s. 16.

stracili dopiero w 1631 r.²⁴ staraniem syna Hieronima, Zbigniewa. Ten nawrócił się na wiarę rzymską. Wcześniej brak kościoła w okolicy skłonił Zbigniewa do sprowadzenia dominikanów do nowego miasta (Klimontowa), gdzie ufundował klasztor²⁵. Jego syn, Jerzy zbudował tam mały drewniany kościół p.w. św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty, z zamysłem utworzenia w przyszłości parafii w mieście, co uniezależniłoby je od Olbierzowic. Tamtejszy kościół parafialny, po odzyskaniu był obsługiwany przez dominikanów klimontowskich.

Obecny Klimontów został założony przez Zbigniewa Ossolińskiego, wojewodę podlaskiego na miejscu wsi Rajmuntowice i Kopanin w 1604 r. W 1611 r. założyciel uzyskał od króla przywilej potwierdzający erekcję miasta i dający pozwolenie na targi i jarmarki. W tym czasie miasto używało herbu założyciela jako pieczęci i rządziło się prawem magdeburskim. Oba kościoły parafialny i klasztor dominikanów to fundacje rodzinne. Do klasztoru, wystawionego przez Zbigniewa Ossolińskiego w 1613 r. należały Olbierzowice z parafią po odebraniu ich arianom. Jego synowie, Maksymilian i Krzysztof dodali wsie Beradz (wtedy Berdz) i Płaczkowice. Inny syn Zbigniewa, Jerzy, kanclerz wielki koronny był założycielem kościoła parafialnego, przy którym kiedyś stała kolegiata. Wzniesiony w 1634 r. kościół miał być pomniejszą kopią kościoła św. Piotra i Pawła w Rzymie, ale był uważany za parodię, przez swe proporcje. W 1657 r. został złupiony przez Szwedów. Grabież i śmierć kapłanów skutkowałą zatarciem w lokalnej pamięci wiedzy o pochowanych na terenie kościoła, w tym fundatorze. Kościół odzyskał swoją świetność dopiero dzięki wojewodzie sandomierskiemu Jakubowi Morsztynowi.

Przed potopem szwedzkim wiele wsi sąsiadowało ze szlacheckimi folwarkami, ostatnie sto lat było dobrym czasem dla górnych warstw państwa. Poza bardzo silnymi Ossolińskimi, swoje włości na terenie dzisiejszej gminy Klimontów posiadali w XV w. Jan Słupecki herbu Rawa Nasławice i Konary, a wraz z Andrzejem i Janem Pąchowskimi herbu Grzymała folwarki w Pęchowiu. Węgrce należały do Nierody herbu Ostoja, Krobieckiego i Kochanowskiego herbu Nieczuja, a przed 1578 r. wieś stała się własnością Słupeckich²⁶. Ułanowice należały do Jana Mozgawy, Ulanowskich zwanych Tuczkami, w tym J. Ulanowskiego Gembki.²⁷ Część Płaczkowic i Wysokie były własnością Stanisława Płaczkowskiego, a pobliski Mydłowiec i reszta Płaczkowic Mikołaja Płaczkow-

²⁴ *Olbierzowice* w: SGKP, t. VII, s. 446.

²⁵ Niebelski..., s. 20.

²⁶ Chlebowski, B., *Węgrzce* w: SGKP, t. XIII, s. 260.

²⁷ Chlebowski, B., *Ułanowice* w: SGKP, t. XII, s. 792.

skiego. W 1578 r. wieś stała się własnością Stanisława Sampricha, miała w tedy 4 osady²⁸. Wsie Szymanowice Dolne i Górne należały do dóbr Klimontów. W XV w. Szymanowice Górne były własnością Nowowskiego herbu Sulima i płaciły dziesięcinę parafii w Charzowicach. Parafii we Piandziszowie płaciły dwa folwarki rycerskie. Szymanowice Dolne własność Szymanowskiego i Ossolińskiego płaciły plebanowi w Charzowicach²⁹. W 1508 r, wieś Szymanowice razem z częścią Nowej Wsi i resztą własności Kacpra i Anny z Nowej Wsi płaciły wspólny pobór. W Szymanowicach Górnych w 1578 r. Stanisław gniewosz miał 6 osad, Jakób Wierzbicki 7 osad. 3 osady posiadali Słupeccy w zastawie od Trzcńskiego. W XV w. Przybysławice były własnością Stanisława Nyerada herbu Ostoja i Mikołaja Gola herbu Jasionna, miały 2 karczmy zwane Kopą z rolą i dwie zagrody z rolą, z których płacono dziesięcinę biskupowi krakowskiemu. Z dwóch folwarków płacono dziesięcinę Goźlicom. W 1578 Przybysławski posiadał tu 8 osad, Słupeccy 2 osady³⁰. Wilkowice w 1573 r. nazywały się Ilikowicze, a w XVIII w. Iłkowice, niedaleko usytuowany był folwark³¹. Konary, dawniej zwane Koniarami należały w XVI w. do Piotra Kochanowskiego, ojca Jana³². W XVII w. były już w rękach Sołtyków, z których wywodził się między innymi biskup krakowski, Kajetan Sołtyk, kuzyn właścicieli³³.

Ossolińscy od XV w. posiadali m. in. Dziewków od 1578 r.³⁴ W 1578 r. do Ossolińskich należało część Zakrzowa³⁵ i Pęchowa, a części były dzierżawione przez Linowskiego i Jana Przyłuskiego³⁶. Akta sądu grodzkiego w sprawie podziału majątku Hieronima Ossolińskiego między jego synów z końca XVII w. wymieniają jego włości jako³⁷: Ossolin z Zamkiem, dobra Wilkowice, Zakrzów, Dziewków (Dziwków), Pęchów, Ramultowice, Klimontów, Goźlice, Nawodzice, Śniekozy (Szwekozy), Pokrzywianka (Koprzywianka).

---

²⁸ Chlebowski, B., *Płaczkowice* w: SGKP, t. VIII, s. 273.

²⁹ Chlebowski, B., *Szymanowice* w: SGKP, t. XII, s. 112.

³⁰ Chlebowski, B., *Przybysławice* w: SGKP, t. IX, s. 202.

³¹ Chlebowski, B., *Wilkowice* w: SGKP, t. XIII, s. 480.

³² *Konary* w: SGKP, t. IV, s. 319.

³³ Chmielnicki, ..., s. 9.

³⁴ *Dziewków* w: SGKP, t. II, s. 292.

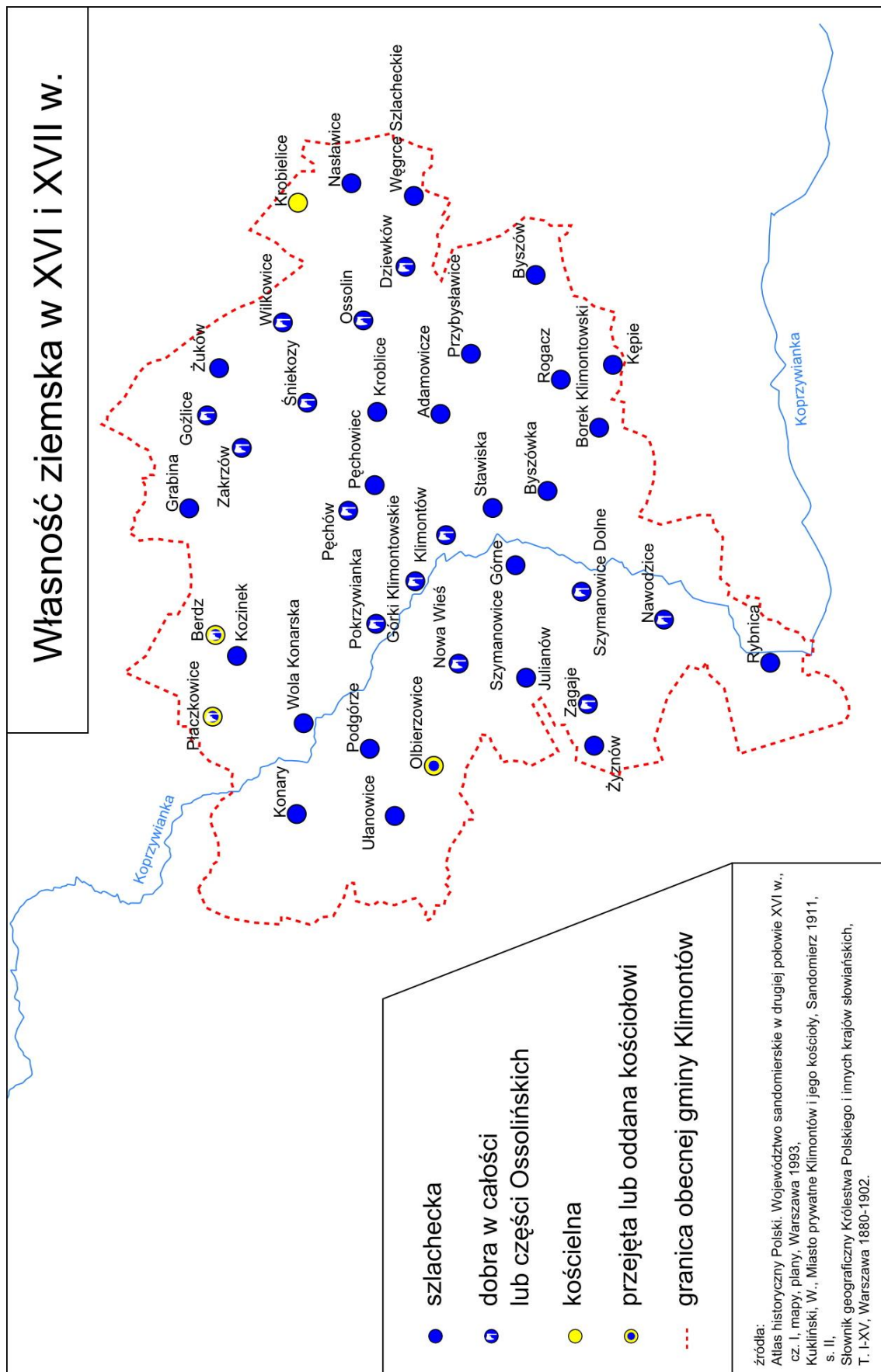
³⁵ Chlebowski, B., *Zakrzów* w: SGKP, t. XIV, s. 322.

³⁶ Chlebowski, B., *Pęchów* w: SGKP, t. VIII, s. 33.

³⁷ Kukliński, ..., s. II.

Własność ziemska w XVI i XVII w.

Jednak dla rodziny najważniejszy pozostawał Ossolin. Gałąź Toporczyków osiadła tam i zaczęła określać się „z Ossolina”. Długosz wspomniał piętnastowiecznego dziedzica ossolińskiego, Andrzeja Klimuntowskiego Toporczyka. W okolicy wsi były karczmy, a całość Ossolina płaciła proboszczowi goźlickiemu. W XVIII w. Józef Salezy Ossoliński uzyskał króla zgodę na targ w Ossolinie w poniedziałek a jarmarki w wigilię N.P. Gromniczej, Niedzieli Przewodniej, po Zielonych Świątkach, na św.św. Rocha i Jana Kantego oraz wigilię św. Mikołaja. Rodzina nabierała władzy, rosły jej wpływy a członkowie piastowali ważne stanowiska w administracji lokalnej i państwowej. W 1633 r. Jerzy Ossoliński otrzymał tytuł książeży od papieża Urbana VIII, potwierdzony przez cesarza Ferdynanda II, co zaliczało Ossolińskiego do książąt Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Z tej okazji, będąc niejako zobligowany wznosił w rodzinnym gnieździe zamek. Renesansowy pałac przechodził jednak do różnych rodzin, do Ossolińskich wrócił w 1755 r. W 1638 r. właśnie przypadek Ossolińskiego, używającego tytułu książeżego stał się przyczynkiem do ustanowienia prawa, wykluczającego legalność zagranicznych tytułów szlacheckich, stojących w sprzeczności z prawem Rzeczypospolitej³⁸.

W końcu XVIII wieku sporządzono spis „księstwa ossolińskiego” wymieniając dobrze zachowany zamek z kaplicą i księgozbiorem. Kaplica betlejemka, zbudowana w 1640 kryta darnią na ziemi sprowadzonej z Ziemi Świętej miała postać kopca³⁹. Przynależał do niej także dzwonek z Loretu w murowanej wieżyczce, domek pustelnicy, wszystko okolone murem. Przysionek w postaci arkady, z tablicą „Christoq. Nato D.O.M. Filio O.P.F. Max. – Sacellum hoc ad normam Bethlemicam Christo Asia, Georgius de Tęczyn S.R.J. Princeps, ac Dux is Ossolin Spm (supremus) R.P. Cancellarius circa 1640 erexit. Joseph Salezius Com. de Tęczyn Podla, Palat, Sandom., Chmielni., Sokolovien. etc. Prefectus, Ord. P. Eques restauravit. Praebendam erexit, elegantiori structura ac varia supellectili auxit ac ornavit 1760.”⁴⁰.

Pierwotne założenie zamku to kwadrat o grubych murach, zwanych w XIX staroświeckimi. Położony na wzniesieniu. Parter z dwoma piętrami okalał dziedziniec brukowany z kanałem. Zamek posiadał 22 główne pomieszczenia, ale poza tym schowki i gabineciki, dwie sale, bibliotekę zdobioną złoceniami i portretami. Posadzki i kominy w czterech pokojach, posadzki marmurowe, ale czasem ze złoceniami. Sale z sufitem

---

³⁸ Baliński, Lipiński, s. 303.

³⁹ Chmielnicki, ..., s. 40.

⁴⁰ Chlebowski, B., *Ossolin* w: SGKP, t. VII, s. 657.

o 43 belkach, z balasami, pod nimi zawieszonych było sześć bukietów. Między belkami były różne malowidła, w tym miast i okrętów. Na ścianach portrety. W jednej sali dwie kamienne rzeźby z herbami Ossolińskich w ręce. W niej też obraz przedstawiający wjazd Ossolińskiego do Rzymu.

Zamek posiadał trzy bramy, w stronę Sandomierza, z pomieszczeniem nad nią. Druga, z kamienia ciosanego, ze zwodem i z herbem Toporczyków była ulokowana nad fosą. Na tej bramie wisiała także tablica z łacińskim napisem, z błędami przepisany do inwentarza 1755 r. Na trzeciej bramie, o gipsowym froncie umieszczono napis „Sibi suisque commodo et universae familiae ornamento”⁴¹.

W Górkach Zbigniew Ossoliński zbudował dla siebie ceglany, parterowy renesansowy pałacyk. Wykończony przed jego śmiercią w 1623 r. był na tyle blisko klasztoru, by stary Ossoliński urządzał sobie spacerować na pogadanki z zakonnikami⁴². W połowie XIX w. budynek wyremontował i rozbudował Julian Ledóchowski, a w 1896 r. Karski. Obie prace wykonali architekci Marconi, pierwszą Henryk, drugą syn, Władysław.

W chwili śmierci Jerzego Ossolińskiego w 1650 r. w Klimontowie trwała już budowa kościoła św. Józefa, a miasto, wkrótce najebrane przez Szwedów było bogate, o czym świadczą podziemia w stylu podobnym do opatowskich i sandomierskich⁴³. Jeszcze przed potopem pozostawało ono w rękach wdowy po Ossolińskim. Miasto zostało napadnięte dwa razy. Szwedzi złupili je i podpalili oba kościoły wychodząc z Sandomierza w 1656 r. W marcu 1657 r. wojska Rakoczego, który w tym czasie napadł na Rzeczypospolitą od południa złupiły miasto. Dopiero jeden z wychodzących oddziałów zaatakowali chłopci goźliccy i ossolińscy pod wodzą Nikisiołki z Klimontowa. Dramatu dopełniła zaraza w 1663 r.

W drugiej połowie XVII w. Klimontów przechodzi w ręce Kalinowskich, poprzez mariaż z córką Jerzego, Urszulą Brygidą. Staraniem Kalinowskich Jan Sobieski nadaje miastu ordynację, nowe władze miejskie miały prawo rozpatrywać sprawy cywilne i kryminalne, nawet karać śmiercią.

Tak samo jak do Kalinowskich, Klimontów przechodzi do Morsztynów przez małżeństwo córki Heleny. Jakub Morsztyn, późniejszy wojewoda sandomierski jednak nie interesował się ani miastem ani kolegiatą, której proboszcz wystąpił na drogę sądo-

---

⁴¹ *Zwaliska zamku i kaplica betleemska w Ossolinie*, „Tygodnik Ilustrowany”, tom VI, 1862, nr 164, s. 196.

⁴² Niebelski..., s. 22, 42.

⁴³ tamże, s. 32.

wą, by wyegzekwować sumy na dokończenie budowy Ossolińskich. Po nich nastali Sanguszkowie z Wielkiego Księstwa Litewskiego, a w 1740 r. miasto przechodzi do Denhoffów, spokrewnionych z Ossolińskimi, a następnie do Ledóchowskich. Antonii Ledóchowski, syn Franciszka, który przejął miasto, przeprowadził się tu sprzedając rodzinne dobra na Wołyniu. Był posłem Sejmu Czteroletniego, kawalerem najważniejszych odznaczeń i poważną figurą w państwie. Do jego dóbr należały poza Klimontowem, Górki, Pokrzywianka, Nowa Wieś, Szymanowice, Pęczów, Pechowiec, Zakrzów, Nawodzice, a także Ossolin z Dziewkowem, Adamowiczami, Śniekozami, Goźlicami, Żukowem, Wilkowicami, Sternalicami, Uzarczami, Osinami, Smerdynią, Łukawicą⁴⁴. Nowi właściciele przypadli na okres dużego niepokoju. O ile przez ostatnie stulecie miasto i okolica próbowały się podnieść z najazdu szwedzkiego, o tyle rozbiory odciągały jedynie bogactwo.

W 2. połowie XVI wieku większość miejscowości na terenie obszaru dzisiejszej gminy Klimontów była własnością szlachecką⁴⁵, z wyraźną przewagą własności Ossolińskich. Wyjątkiem były Krobielice, stanowiące własność klasztoru koprzywnickiego, w XVII w. także Olbierzowice stały się posiadłością kościelną, wobec przejścia całej parafii przez dominikanów klimontowskich⁴⁶.

Tabela 1. Wykaz XIX wiecznych miejscowości leżących w granicach dzisiejszej gminy Klimontów.

Miejscowości dzisiejszego terenu gminy Klimontów w XIX wieku					
miejsowość	Liczba mieszk. w 1827 r.	liczba mieszk. (_ r.)	liczba domów w 1827 r.	liczba domów (_ r.)	uwagi
Byszów i Byszowska-Kępa ⁴⁷	164	205 (1880 r.)	27		gorzelnia
Dziewków ⁴⁸		60 (1881 r.)		10 (1881 r.)	
Goźlice ⁴⁹	139	240	24	39	kościół parafialny

⁴⁴ tamże, s. 38.

⁴⁵ *Atlas historyczny Polski. Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI w*, cz. I, mapy, plany, Warszawa 1993.

⁴⁶ *Olbierzowice* w: SGKP, t. VII, s. 446.

⁴⁷ *Byszów* w: SGKP, t. I, s. 515.

⁴⁸ *Dziewków* w: SGKP, t. II, s. 292.

⁴⁹ *Goźlice* w: tamże, s. 761.

		(1881 r.)		(1881 r.)	
Górki (dawnej Klimontów) ⁵⁰	213	215 (1881 r.)	15	20 (1881 r.)	2 gorzelnie, 6 młynów, 6 wiatraków, młynek do gipsu, tartak, cegielnia, wapiennik, szkoła początkowa ⁵¹
Klimontów ⁵²	1314	1929, w tym 1318 Żydów 1862 r.), 2654, w tym 1294 mężczyzn, 1350 kobiet w obrębie miasta i 419 na ziemi miejskiej (1883 r.)	118	133, w tym 31 murowanych (1862 r.) 133, w tym 40 murowanych (1883 r.)	klasztor dominikański, murowany kościół parafialny, szkoła początkowa, schronienie dla 8 starców i kalek, gorzelnia, browar, olejarnia, 5 młynów wodnych, młyn do gipsu, tartak, piec wapienny, cegielnia, pokłady kamienia i gipsu
Kroblice Pęcchowskie ⁵³	40	65 (1883 r.)	5	8 (1883 r.)	
Krobielice ⁵⁴	68	171 (1883 r.)	14	27 (1883 r.)	
Konary ⁵⁵		292 (1883 r.)		52 (1883 r.)	<p>dobra konarskie w XIX w. składały się z folwarków Konary i Reklew, Wsi Konary, Wola Konarska, Kujawy. Folwark Konary o powierzchni 426 mórg składał się z gruntów ornych i ogrodów, 17 mórg łąk, 16 mórg pastwisk, 142 mórg lasów, oraz 14 mórg placów i nieużytków, razem 615 mórg. 2 budynki murowane, 13 drewnianych.</p> <p>Folwark Reklew to 104 morgi orne i ogrody, 6 mórg łąk, 2 morgi placu i nieużytków, razem 112 morgi. 4 budynki drewniane i młyn wodny. Wieś Konary 43</p>

⁵⁰ *Górki* w: tamże, s. 714.

⁵¹ tamże

⁵² *Klimontów* w: SGKP, t. IV, s. 150.

⁵³ *Kroblice* w: SGKP, t. IV, s. 678.

⁵⁴ *Krobielice* w: tamże, s. 678.

⁵⁵ *Konary* w: tamże, s. 319.

					osad z 416 mórg gruntu. Wola Konarska 6 osadników z 29 morgami, Kujawy 16 osad z 135 morgami
Nasławice ⁵⁶	60	198 (1885 r.)	22	26 (1885 r.)	Nasławice, razem z folwarkiem Krzeczkwice zajmowały grunty orne, pastwiska, ogrody, łąki, 6 budynków murowanych i 17 drewnianych. Były tam także pokłady kamienia
Nawodzice ⁵⁷	56	546 (1885 r.)	504	71 (1885 r.)	14 karczem z rolami, 3 folwarki szlacheckie (militaria), młyn z rolą
Nowa Wieś ⁵⁸	220	307 (1888 r.)	30	38 (1888 r.)	
Olberzowice ⁵⁹	74	150 (1888 r.)	16	31 (1888 r.)	drewniany kościół parafialny, szkołę początkową ogólną, dom dla ubogich
Ossolin	106	163 (1886 r.)	24	18 (1886 r.)	dobra Ossolin składały się ze wsi i folwarku, oraz wsi Wilkowice i Dziewków, osiedla Tęczypol ⁶⁰
Pęchów ⁶¹	238	356 (1887 r.)	29	50 (1887 r.)	dobra Pęchów składały się w 1885 roku z folwarku Pęchów i Pęchowiec, attynencji Tęczypol, wsi Pęchów i Pęchowiec, Śniekozy, Kroblice. Folwark Pęchów ok. 580 mórg, roli, pastwisk, łąk i ogrodów, 4 budynki murowane i 18 drewnianych. Folwark Pęchowiec ok. 112 mórg ról, ogrodów i łąk, 4 drewniane budynki
Pęchowiec ⁶² dawniej Pan- chowice	64	75 (1887 r.)	7	9 (1887 r.)	karczma

⁵⁶ Chlebowski, B., *Nasławice* w: SGKP, t. VI, s. 926.

⁵⁷ Chlebowski, B., *Nasławice* w: tamże, s. 938.

⁵⁸ Chlebowski, B., *Nowa Wieś* w: SGKP, t. VII, s. 201.

⁵⁹ *Olberzowice* w: tamże, s. 446.

⁶⁰ Chlebowski, B., *Ossolin* w: tamże, s. 657.

⁶¹ Chlebowski, B., *Pęchów* w: SGKP, t. VIII, s. 33.

Płaczkowi- ce ⁶³		61	103 (1887 r.)	11	11 (1887 r.)	karczma
Pokrzywianka		155	242 (1887 r.)	17	37 (1887 r.)	
Przybysławice ⁶⁴		85	193 (1888 r.)	16	24 (1888 r.)	urząd gminny, W 1881 r. folwark posiadał 348 mórg ogrodów, ról, łąk, lasów i pastwisk, zbiornik wodny, 3 budynki murowane i 9 drewnianych, cegielnię. Wieś Przybysławice posiadała 23 osady, wieś Borek Przybysławski albo Szlachecki 7 osad
Rogacz ⁶⁵						w 1881 r. folwark oddzielony od dóbr Przybysławice, ok. 228 mórg ról, ogrodów, pastwisk, lasów, 4 budynki drewniane
Rybnica ⁶⁶	Górna	6	10 (1889 r.)	2	77 (1889 r.)	tartak i młyn do mielenia gipsu
	Dolna	16		4		
Szymanowice Dolne ⁶⁷		134	298 (1892 r.)	26	30 (1892 r.)	wieś i folwark Młyn wodny, olejarnia, cegielnia
Szymanowice Górne		65	44 (1892 r.)	6	10 (1892 r.)	w 1881 r. oba folwarki Ledóchowskiego miały ok. 740 mórg ról, ogrodów, łąk, pastwisk, wód i lasów urządzonych. 1 budynek murowany i 15 drewnianych
Śniekozy ⁶⁸						21 osad
Tęczynopol ⁶⁹		32		15	1 (1892 r.)	
Ulanowice ⁷⁰			154 (1892 r.)	17	20 (1892 r.)	gorzelnia, stary dwór modrzewiowy. W 1885 r. folwark o powierzchni 573 mórg
Węgrce Szla-		65	80	15	10	w 1885 r. folwark posiadał 250 mórg

⁶² Chlebowski, B., *Pęchowiec* w: tamże, s. 33.

⁶³ Chlebowski, B., *Płaczkowice* w: tamże, s. 273.

⁶⁴ Chlebowski, B., *Przybysławice* w: SGKP, t. IX, s. 202.

⁶⁵ *Rogacz* w: tamże, s. 656.

⁶⁶ *Rybnica* w: SGKP, t. X, s. 60.

⁶⁷ Chlebowski, B., *Szymanowice* w: SGKP, t. XII, s. 112.

⁶⁸ Chlebowski, B., *Pęchów* w: SGKP, t. VIII, s. 33.

⁶⁹ *Tęczynopol* w: SGKP, t. XII, s. 328.

⁷⁰ Chlebowski, B., *Ulanowice* w: tamże, s. 792.

checkie ⁷¹		(1893 r.)		(1893 r.)	gruntów ornych, ogrodów, łąk, pastwisk, 3 budynki murowane i 3 drewniane. Wieś posiadała 9 osad
Wilkowice ⁷²	69	212 (1893 r.)	16	17 (1893 r.)	
Wola Konarska		70 (1883 r.)		7 (1883 r.)	138 mórg dworskich i 28 włościańskich ⁷³
Zagaje ⁷⁴	14	28	4	5	
Zakrzów ⁷⁵	162	248 (1895 r.)	21	31 (1895 r.)	karczmy, dobra Zakrzów po segregacji w 1888 r. składały się z folwarków Zakrzów i Grabiny inaczey Woli Zakrzewskiej o powierzchni 691 mórg, z 1 budynkiem murowanym i 22 drewnianymi. Folwark Grabina miał 273 morgi, 7 budynków drewnianych i pokłady piaskowca i wiatrak. Wieś Zakrzów miała 39 osad, wieś Wólka Zakrzewska 4 osady, Wieś Goźlice 22 osady

XIX wiek

W XIX w. Klimontów wszedł z manufakturą, która nie wytrzymała jednak konkurencji pobliskiego Staszowa⁷⁶.

Mieszkańcy, nie licząc trzech epidemii i pożaru z 1819 r. powoli się bogacili. Poza sądem gminnym, powołanym w 1876 r., Klimontów posiadał stację pocztową z telegrafem.

Żydzi klimontowscy posiadali drewnianą bożnicę, wzniesioną przed 1727 r.⁷⁷ W połowie XIX w. wzniesli budynek murowany, późnoklasycyczny z jońskim portykiem, we wschodniej części miasta. W pobliżu powstały dom rabina, łaźnia i drewniany szpital oraz dwie szkoły. Stara synagoga musiała istnieć jeszcze po wybudowaniu nowej,

⁷¹ tamże

⁷² Chlebowski, B., *Wilkowice* w: SGKP, t. XIII, s. 480.

⁷³ *Konarska Wola* w: SGKP, t. IV, s. 318.

⁷⁴ *Zagaje* w: SGKP, t. XIV, s. 257.

⁷⁵ Chlebowski, B., *Zakrzów* w: tamże, s. 322.

⁷⁶ Niebelski..., s. 37.

⁷⁷ tamże, s. 38, 44.

gdyż była mniej więcej w tym momencie remontowana. Nowy budynek doczekał się w późniejszym okresie przeróbek.

Szkoła parafialna, założona przez Jerzego Ossolińskiego stała się w XIX stuleciu szkołą miejską, przeniesioną następnie do starego przytułku dla starców, która to fundacja liczy się od Zbigniewa i Jerzego Ossolińskich przez Ludwikę i Antoniego Ledóchowskich, następnie w połowie wieku z miejskiej stała się regionalną, w kurateli władz miejskich⁷⁸.

Ossolin w tym czasie posiadał szkołę początkową ogólną oraz zamek. W 1816 roku, przy protestach rodziny ten wspaniały renesansowy pałac kazał zburzyć Antoni hrabia Ledóchowski. Wg legendy podobno spodziewał się znaleźć w nim skarby pozostałe po Ossolińskich. Pozostała okrągła baszta z częścią ściany i arkadowy most, oraz brama wjazdowa z tablicą. Ruiny do stanu obecnego doprowadziły działania wojenne i zapotrzebowanie na kamienny materiał do naprawy dróg w 1945 r. Inną hipotezą zburzenia zamku była niechęć Ledóchowskiego do przepychu, jakiemu z głupoty miałby chcieć sprostać przyszły dziedzic, jeden z jego synów. Choć skarby były w opowieściach ludowych dobrze znane, po wysadzeniu zamku znalazł się ponoć jedynie srebrny kredens, zniszczony upadkiem z wysoka.

Dla kontrastu Antonii Ledóchowski zapisał się także w pamięci jako człowiek wrażliwy na krzywdę, fundator szpitala dla starców i człowiek skromny, który po śmierci żony wybrał stan duchowny⁷⁹.

W 1868 r. dobra Ossolin składały się ze wsi i folwarku, oraz wsi Wilkowice i Dziewków, oraz osiedla Tęczypol⁸⁰.

Dobra olbierzowickie po 1864 r. rozparcelowano na zagrody dla zwolnionych po odbyciu 25 letniej służby byłych żołnierzy cara Mikołaja I i weteranów wojny rosyjsko-tureckiej lat 1855-6⁸¹. W 1905 r. postawiono szkołę murowaną naprzeciw kościoła. Modrzewiowy kościół z 1468 r. rozebrano, podobno z powodu złego stanu w 1910 r., a na jego miejscu postawiono murowany neogotycki projektu Stefana Szyllera. Wikariat wzniesiono z materiałów z rozebranego kościoła.

Czas przed powstaniem styczniowym i sam jego okres to okres niezwyklej aktywności mieszkańców regionu. Brali oni udział w manifestacjach patriotycznych. Pamięci zamordowanych w Warszawie postawiono w Klimontowie przed cmentarzem

---

⁷⁸ tamże, s. 44.

⁷⁹ Chmielnicki, ..., s. 40.

⁸⁰ *Ossolin* w: SGKP, t. VII, s. 657.

⁸¹ Chmielnicki, ..., s. 1.

kościół parafialny krzyż, na jego miejscu w dwudziestolecie ustawiono pomnik powstańcom 1863 r. Kurhan na cmentarzu poza ówczesną wsią Olbierzowice łączono z najazdem szwedzkim⁸², ale i na nim znajdują się mogiły powstańców styczniowych.

Działania zbroje powstania nie ominęły terenów dzisiejszej gminy. W bitwie pod Rybnicą 20 X 1863 r. przemierzający okolicę powstańcy odnieśli zwycięstwo i kontynuowali marsz w kierunku Jurkowic, gdzie znów starli się z Rosjanami. Tutaj jednak, ufortyfikowawszy się w owczarni dworskiej zostali pokonani i rozbici. Z podpalonej owczarni uratowało się niewielu. Polegli pod Jurkowicami spoczęli na cmentarzu w Olbierzowicach, cześć natomiast w Klimontowie. Znajdowali się pomiędzy nimi brat gubernatora radomskiego, Białoskórski i dr Dowgiałło, właściciel Witowic i Pełczyc. Poległym pod Rybnicami Rosjanom A. Petrow spod Wiązownicy postawił pomnik z krzyżem prawosławnym i napisem „na pamiątkę poległym wojakom w 1863 roku”. Wokół pomnika kiedyś znajdował się niewielki cmentarz.

Okręg powiatów kieleckiego, opatowskiego i sandomierskiego był terenem działań pułkownika Ksawerego Czengiery, który rozbił powstańców pod Jurkowem⁸³. W ramach represji popowstaniowych wiele miast i miasteczek straciło prawa miejskie, los ten ominął Klimontów, dopóki w 1870 r. sami mieszkańcy nie poprosili o obniżenie statusu, co dla zubożałego po pożarze w 1864 r. miasta było ważne ze względu na mniejsze podatki⁸⁴.

Koniec wieku przyniósł zmiany własności najważniejszych majątków. Po Ossolińskich dobra klimontowskie przejął w spadku rodzinnym ród Morsztynów, po nich Ledóchowscy, a w 1881 r. Karscy. Składały się na nie w tedy folwarki: Górki, Julianów, Nawodzice, Smerdynia, folwarki pomocnicze: Żyznów, Rybnica, Nowa Wieś, Szymanowice Górne i Podgórne, razem 29 budynków murowanych i 115 drewnianych na 5 893 morgach, ubezpieczonych na 78 600 rubli. Dobra ossolińskie sprzedał Ignacy Hilary, syn Antoniego Ledóchowskiego, klimontowskie przeszły w 1881 r. w ręce Stanisława Karskiego wskutek rodzinnych niesnasek⁸⁵, który następnie podzielił je na dwóch synów, Michała dziedzica Kurowa i Włodzimierza na Klimontowie. Michał dodatkowo zakupił Ossolin od ostatniego potomka starego rodu, Jerzego Ossolińskiego, syna Feliksa w 1901 r. Także dobra Górki przeszły w ręce Karskiego⁸⁶.

---

⁸² tamże, s. 5.

⁸³ Niebelski..., s. 45.

⁸⁴ tamże, s. 48.

⁸⁵ tamże, s. 48.

⁸⁶ *Górki* w: SGKP, t. II, s. 714.

Michał i Włodzimierz Karscy oraz Stefan Chajecki, pan ułanowski, a nawet proboszcz, ksiądz Kukliński finansowali działalność doktora Jakuba Zysmana, który przeszedł z judaizmu na protestantyzm, a który był w regionie animatorem i współinicjatorem wielu przedsięwzięć jak sklep „Spółka Komandytowa” i Klimontowskie Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe⁸⁷. Okres przełomu wieków i przed Wielką Wojną 1914 r. był dobrym czasem dla Klimontowa i regionu, prawdziwie pospolitego ruszenia i pracy organicznej. Działalność zarówno władz gminy: powiększenie szkoły, wyposażenie straży pożarnej, jak i obywateli: strażacy wystawili ze składek murowaną remizę, szła z pożytkiem dla całości regionu. Karscy łożyli na brukowanie ulic i ustanawianie połączeń z głównymi traktami powiatu. Jednocześnie jednak właśnie oni przekonali, by przenieść telegraf z Klimontowa do Opatowa.

Przełom wieków w Klimontowie to nieudana próba powołania fabryki narzędzi Jana Zawadzkiego⁸⁸. W tym czasie znikły garbarnia i browar. Ostał się młyn wodny Karskiego, oraz olejarnie, fabryka wody sodowej, rzeźnia, piekarnie, jatki i masarnie, działały także apteka.

XX wiek

18 VIII 1914 pod Pęchowem starli się dragoni austriaccy i kozacy⁸⁹. Miasto przechodziło z rąk do rąk, by 3 i 4 X rozegrała się artyleryjska bitwa, w której pociski austriackie spod Jurkowa, Julianowa, Szymanowic i Ułanowa doleciały do Adamowic i Pęchowa nad Klimontowem. Pamiątką tej bitwy, poza niewielkimi uszkodzeniami jest zbiorowa mogiła żołnierska. Przez jakiś czas Austriacy stacjonowali w Klimontowie, po czym wycofali się, by wrócić na wiosnę 1915 r. W tych działaniach brała udział 1 Brygada Legionów, walcząc między innymi pod Konarami. Została tu zainstalowana wojskowa komenda austriacka, rozbrojona w 1918 r. Koniec wojny to powrót w rodzinne strony Brunona Jasińskiego, syna doktora Zysmana. Powstają Seminarium Pedagogiczne Nauczycielskie, oraz szkoła elementarna i Kółko Rolnicze, choć podobne istniały także w XIX w. Później powołano także Zasadniczą Szkołę Zawodową dla dziewcząt siostr skrytek.

W 1939 r. Klimontów upadł po 7 września. Żandarmeria niemiecka zakwaterowała się w budynkach klasztoru i szkoły. Do Klimontowa wysiedlono z Warszawy,

---

⁸⁷ Niebelski..., s. 51.

⁸⁸ tamże, s. 56.

⁸⁹ tamże, s. 61.

Zduńskiej Woli i Przasnysza mieszkańców tych miast, w tym wykładowców akademickich.

Natomiast getto klimontowskie, założone w 1940 r. gromadziło poza lokalną ludnością radomian, łodzian, a nawet mieszkańców poznańskiego. W rok po założeniu hitlerowcy przesiedlali tu Żydów wiedeńskich. 29 października 1942 r. zlikwidowano getto, przewożąc jego mieszkańców do Treblinki⁹⁰. Niewielu uratowało się tak z getta jak i transportów śmierci. Niestety także niewiele osób uratowało się spośród uratowanych.

W strukturach podziemia teren gminy Klimontów przynależał jako Podobwód II Klimontów kryptonim „Czeremcha” do Obwodu Sandomierz i Okręgu Radomsko-Kieleckiego „Jodła”. Ok. 100 młodych działało w podziemiu AK, BCH i NSZ, w tym ok. 30-40 z Klimontowa. W 1940 r. zaczął działać oddział z okolic Tarnobrzega, „Jędrusie”. 26 I 1943 r. uderzyli oni na starą synagogę w Klimontowie, gdzie mieścił się niemiecki skład zrabowanego mienia żydowskiego. Głośna akcja udała się bez strat własnych⁹¹. Latem tego roku powstał oddział „Grupa Lotna”.

Administracja

Dzisiejszy obszar gminy Klimontów leży na terenie będącym zawsze częścią ziemi sandomierskiej. Sandomierz, posiadający status porównywalny z Krakowem w XI w., był administracyjnym ośrodkiem jednostki obejmującej m. in. większość dzisiejszego województwa świętokrzyskiego, z którym to terenem, oraz ziemią radomską stanowi historycznie i tradycyjnie jedną krainę. Obszar ten ma swoje korzenie najprawdopodobniej jeszcze w przedpiastowskiej epoce plemiennej,⁹². Obszar ten został województwem w odnowionym Królestwie Polskim w XIV w. Teren gminy Klimontów zawsze znajdował się na terenie powiatu sandomierskiego i razem z nim przechodził w czasie reform administracyjnych znalazł się w województwie sandomierskim, jego spadkobierczyni, guberni radomskiej, następnie z województwa kieleckiego do tarnobrzęskiego, by obecnie znaleźć się w granicach województwa świętokrzyskiego. Od reformy administracyjnej w 1867 r. tereny dzisiejszej gminy Klimontów znajdowały się w granicach dwóch gmin, gminy Klimontów, której ośrodkiem administracyjnym

---

⁹⁰ tamże, s. 81.

⁹¹ tamże, s. 76.

⁹² Arnold S., *Podziały administracyjne woj sandomierskiego*, Kielce 2001, s. 6.

były Przybysławice⁹³, oraz gminy Górki, od Górek, czyli dawnego Klimontowa. W 1915 r. okupacyjne władze austro-węgierskie zmieniły jej nazwę na Gmina Jurkowice, a nazwa obowiązywała przez dwudziestolecie międzywojenne i czasy po niej. Urząd tej gminy znajdował się w Pełczycach Górnych⁹⁴ (obecnie Gmina Bogoria). Obie gminy rozciągały się poza dzisiejszy obszar. Do gminy Górki należały wsie: Brodowa-góra, Budy, Domaradzice, Julianów, Jurkowice, Józefów, Konary, Konarska-Wola, Kujawy, Łukawica A i B, Moszyny, Nawodzice, Nowa-wieś, Olbierzowice, Opalina, Pełczyce-dolne i górne, Pęśławice, Pęśławska-kolonia, Pęśławska-osada, Podgórze, Podlasie, Pokrzywianka, Rajmuntowice, Rybnica, Smerdynia, Stradówek, Szczeglice, Szymanowice-dolne i górne, Ułanowice, Witoldów, Witowice, Wolica, Wróblów, Wysoczki-duże, małe i średnie, Zagaje, Zagórzyce, Zielonka, Żyznów. Natomiast w skład gminy wchodziły: Adamowice, Bieradz, Bugaj, Byszów, Byszewska Kępa, Chobrzany, Dziewków, Faliszowice, Goxlice, Jachimowice, Jankowice Górne, Kaczkówek, Klimontów, Borek Klimontowski, Kozinek, Kroblice, Krzeszkowice, Nasławice, Ossolin, Pęchów, Pechowiec, Płaczkowice, Postronna, Przybysławice, Borek Przybysławski, Rogacz, Ryłowice, Straczków, Śniekozy, Tęczypol Ossoliński, Tęczypol Piechowski, Wilkowice, Zakrzów, Wola Zakrzowska Żuków⁹⁵.

Na terenie obecnej gminy znajdowały się trzy ośrodki parafialne, w Olbierzowicach, Goźlicach i Klimontowie, oraz krańcowe tereny parafii Chobrzany w Byszowie, Pokrzywnicy, do której należały Kępie, a także Mydlowa z Berdzem, Kozinkiem i Płaczkowicami.

Układ dwóch gmin został zachowany także po II wojnie światowej, a kolejnym znaczącym okresem było rozbitcie w latach 50. XX wieku systemu gmin i zastąpienie go radzieckim systemem gromad, o mniejszej powierzchni. Zlikwidowano także powiaty a przywrócenie systemu gminnego, w postaci bliskiej historycznej nastąpiło dopiero w 1972 r., a weszło w życie z dniem 1 stycznia 1973 r.⁹⁶

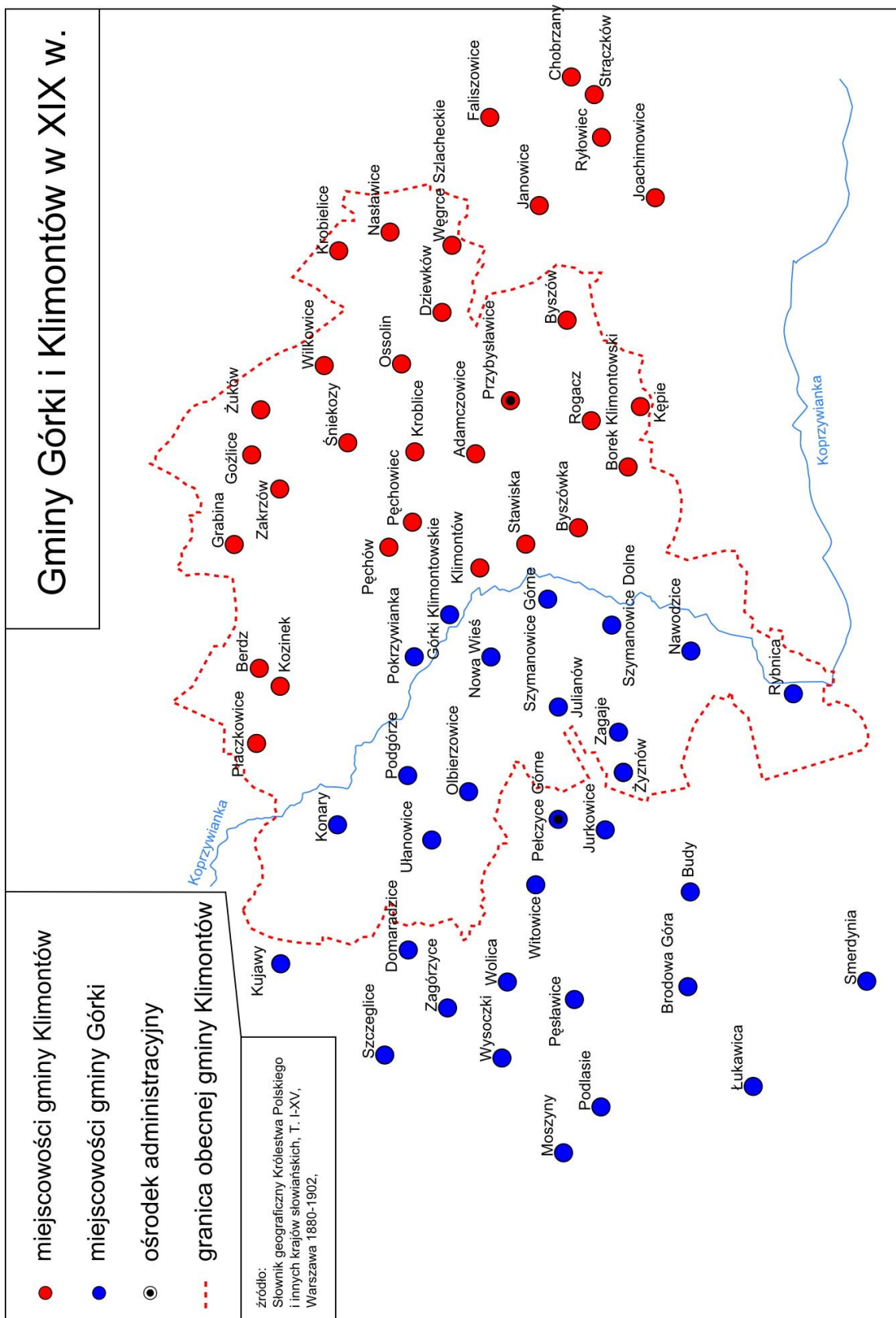
---

⁹³ Chlebowski, B., *Klimontów* w: SGKP, t. IV, s. 150.

⁹⁴ Chmielnicki, ..., s. 1.

⁹⁵ Chlebowski, B., *Klimontów* w: SGKP, t. IV, s. 150.

⁹⁶ *Ustawa z dnia 29 listopada 1972 r. o utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych* Dz.U. z 1972 nr 49 poz. 312., [online] [dostęp 15 V 2012]
<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19720490312>

5.2.2. Materialne elementy krajobrazu kulturowego

Położona w Zachodniej części Powiatu Sandomierskiego gmina Klimontów stanowi jego niezwykle cenne bogactwo zarówno przez niezwykle atrakcyjne ukształtowanie terenu, jak i pod kątem wartości dziedzictwa kulturowego.

Tereny omawiane od tysiącleci stanowią element szerszego obszaru osadniczego Sandomierszczyzny, który to intensywny proces sięga okresu neolitu. W tym właśnie okresie przybywają na te tereny pierwsi rolnicy.

O wczesnych dziejach tej ziemi jako obszaru rolniczego świadczą liczne osady, cmentarzyska i kurhany a także niezliczone ślady osadnicze, jakie na tych terenach odnaleźli naukowcy. W okresie historycznym obszar gminy przekształca się w ściśle zaplecze osadnicze ważnego ośrodka państwowości, jakim był Sandomierz.

Fakt ten sprzyja nie tylko rozwojowi obszarów dzisiejszej gminy, ale również w pewien sposób determinuje przebieg procesu historycznego na tych terenach. Badając wspomniany proces kształtujący dzieje tego terenu możemy stwierdzić, iż w wyniku bliskości Sandomierza i urodzajności gleb ukształtowania terenu i ogólnego położenia gminy stała się ona areną wspaniałej historii. Większość, bowiem wielkich i ważnych historycznie wydarzeń naszej narodowej historii miało swe ważne epizody na jej terenie, co sprawia, że gmina Klimontów ze swą bogatą historią stanowi nieodłączny element historii Polski. Wspomniana bogata historia gminy wpłynęła na dużą ilość zabytków stanowiących ich świadectwo.

Zabudowa sakralna

Na omawianym terenie stosunkowo wcześnie, bo już w średniowieczu pojawiły się pierwsze parafie, na co miał wpływ wyżej wspomniany fakt, czyli przynależność tych terenów do ścisłego centrum osadniczego centralnej części ziemi sandomierskiej.

Pierwszymi parafiami były Goźlice oraz Olbierzowice, zaś niektóre obszary obecnej gminy należały do parafii ościennych. Sama parafia klimontowska powstała późno, bo w XVII w. Z zabudowy sakralnej, jaka dziś znajduje się na omawianym terenie wspomnieć należy kościół w Goźlicach, cenną budowlę, która obecnie stanowi ważną dominantę krajobrazową północnych obszarów gminy.

Świątynia w Olbierzowicach jest szczególnie ważnym składnikiem krajobrazu zachodniej części gminy, gdyż położony na wzgórzu, posiadający niezwykle wysoką

wieżę, kościół jest widoczny z odległości kilkunastu kilometrów i dominuje nad doliną Koprzywianki, posiadając łączność widokową ze świątyniami Klimontowa.

Kościół w Klimontowie to podstawowe dla charakteru ośrodka obiekty, położone w zachodniej części miasteczka. Obydwie świątynie, prócz bogactwa architektonicznego i wartości historycznej stanowią podstawę wartości w miejscowym krajobrazie kulturowym. Wspomniane obiekty są ze sobą połączone liniami kulturowymi i wzbogaconymi o połączenia z pobliskim wspomnianym kościołem w Olbierzowicach

Synagoga

Omawiając pokrótce wartości środowiska kulturowego gminy Klimontów nie sposób nie wspomnieć o podstawowym składniku budowy dzisiejszego obrazu ośrodka, jakim była ludność Żydowska. Jak wiele małych miasteczek tak i Klimontów przed wojną był ośrodkiem ludności żydowskich, bowiem na 3000 mieszkańców aż 1,5 tyś. było starozakonnymi. To właśnie ta nacja jest autorem dzisiejszego Klimontowa, a widocznym tego znakiem oprócz licznych kamienic jest potężna synagoga na placu obok rynku. Ten obiekt to jeden z najlepiej zachowanych budynków żydowskiego sacrum w województwie a zarazem jedna z podstawowych dla krajobrazu i historii miasteczka.

Cmentarze

Tereny gminy Klimontów to przez wieki nie tylko gęsto zabudowany obszar rolniczy, ale także arena wielu czasem tragicznych wydarzeń historycznych.

Owocem tego stanu rzeczy jest niezwykle bogactwo nekropolii na terenie gminy, bowiem prócz spotykanych wszędzie nekropolii parafialnych mamy tu wiele wojskowych, zwłaszcza z czasów Wielkiej Wojny oraz cmentarz żydowski.

Pierwszą grupę stanowią cmentarze w Goźlicach, Olbierzowicach oraz Klimontowie. Na wspomnianych nekropoliach możemy spotkać wiele nagrobków zabytkowych, niejednokrotnie będących dziełami sztuki kamieniarskiej, ponadto owe cmentarze stanowią swego rodzaju karty historii tej ziemi zapisane w nazwiskach ważnych rodów czy zwykłych mieszkańców pochowanych w tych miejscach.

Druga wspomniana grupa to cmentarze wojskowe, które są świadectwem burzliwego przebiegu na tym obszarze jednej z największych tragedii XX w., jaką była I wojna światowa, słusznie zwana Wielką. Wojna odcisnęła swoje piętno, czego symbolami są będący w rejestrze zabytków cmentarz w Adamczowicach oraz cmentarze,

w Górach Pęczowskich, Beradzu oraz Pokrzywiance. Są to w dużym stopniu mało dostępne nekropolie, zwykle na terenach nienależących do zasobów gminnych, bowiem mieszczą się na obszarach leśnych, bądź prywatnych. W związku z tym działania ochronne napotykaają na opór.

Cmentarz żydowski, prawdopodobnie z XVII w. (czasu powstania gminy żydowskiej) znajdował się po wschodniej stronie synagogi. W czasie II wojny światowej cmentarz ucierpiał, a do likwidacji w latach 50. zachowało się ok. 40 macew. Likwidacja wiązała się z przejściem działki d. cmentarza przez szkołę, na terenie której zgromadzono ocalałe nagrobki.

Kapliczki i krzyże

Nieodłącznym elementem polskiej wsi są krzyże i kapliczki przydrożne. Obszary gminy Klimontów nie są w tej kwestii wyjątkiem, bowiem tego typu zabytkami jest tu dość duże nasycenie. Praktycznie w każdej wsi w gminie znajdują się obiekty kultu w postaci wspomnianych krzyży i figur. Podobnie jak w przypadku innych obszarów także i tu możemy je podzielić na kilka grup, zarówno pod względem architektury jak i fundacji.

Znakomitą większość stanowią krzyże na kamiennych cokołach oraz figury Matki Boskiej, rzadziej świętych Jana Nepomucena czy innych. Brak dużej ilości przedstawień św. Jana Nepomucena związany jest z małą ilością cechów wodnych, nad którymi budowano owe figury. Na terenie gminy większość figur to fundacje mieszkańców wsi, którzy stawiali je jako swoje wota, np.: za ominięcie walk frontalnych (Śniekozy) oraz dla upamiętnienia tragicznych wydarzeń jak np. śmierć braci Politów w Śniekozach, którzy zginęli rozbrajając minę z czasów I wojny światowej. Dużą część fundowanych obiektów stanowią te związane z funkcjonowaniem ośrodków parafialnych oraz te fundowane przez ziemian, które znajdują się nieopodal dworów lub szlaków uczęszczanych przez właścicieli ziemskich przykładem figury przy pałacu w Górkach Klimontowskich oraz wzdłuż szosy Rzeszów-Radom, którą często podróżowano.

Obiekty dworskie

Dobre gleby, bliskość ośrodków ważnych politycznie jak wojewódzki Sandomierz czy sejmikowy Opatów i zastępcze Iwaniska powodowała wzrost atrakcyjności tych obszarów dla warstwy posiadającej. Skutkowało to dość dużym nasyceniem wła-

snością szlachecką, dzięki czemu powstały tu przez setki lat siedziby ważnych rodów. Do naszych czasów przetrwało wiele z owych obiektów, pochodzą one głównie z XIX w. i stanowią w każdym przypadku swoiste centrum miejscowego układu ruralistycznego jaki kształtował się przez wieki istnienia własności ziemskiej w tym obszarze. Zabudowa dworska znajduje się podobnie jak na innych terenach na wzgórzach stanowiących centralne punkty w poszczególnych miejscowościach, których zwykle przestrzeń podporządkowana była owym obiektom. Dziś ten układ został zakłócony przez parcelację gruntów, komasację lub inne zjawiska związane z przemianami w okresie PRL. Nie mniej jednak nadal można wyczytać w krajobrazie dawne układy kształtujące się przez wieki.

Większość omawianych obiektów możemy podzielić na dwie grupy. Pierwsza to dwory i pałace, drugie to ruiny zamków o charakterze obronnym.

Pierwszą grupę reprezentują trzy dwory we wsiach: Nawodzice, Przybysławice oraz Pęchów. Są to nieduże murowane dwory, z których jeden w Przybysławicach jest odrestaurowany. Obiekt w Pęchowie znajduje się w trakcie prac, reprezentacyjnemu pałacowi w Górkach Klimontowskich została przywrócona dawna świetność, zaś w Nawodzicach stanowi obecnie ruinę i czeka na prace.

W drugiej grupie znajdują się zamki w Konarach i w Ossolinie, gdzie pozostały jedynie skromne relikty istnienia dużych założeń pałacowo-obronnych.

Zabytki techniki

Rolniczy charakter, jaki posiadał od tysiącleci omawiany teren nie sprzyjał powstawaniu dużej ilości obiektów związanych z techniką, które mogłyby przetrwać do dziś, skromna liczba tych budowli reprezentowana jest przez obiekty związane z gospodarką wodną, mianowicie młyny wodne oraz gorzelnia. Z pośród niewielu tych obiektów do naszych czasów zachowała się wspomniana gorzelnia w Nowej Wsi, która niestety poprzez liczne przebudowy w różnym okresie straciła na swym pierwotnym cennym charakterze, oraz kilka młynów wodnych, z których stosunkowo najlepszym stanie znajduje się ten w Rybnicy, zaś pozostałe w Górkach Klimontowskich oraz Szymanowicach są w zdecydowanie gorszym stanie, zwłaszcza ten w Górkach Klimontowskich wymaga prac ratunkowych.

Wszystkie te obiekty sięgają okresu przełomu XIX-XX w. i na stałe wykuły sobie miejsce w miejscowej historii, pamięci i oczywiście w krajobrazie.

Układ urbanistyczny i zabudowa miejska

Jednym z cenniejszych elementów dziedzictwa Klimontowa jest jego układ urbanistyczny pochodzący z okresu 1604 r. - 2. poł. XIX w., oraz relikty pierwotnej zabudowy ośrodka. Sam układ urbanistyczny zachował się bez większego uszczerbku i dziś podziwiać można ten sam układ ulic, jakim przejeżdżali dawni właściciele Klimontowa. Na ten stan rzeczy wpływ miało zachowanie rozwoju Klimontowa i utrata jego praw miejskich w 1870 r. Brak niektórych procesów urbanistycznych w okresie PRL-u oraz odpowiednia gospodarka przestrzenna władz.

W przypadku starej zabytkowej zabudowy stwierdzić możemy, iż w okresie powojennym doznała ona poważnych strat, bowiem praktycznie zanikła ona na terenach wiejskich, gdyż sukcesywnie ją wymieniano na nową. Na terenie Klimontowa liczne kamienice pożydowskie pochodzące z XVIII i XIX w. w dużej mierze zostały przekształcone, przebudowane lub często wyburzone co w pewien sposób zakłóciło pierwotny stan. Z pośród obiektów tego typu na czoło wysuwa się kamienica mieszcząca bank spółdzielczy oraz Urząd Gminy. Obiekt ten jest, bowiem niezwykle cennym dla nie tylko krajobrazu z racji swej ciekawej i pięknej architektury, ale i dla historii ośrodka, bowiem to tu działał dr Zysman i jego kasa pożyczkowa. Obiekt ten jest obok zabudowy sakralnej podstawową wartością zabudowy Klimontowa.

Betlejek

Jedną z osobliwości terenów gminy a zarazem cennym zabytkiem jest tzw. „Betlejek”. Budowla symbolizująca grotę Narodzenia Pańskiego. Jest to murowano - ziemny obiekt z wieżyczką na szczycie kopca okrywającego wspomnianą grotę. Ufundowany przez Ossolińskich obiekt stanowi dziś miejsce kultu, gdyż odbywają się tam nabożeństwa. Szczególnie uroczyste wydarzenia religijne mają miejsce w czasie świąt Bożego Narodzenia. Owa niezwykła budowla stanowi dziś pewnego rodzaju centrum religijne i w pewien sposób stanowi element wspomagający budowy miejscowej tożsamości.

Miejsca pamięci

Wspomnieliśmy już o licznych na ziemi klimontowskiej cmentarzach będących niczym innym jak świadectwem tragicznej historii tych ziem. Podobnym świadectwem tych dziejów są liczne miejsca pamięci i pomniki, które informują odwiedzających te tereny o ofiarach i wydarzeniach obejmujących czasowo okres od 1831 r., czyli Powstania Styczniowego. Mowa tu o pomniku żołnierzy carskich w Rybnicy po pomniki

w Klimontowie i Górkach Pęczowskich upamiętniające legionistów Piłsudskiego czy żołnierzy i partyzantów czasów II wojny światowej. Wśród wspomnianych obiektów znajdują się również obiekty upamiętniające mordy hitlerowców na ludności cywilnej w Szymanowicach czy ludobójstwo na polskich oficerach dokonanego w lasach Katyńa i innych miejscach zbrodni.

Z pośród wszystkich tych miejsc upamiętnienia jedno ma znaczenie narodowe, a zarazem lokalne. Miejsce to jest świadectwem wkładu ziemi klimontowskiej w dzieje narodu, mowa tu o pomniku upamiętniającym bitwę pod Konarami, która jest jednym z narodowych symboli będących składnikiem ogólnej świadomości narodowej.

5.2.3. Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wpis do rejestru zabytków, prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest jedną z form ochrony obiektów zabytkowych.

W rejestrze zabytków województwa świętokrzyskiego znajdują się 32 obiekty nieruchomości z terenu gminy Klimontów. Znajdują się one w miejscowościach: Byszów, Goźlice, Górki Klimontowskie, Góry Pęczowskie, Klimontów, Konary, Olbierzowice, Ossolin, Płaczkowice, Rogacz oraz Rybnica. Szczegółowe dane zawiera tabela 2.

Tabela 2. Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gminy Klimontów wpisanych do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego.

Lp.	Obiekt zabytkowy	Miejscowość	Wpis do rejestru zabytków	Nowy numer w rejestrze woj. świętokrzy-
1	Park podworski	Byszów	471 (t.) z 06.08.1991	A.671
2	Kościół par. p.w. Wniebowzięcia NMP	Goźlice	106 z 28.12.1932 oraz 18 z 20.01.1966	A.672
3	Najstarsza część cmentarza parafialnego	Goźlice	385 (t.) z 17.06.1988	A.673
4	Pałac (zespół pałacowo-parkowy)	Górki Klimontowskie	86 (t.) z 08.02.1978	A.674
5	Park (zespół pałacowo-parkowy)	Górki Klimontowskie	691 z 19.12.1957 oraz 86 (t.) z 8.02.1978	A.674
6	Młyn (zespół pałacowo-parkowy)	Górki Klimontowskie		A.674

7	Dawna stróżówka (zespół pałacowo-parkowy)	Górki Klimontowskie		A.674
8	Brama wjazdowa (zespół pałacowo-parkowy)	Górki Klimontowskie		A.674
9	Mostek (zespół pałacowo-parkowy)	Górki Klimontowskie		A.674
10	Figura sakralna (zespół pałacowo-parkowy)	Górki Klimontowskie		A.674
11	Kapliczka (zespół pałacowo-parkowy)	Górki Klimontowskie		A.674
12	Cmentarz wojenny - legionowy	Góry Pęchowskie	409 (t.) z 19.10.1989	A.675
13	Układ urbanistyczny miasta	Klimontów	110 (t.) z 22.05.1984	A.676
14	Kościół (zespół kościoła kolegiackiego p.w. św. Józefa)	Klimontów	114 z 4.01.1933, 9 z 10.01.1966 oraz 106(t.) z 14.06.1977	A.677/1
15	Brama na cmentarz przykościelny (zespół kościoła kolegiackiego p.w. św. Józefa)	Klimontów	106 (t.) z 14.06.1977	A.677/2
16	Kapliczka przed kościołem (zespół kościoła kolegiackiego p.w. św. Józefa)	Klimontów	106 (t.) z 14.06.1977	A.677/3
17	Plebania (zespół kościoła kolegiackiego p.w. św. Józefa)	Klimontów	44 z 01.03.1967 oraz 108 z 14.06.1977	A.677/3
18	Kościół p.w. NMP i św. Jacka (zespół klasztorny poddominikański)	Klimontów	115 z 28.12.1932	A.678/1
19	Klasztor (zespół klasztorny poddominikański)	Klimontów	115 z 28.12.1932	A.678/2
20	Ogrodzenie z bramą (zespół klasztorny poddominikański)	Klimontów	105 (t.) z 14.06.1977	A.678/3
21	Najstarsza część cmentarza par., ul. Osieck	Klimontów	599 (t.) z 13.06.1988	A.679
22	Synagoga	Klimontów	43 z 01.03.1967 oraz 107 (t.) z 14.06.1977	A.680
23	Zabudowa rynku	Klimontów	783 z 30.05.1972 oraz 109 (t.) z 28.07.1982	A.681

24	Ruiny średniowiecznego fortalicjum z działką 174 murami, piwnicami, zielenią	Konary	114 (t.) z 31.05.1983	A.682
25	Najstarsza część cmentarza	Olbierzowice	590 (t.) z 13.06.1988	A.683
26	Kaplica (zespół kaplicy Betlejemskiej)	Ossolin	496 z 12.04.1957 oraz 24 z 20.01.1966 i 153 (t.) z 16.06.1977	A.684
27	Ogrodzenie z relikiami bramy (zespół kaplicy Betlejemskiej)	Ossolin	153 (t.) z 16.06.1977	A.684
28	Figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem (zespół kaplicy Betlejemskiej)	Ossolin	153 (t.) z 16.06.1977	A.684
29	Ruiny zamku wraz ze śladami fortyfikacji ziemnych	Ossolin	133 z 22.04.1932 oraz 49 z 01.03.1967 i 154 (t.) z 16.06.1977	A.685
30	Zbiorowa mogiła wojenna z I wojny światowej poległych w bitwie pod Konarami	Płackowice	500 (t.) z 24.05.1993	A.686
31	Cmentarz wojenny z I wojny światowej	Rogacz (ob. Adamczowice)	566 (t.) z 27.12.1993	A.687
32	Mogiła żołnierzy carskich z 1863	Rybnica	501 (t.) z 24.05.1993	A.688
33	Kurhan	Nowa Wieś	573/A z 1994-04-18; C.13 z 2015-05-18	

Źródło: Na podstawie danych WUOZ w Kielcach.

5.2.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Ewidencja zabytków znajdujących się na terenie gminy została sporządzona przy pomocy wykazu zabytków nieruchomości wyznaczonych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków, na podstawie badania terenowego i aktualizacji powyższego wykazu oraz na podstawie kart ewidencji stanowisk archeologicznych. Ewidencja zawiera 315 kart adresowych w tym 168 kart zabytków architektury i budownictwa oraz 147 kart stanowisk archeologicznych.

Z pośród obiektów architektury i budownictwa ujętych w gminnej ewidencji znalazły się domy, kościoły, cmentarze, przydrożne kapliczki, figury oraz miejsca pamięci.

Karty adresowe stanowisk archeologicznych zostały wykonane po dokonaniu analizy kart AZP zgromadzonych w sandomierskiej Delegaturze Wojewódzkiego Urzę-

du Ochrony Zabytków. W ewidencji ujęto 146 stanowisk o dużej i średniej wartości poznawczej, będących materialnymi śladami bytności człowieka na omawianym terenie. Najwcześniejsze datowane są na paleolit, najpóźniejsze pochodzą z wczesnego średniowiecza i epoki nowożytnej.

5.2.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Kościół parafialny w Olbierzowicach

Istniejący na miejscu drewnianego sprzed 1326 r. i modrzewiowego z 1468 r., na przełomie XVI i XVII wieków będącego w rękach Arian, rozebranego w 1910 r. Murowany, neogotycki projektu Stefana Szyllera. Materiał z gotyckiego poprzednika wykorzystany do budowy plebani. Oryginalny późnorenesansowy ołtarz obecnie w kaplicy.

Kościół parafialny w Goźlicach

Romański, orientowany, murowany, p.w. Wniebowzięcia NMP z początku. XIII w. Uszkodzony w czasie najazdów tatarskich, powiększony w XV w. W latach 1559-1620 użytkowany jako zbór przez kalwinów, następnie rozbudowany w latach 1620-1639. Odnowiony w 1879 r. spalony w czasie działań wojennych 1915 r. i 1945 r. Wyeksponowane elementy romańskie przy odbudowach 1920 r. i lat 1946-1948.

Kościół parafialny w Klimontowie

Barokowy, murowany, orientowany, zbudowany na rzucie elipsy, p.w. św. Józefa, pokolegiacki kościół projektu Wawrzyńca Senesa zbudowany w latach 1643-1650, zniszczony przez Szwedów w 1656 r. i pożarem 1690 r. Budowę wznowiono w 1727 r., a konsekrowano w 1741 r. jednak już nie jako kolegiatę. Remonty w latach 1893 i 1958-61.

Klasztor w Klimontowie

Fundacja Zbigniewa Ossolińskiego z 1613 r., klasztor piętrowy na rzucie kwadratu, zbudowany w latach 1620-1623, kościół orientowany NMP i św. Jacka zbudowany 1617-1620, przylegający do klasztoru. Remontowane po pożarze z 1761 r. Przebudowane w 1769 r. Klasztor skasowany w 1867 r., pozostał etatowym do 1901 r.

Zespół budynków murowanych, ceglanych, w stylu późnego polskiego renesansu, kościół w tradycji gotyckiej.

Bożnica w Klimontowie

Wzniesiona w 1851 r. niedaleko poprzedniej, drewnianej, murowana na planie kwadratu w stylu późnoklasycyzmu. Portyk joński o czterech kolumnach, podtrzymujący okalający budynek gzyms nawiązuje do architektury dworskiej. Na piętrze babińców, do którego prowadzą zewnętrzne schody pod portykiem. Wejście główne zakończone półkoliście przed portykiem. Dach niski, namiotowy. Za bożnicą kirkut.

Założenie urbanistyczne Klimontowa

Miasto lokowane na gruntach wsi Rajmuntowice w 1604 r. przez Jana Zbigniewa Ossolińskiego. Zniszczone przez Szwedów w 1656 i spalone w 1819 i 1864 r. W centrum prostokątny rynek, z którego naroży wychodzą ulice, zbiegające się w trakt staszowski na zachodzie i sandomierski na wschodzie, z traktem opatowskim przebiegającym wzdłuż rynku. Kościół pokolegiacki po południowo-zachodniej części miasta, na skraju pod płaskowyżem klasztor dominikański, na wschód synagoga z kirkutem.

Pałac w Górkach

Ceglany, parterowy, zbudowany przed 1623 r. przez Zbigniewa Ossolińskiego. Razem z innymi włościami Ossolińskich przechodził w XIX w. w ręce Ledóchowskich i później Karskich. Julian Ledóchowski wyremontował i rozbudował pałac w połowie wieku, zakładając także park angielski, Karski w 1896 r. gruntownie przebudował pałac. Obie prace wykonali architekci Marconi, pierwszą Henryk, drugą syn, Władysław.

Kaplica Betlejemska w Ossolinie

Orientowana kaplica w postaci kopca na rzucie zbliżonym do półkola. Zbudowana przez Jerzego Ossolińskiego w 1640 r. Kryta ziemią spod Betlejem. Kopiec zwieńczony cylindryczną wieżą z latarnią, oryginalnie z dzwonkiem z Loreto. Remontowana w 1769 r. Oryginalnie oddalona część renesansowego założenia pałacowego w Ossolinie.

Zamek i założenie dworskie w Ossolinie

Późnorenesansowy zamek na planie kwadratu, wzniesiony na cyplu płaskowzgórze w 1633 r. Kiedyś wielopiętrowy, zwieńczony attyką budynek już w XVIII w. był ruiną, rozebraną w latach 20. XX w. dla materiału budowlanego. Resztki murów i wieżę wysadzili w 1944 r. Niemcy. Obecnie zachowały się fundamenty i część ścian oraz charakterystyczny most arkadowy nad wąwozem. Poza tym do założenia dworskiego należał renesansowy ogród, z którego w XIX wieku pozostało kilka drzew.

5.2.6. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome z terenu gminy Klimontów wpisane do rejestru zabytków ruchomych, stanowią wystrój i wyposażenie zespołu poklasztornego i kościoła NMP i św. Jacka w Klimontowie, zespołu kościoła parafialnego p.w. św. Józefa w Klimontowie oraz kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Goźlicach i kościoła parafialnego p.w. św. Wawrzyńca w Olbierzowicach. Najliczniejsze są ołtarze, obrazy, rzeźby, krucyfiksy, ornaty, malowidła naścienne. Poza tym znajdują się w rejestrze między innymi, kielichy mszalne, kropielnice, epitafia, konfesjonały, świeczniki. Do grupy zabytków ruchomych zaliczyć możemy także liczne nagrobki znajdujące się na cmentarzach, parafialnych oraz wojennych.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

Analiza SWOT wynikająca z oceny stanu dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowań jego ochrony i promocji.

Analiza „S”

Mocne strony:

- położenie gminy przy głównych szlakach komunikacyjnych;
- walory przyrodnicze i krajobrazowe;
- zabytkowy zespół poddominikański w Klimontowie;
- zabytkowy zespół kościoła kolegiackiego p.w. św. Józefa w Klimontowie;
- zabytkowy zespół pałacowo-parkowy w Górkach Klimontowskich;
- zabytkowy zespół kaplicy Betlejemskiej w Ossolinie;
- liczne miejsca pamięci narodowej o znaczeniu ponad regionalnym;
- bogactwo zabytków ruchomych (bezcenna ikona Matki Najświętszej);
- wyciąg narciarski w Konarach;
- bogata historia terenu gminy oraz całej Sandomierszczyzny i licznie występujące tu zabytki budownictwa i architektury oraz stanowiska archeologiczne;
- kultywowanie tradycji (np. tzw. brunonalia);
- szlaki turystyczno-kulturowe;
- rozwinięte rolnictwo i sadownictwo;
- brak zagrożeń dla czystości środowiska;
- możliwość współpracy z Izraelem w oparciu o żydowskie tradycje Klimontowa.

Analiza „W”

Słabe strony:

- zły stan techniczny obiektów zabytkowych;
- problemy finansowe mieszkańców;
- niewystarczające środki finansowe przeznaczane na ochronę zabytków;
- niewykorzystanie potencjału zabytków;
- niska świadomość ochrony zabytków;

- niewystarczająca edukacja dzieci i młodzieży w dziedzinie historii; regionalnej i wrażliwości na kulturę;
- brak rozwiniętej oferty turystycznej;
- samowolna przebudowa obiektów zabytkowych;
- przedkładanie dobra własnego nad dobro społeczne;
- zagrożenie powodziowe.

Analiza „O”

Szanse i możliwości rozwoju:

- autonomia samorządu terytorialnego;
- popularyzacja dziedzictwa kulturowego jako „modnej dziedziny”;
- stworzenie cyklicznych i okolicznościowych przedsięwzięć, imprez promujących zabytki;
- kształtowanie wrażliwości na kulturę oraz edukacja regionalna dzieci i młodzieży;
- organizowanie konkursów i plenerów malarskich, fotograficznych, konkursów literackich;
- wykorzystanie Sandomierza, Tarnobrzegu, Opatowa, Sulisławic, Świętego Krzyża, Kielc i innych miejscowości dla promocji gminy;
- odtwarzanie tradycyjnych zawodów i rzemiosł, pielęgnacja folkloru oraz rodzimych tradycji, zwyczajów i obyczajów;
- zatrudnianie pracowników do opieki nad zabytkami (spadek bezrobocia);
- wsparcie finansowe z funduszy UE, programów rządowych i innych pozabudżetowych źródeł;
- kontynuowanie współpracy z sąsiednimi gminami;
- nawiązanie współpracy z zagranicznymi regionalnymi;
- wykorzystanie metod aktywnego marketingu do rozpoznania rynku turystycznego w celu wejścia na ten rynek;
- tworzenie oferty turystycznej;
- rozbudowa agroturystyki;
- odrestaurowanie obiektów zabytkowych;;
- tworzenie punktów widokowych;
- promowanie szlaków turystyczno-kulturowych i rozwój turystyki aktywnej;

- stworzenie atrakcyjnej bazy danych o dziedzictwie kulturowym gminy;
- współpraca z organizacjami turystycznymi, młodzieżowymi i innymi.

Analiza „T”

Zagrożenia i bariery

- niepewność, czy działanie przyniesie zamierzony skutek;
- kryzys gospodarczy i związane z nim ograniczenie inwestycji;
- niskie środki budżetowe;
- zagrożenie nieprzewidywalnością warunków atmosferycznych;

7. Założenia programowe, priorytety i kierunki działań Programu opieki nad zabytkami.

I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego.

I/1 Zahamowanie procesu niszczenia zabytków i poprawa stanu ich zachowania:

- a) Prace remontowo konserwatorskie obiektów stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów);
- b) Starania o pozyskanie środków spoza budżetu na rewaloryzacją zabytków należących do gminy;
- c) Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja zabytków stanowiących własność gminy do nowych funkcji;
- d) Rewaloryzacja zabytkowych terenów zielonych – parków, cmentarzy, terenów nieistniejących cmentarzy;
- e) Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo – konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych;
- f) Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zalaniem, kradzieżą;
- g) Ocena i kontrolowanie stanu technicznego i sposobu użytkowania zabytków z zasobów komunalnych.

I/2 Zwiększenie atrakcyjności obiektów zabytkowych dla potrzeb społecznych, edukacyjnych i turystycznych:

- a) Bieżące prace porządkowe przy zabytkowych zespołach zieleni: dawne parki dworskie, cmentarze w Klimontowie, Olbierzowicach i Goźlicach.

I/3 Tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami:

- a) Współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w zakresie szkolenia pracowników zatrudnionych przy ochronie, utrzymaniu i remontach obiektów zabytkowych;
- b) Wspieranie i rozwój tradycyjnych zawodów i rzemiosł oraz tradycyjnej sztuki budowlanej;
- c) Wspieranie inicjatyw tworzenia gospodarstw agroturystycznych w obiektach zabytkowych;

- d) Wspieranie powstawania lokalnych wystaw, muzeów, izb pamięci, skansenów;
- e) Pomoc w promocji Muzeum Geologicznego w Klimontowie.

II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

II/1 Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego:

- a) Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz weryfikacja obowiązujących planów w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków, dla miejscowości Klimontów;
- b) Kompleksowe przebadanie krajobrazu kulturowego i sporządzenie naukowej analizy (studium) krajobrazu kulturowego gminy Klimontów;
- c) Ochrona historycznych nazw miejscowości, przysiółków, miejsc, obiektów, oraz nazw geograficznych, za pomocą jednolitego wzoru tablic;
- d) Walka z samowolami budowlanymi.

II/2 Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Klimontów:

- a) Kompleksowa ochrona wszystkich elementów krajobrazu kulturowego;
- b) Aktualizowanie gminnej ewidencji zabytków;
- c) Ochrona dziedzictwa niematerialnego obejmującego:
  - tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
  - sztuki widowiskowe;
  - zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
  - wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
  - umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

II/3 Ochrona układów ruralistycznych:

- a) Wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk;
- b) Wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach miejscowości zabudową zgodną z kompozycją przestrzenną miejscowego układu.

III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz edukacja, popularyzacja i promocja służąca budowaniu tożsamości i wrażliwości na kulturę.

III/1 Badanie i dokumentacja historii i substancji zabytkowej gminy:

a) Stworzenie systemu informacji o dziedzictwie kulturowym gminy i regionu poprzez wykorzystanie strony internetowej gminy, lub stworzenie nowej strony zawierającej, informacje o walorach krajobrazu kulturowego, zabytkach oraz historii gminy i regionu, o miejscowych tradycjach, zwyczajach, obyczajach i legendach jak również wiadomości z dziedziny ochrony i promocji zabytków, aktualnych informacji i zmian prawnych w tej dziedzinie, oraz informacje i pomoc dla właścicieli zabytków.

III/2 Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu:

- a) Wprowadzenie do programów nauczania w przedszkolach i szkołach tematyki regionalnej celem upowszechniania wiedzy o regionie, jego historii i tradycji;
- b) Organizowanie zajęć terenowych powiązanych z poznawaniem krajobrazu kulturowego i miejsc związanych z historią;
- c) Organizowanie i udział w szkoleniach z zakresu ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego dla pracowników urzędu gminy, pracowników oświaty, placówek kultury, właścicieli zabytków i zainteresowanych;
- d) Popularyzacja ochrony dziedzictwa, jako „modnej dziedziny” (koszulki, kubki, długopisy z nadrukowanymi atrakcyjnymi tekstami);
- e) Organizowanie konkursów (fotograficznych, plastycznych, literackich i innych) związanych z dziedzictwem kulturowym gminy oraz tworzenie wystaw pokonkursowych.

III/3 Promocja dziedzictwa kulturowego i rozwój turystyki:

- a) Stworzenie systemu informacji wizualnej w postaci tablic informacyjnych;
- b) Promowanie gminy w Internecie;
- c) Współpraca z organizacjami turystycznymi (np.: PTTK) oraz młodzieżowymi;
- d) Wykorzystanie potencjału turystycznego Sandomierza dla promocji gminy;
- e) Podjęcie działań na rzecz rozwiązania „problemu Synagogi” obiektu systematycznie ulegającemu wtórnej destrukcji;
- f) Kontynuowanie współpracy z sąsiednimi gminami;
- g) Nawiązanie stosunków partnerskich z gminami poza granicami kraju;
- h) Stworzenie cyklicznych i okolicznościowych imprez promujących gminę i jej dziedzictwo;

- i) Kontynuowanie plenerów malarskich i fotograficznych dla artystów;
- j) Udział gminy w konkursach i pokazach promujących regionalne tradycje;
- k) Wspieranie rozwoju agroturystyki;
- l) Wykorzystanie istniejących szlaków pielgrzymkowo – tematycznych i tworzenie nowych rekreacyjno kulturowych;
- m) Wydanie albumu fotograficznego promującego gminę, oraz tworzenie przewodników, katalogów, informatorów o gminie;
- n) wymiana młodzieży z Izraelem w celu budowania wzajemnego porozumienia i nawiązywaniu współpracy;
- o) prowadzenie prac prowadzących do powstania parku archeologicznego w Osso-
linie.

8. Przykładowe źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.

1. Budżet Miasta i Gminy Klimontów.

2. Dofinansowanie z budżetu państwa.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568 poz. 1568 z późn. zm.) określa ogólne zasady finansowania opieki nad zabytkami z budżetu państwa. Szczegółowe zasady określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017 poz. 1674 z późn. zm. 2021 poz. 731). Zgodnie z tymi przepisami opieka nad obiektem zabytkowym sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza obiektu, niemniej jednak o dotacje celowe z budżetu państwa ubiegać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjne będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru, lub posiadające zabytek w trwałym zarządzie. Dotacji udzielić może minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzki konserwator zabytków.

2.1. Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu udziela dofinansowania w ramach:

Ogłaszanych przez siebie programów operacyjnych. Zadań związanych z ochroną zabytków dotyczy program Dziedzictwo Kulturowe:

Ochrona zabytków. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego

Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);

- prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

- prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UN

Kultura Ludowa i tradycja. Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- Zadanie nr 1: dokumentacja, archiwizacja i jak najszersze udostępnianie unikalnych zjawisk z zakresu dziedzictwa kultur tradycyjnych;

- Zadanie nr 2: przygotowanie ekspertyz, opinii oraz programów ochrony dotyczących zjawisk kultur tradycyjnych, w tym prowadzenia ewaluacji, konsultacji społecznych związanych z realizacją postulatów Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego;

- Zadanie nr 3: publikacje związane z dokumentacją kultur tradycyjnych oraz współczesnych kontekstów ich funkcjonowania;

- Zadanie nr 4: animacja kulturowa i społeczna prowadzona w oparciu o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, wspomagająca lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji;

- Zadanie nr 5: działania edukacyjne, w tym: warsztaty, kursy, szkolenia dotyczące zagadnień szeroko pojętej kultury tradycyjnej;

- Zadanie nr 6: działania popularyzujące unikalne i żywe elementy kultur tradycyjnych, w tym konkursy, przeglądy, festiwale, wystawy, seminaria i konferencje;

- Zadanie nr 7: zadania o charakterze artystycznym i użytkowym, inspirowane

tradycyjną twórczością, o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym;

- Zadanie nr 8: działania multimedialne, realizowane w całości online, prezentujące i popularyzujące zagadnienia szeroko pojętej kultury ludowej i tradycyjnej;

- Zadanie nr 9 : prowadzenie nauki – szkolenia przez konkretnego „mistrza”(przekaz bezpośredni wiedzy i umiejętności osobom szczególnie zainteresowanym praktyczną kontynuacją danej profesji) w zakresie różnych dziedzin niematerialnego dziedzictwa kulturowego: literatura, muzyka, śpiew, taniec, sztuka, rękodzieło, rzemiosło ludowe, rzemiosło artystyczne, praktyka obrzędowa, tradycyjna uprawa i hodowla w tym potrawy obrzędowe oraz inne przejawy kultury spełniające kryteria niematerialnego dziedzictwa.

Ochrona zabytków archeologicznych. Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- Zadanie nr 1: weryfikacja terenowa zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków;

- Zadanie nr 2: opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia w kraju. Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- Zadanie nr 1: zapewnienie właściwego stanu miejsca pamięci narodowej i trwałego upamiętnienia;

- Zadanie nr 2: zadania badawcze, dokumentacyjne, edukacyjne i popularyzatorskie;

- Zadanie nr 3: zadanie multidyscyplinarne – dotyczy łączenia zadań nr 1 i nr 2.

- Zadanie nr 4: zadania związane z infrastrukturą miejsca pamięci.

Infrastruktura kultury. Celem programu jest zatem stworzenie optymalnych

warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- Zadanie nr 1: budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej.;
- Zadanie nr 2: zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- Zadanie nr 3: przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analiz oddziaływania na środowisko.

Groby i cmentarze wojenne w kraju. Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- Zadanie nr 1: utrzymanie, zapewnienie właściwego stanu lub urządzenie grobu lub cmentarza wojennego;
- Zadanie nr 2: zadania badawcze, dokumentacyjne, edukacyjne i popularyzatorskie;
- Zadanie nr 3: zadanie multidyscyplinarne – dotyczy łączenia zadań nr 1 i nr 2
- Zadanie nr 4: zadania związane z infrastrukturą grobów i cmentarzy wojennych.

2.2. Promesa dla Kultury. Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- Zadanie nr 1: ochrona i zachowania dziedzictwa kulturowego;
- Zadanie nr 2: budowa, rozbudowa, przebudowa, remont infrastruktury kultury oraz infrastruktury szkolnictwa artystycznego;

- Zadanie nr 3: realizacja międzynarodowych przedsięwzięć kulturalnych;
- Zadanie nr 4: wydatki niekwalifikowane związane bezpośrednio z kulturą, ujęte w umowie o dofinansowanie w ramach programów europejskich (niemożliwe do odzyskania oraz niefinansowane z innych źródeł).

3. Programy finansowane z Funduszy Europejskich:

W czasie tworzenia niniejszego dokumentu edycje do roku 2020 programów Funduszy Europejskich, z wyjątkiem Programu Mechanizm Finansowy EOG 2014-2021 zakończyły się. Programy nowe są tworzone i będą zależne od przyjętych środków na kolejne lata.

Dotychczas zaliczały się do nich m. in.:

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020.
- Mechanizm Finansowy EOG 2014-2021.
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020.
- Regionalny Program Województwa Świętokrzyskiego w ramach 16 Regionalnych
- Programów Operacyjnych 2014-2020.
- Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka,
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki,
- Program Rozwój Obszarów Wiejskich 2014- 2020,
- Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej,
- Program Kultura,
- Program „Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego” w ramach Mechanizmu Finansowego,
- Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego w ramach Mechanizmu Finansowego EOG.

4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021 – 2027.

W czasie tworzenia niniejszego dokumentu Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021 – 2027 był w czasie tworzenia.

5. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020

Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej

Działanie: Odnowa i rozwój wsi, mające na celu poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Skutkować to winno wzrostem tożsamości społeczności wiejskiej, zachowaniem dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wzrostem atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich. O dofinansowanie starać się mogą:

Beneficjenci programu:

1. Jednostki samorządu terytorialnego;
2. Instytucje kultury zorganizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego;
3. Kościoły i związki wyznaniowe;
4. Organizacje pozarządowe mające status organizacji pożytku publicznego (w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2003 nr 96 poz. 873 z późn. zm. 2020 poz. 1057).

Bibliografia.

Archiwum Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Sandomierzu:

Karty ewidencyjne zabytków nieruchomych,

Karty ewidencyjne zabytków ruchomych,

Karty stanowisk archeologicznych AZP,

Specyfikacja kulturowo-chronologiczna stanowisk na obszarze 89-70,

Specyfikacja kulturowo-chronologiczna materiałów z obszaru 89-71,

Specyfikacja kulturowo-chronologiczna stanowisk z obszaru 90-70,

Specyfikacja chronologiczno-kulturowa stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 90-71,

Wykaz stanowisk odkrytych bądź zweryfikowanych na obszarze AZP 91-70.

Opracowania:

Arnold S., *Podziały administracyjne woj sandomierskiego*, Kielce 2001,

Atlas historyczny Polski, Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku, cz. 2, Warszawa 1993,

- Baliński M., Lipiński T., *Starożytna Polska pod względem jeograficznym i statystycznym*, T. 2, Warszawa 1885,
- Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M., *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976,
- Chmielnicki S., *Wieś i parafia Olbierzowice*, Sandomierz 1929,
- Historia państwa i prawa Polski*, t. 4, Od uwłaszczenia do odrodzenia państwa, Warszawa 1982,
- Kaczanowski P., Kozłowski J. K., *Najdawniejsze dzieje ziem polskich*, w: *Wielka Historia Polski*, t. 1, Kraków 2003,
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. III, z. 11, Warszawa 1962,
- Kowalski W., *Uposażenie parafii archidiakonatu sandomierskiego w XV-XVIII w.*, Kielce 1998,
- Kukliński W., *Miasto prywatne Klimontów i jego kościoły*, Sandomierz 1911,
- Labuda G., *Mieszko I*, Wrocław, Warszawa, Kraków, 2002,
- Michta J., *Powiatowa heraldyka samorządowa województwa świętokrzyskiego i jej symbolika*, Kielce 2004,
- Niebelski E., *Klimontów, miasto prywatne rodu Ossolińskich 1240-1990*, Klimontów 1993,
- Orzechowski S., *Zaplecze osadnicze i podstawy surowcowe starożytnego hutnictwa świętokrzyskiego*, Kielce, 2007,
- Pająk J. Z., *Dzieje podziałów administracyjnych a granice regionu świętokrzyskiego [w:] Region świętokrzyski. Mit czy rzeczywistość?*, Kielce 2001,
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. I-XV, Warszawa 1880-1902,
- Szczur S., *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002,
- Wisner H., *Zygmunt III Waza*, Wrocław, Warszawa, Kraków 1991,
- Zwaliska zamku i kaplica betleemska w Ossolinie*, *Tygodnik Ilustrowany*, t. VI, nr 164, 1862.

Strony internetowe:

sandomierz.opoka.org.pl

powstanie1863.zsi.kielce.pl

isap.sejm.gov.pl

Aneksy

Zabytki budownictwa i architektury wpisane do gminnej ewidencji zabytków.				
Lp.	Nr. w miejscowości	Miejscowość	Obiekt zabytkowy	Datowanie
1	1	Adamczowice	Cmentarz wojenny	1915 r.
2	2	Adamczowice	Figura	1967 r.
3	3	Adamczowice	Kapliczka	2. poł. XX w.
4	4	Adamczowice	Krzyż	2. poł. XX w.
5	5	Adamczowice	Krzyż	1948 r.
6	1	Beradz	Figura	1925 r.
7	2	Beradz	Krzyż	1921 r.
8	3	Beradz	Krzyż	1911 r.
9	4	Beradz	Krzyż	1. poł. XX w. ?
10	5	Beradz	Cmentarz wojenny	1915 r.
11	6	Beradz	Cmentarz wojenny	1915 r.
12	1	Borek Klimontowski	Figura	1960 r.
13	2	Borek Klimontowski	Krzyż	
14	1	Byszów	Miejsce Pamięci	
15	2	Byszów	Figura	1884 r.
16	3	Byszów	Krzyż	1934 r.
17	4	Byszów	Park Podworski	XIX w.
18	1	Byszówka	Krzyż	
19	2	Byszówka	Kapliczka	
20	1	Goźlice	Krzyż	2. poł. XIX w.
21	2	Goźlice	Cmentarz wojenny	1915 r.
22	3	Goźlice	Cmentarz parafialny	pocz. XIX w.
23	4	Goźlice	Dzwonnica	
24	5	Goźlice	Figura	1886 r.
25	6	Goźlice	Kościół	1. poł. XIII w.
26	7	Goźlice	Krzyż	1884 r.
27	8	Goźlice	Krzyż	1864 r.
28	9	Goźlice	Krzyż	1854 r.
29	10	Goźlice	Nagrobek	poł. XX w.
30	11	Goźlice	Nagrobek	XIX w.
31	12	Goźlice	Nagrobek	XIX w.
32	13	Goźlice	Nagrobek	pocz. XX w.
33	1	Górki Klimontowskie	Młyn	1. ćw. XIX w..
34	2	Górki Klimontowskie	Stróżówka	XIX w.
35	3	Górki Klimontowskie	Brama	pocz. XIX w.

36	4	Górki Klimontowskie	Figura	1905 r.
37	5	Górki Klimontowskie	Figura	1876 r.
38	6	Górki Klimontowskie	Figura	1890 r.
39	7	Górki Klimontowskie	Mostek	XIX w.
40	8	Górki Klimontowskie	Pałac	pocz. XIX w.
41	9	Górki Klimontowskie	Park	XIX w.
42	1	Góry Pęczowskie	Cmentarz wojenny	1915 r.
43	2	Góry Pęczowskie	Cmentarz wojenny	1915 r.
44	1	Grabina	Krzyż	1958 r.
45	1	Kępie	Krzyż	2. poł. XX w.
46	2	Kępie	Krzyż	poł. XX w.
47	1	Klimontów	Miejsce pamięci	1964 r.
48	2	Klimontów	Krzyż	
49	3	Klimontów	Krzyż	XIX/XX w.
50	4	Klimontów	Kościół przyklasztorny	1617-1620 r.
51	5	Klimontów	Kolegiata	1643-1650 r.
52	6	Klimontów	Klasztor	1620-1623 r.
53	7	Klimontów	Kapliczka Św. Józefa	ok.1870 r.
54	8	Klimontów	Figura	1693 r.
55	9	Klimontów	Figura	1941 r.
56	10	Klimontów	Figura	1850 r.
57	11	Klimontów	Dom ul. Osiecka 36	pocz. XX w.
58	12	Klimontów	Dom ul. Osiecka 18 a	1. poł. XX w.
59	13	Klimontów	Dom ul. Osiecka 17	koniec XIX w.
60	14	Klimontów	Dom ul. Krakowska	pocz. XX w.
61	15	Klimontów	Dom ul. Krakowska 19	
62	16	Klimontów	Cmentarz parafialny	1843 r.
63	17	Klimontów	Brama kolegiacka	kon. XVIII w.
64	18	Klimontów	Brama klasztorna	1780-1787 r.
65	19	Klimontów	Dawna biblioteka	pocz. XX w.
66	20	Klimontów	Bank	1910 r.
67	21	Klimontów	Krzyż	XIX/XX w.
68	22	Klimontów	Miejsce pamięci	2006 r.
69	23	Klimontów	Miejsce pamięci	1924 r.
70	24	Klimontów	Plebania	przed 1758 r.
71	25	Klimontów	Synagoga	1851 r.
72	26	Klimontów	Figura Św. Jacka	
73	27	Klimontów	Układ urbanistyczny	1605 - 2. poł. XIX w.

74	28	Klimontów	Zabudowa rynku	XIX/XX w.
75	29	Klimontów	Nagrobek	poł. XX w.
76	30	Klimontów	Nagrobek	1863 r.
77	31	Klimontów	Nagrobek	1931 r.
78	32	Klimontów	Nagrobek	1868 r.
79	33	Klimontów	Kwatera wojenna	poł. XX w.
80	34	Klimontów	Kwatera wojenna	1915 r.
81	35	Klimontów	Kwatera wojenna	1915 r.
82	36	Klimontów	Nagrobek	1903 r.
83	37	Klimontów	Nagrobek	XIX w.
84	38	Klimontów	Nagrobek	1881 r.
85	39	Klimontów	Nagrobek	XIX w.
86	40	Klimontów	Nagrobek	1910 r.
87	41	Klimontów	Kamienica, ul. Opato- towska	pocz. XX w. ?
88	42	Klimontów	Cmentarz żydowski	poł. XIX w.
89	43	Klimontów	Mogiła na starej cz. cmentarza	1911 r.
90	44	Klimontów	Krzyż	XIX/XX w.
91	1	Konary	Miejsce pamięci	2006 r.
92	2	Konary	Miejsce pamięci	2000 r.
93	3	Konary	Figura Św. Jana	XIX w.
94	4	Konary	Krzyż	
95	5	Konary	Zamek	XIV lub XV w.
96	1	Krobielice	Figura	1921 r.
97	2	Krobielice	Krzyż	1. poł. XX w.
98	1	Krobielice Pęcrowskie	Figura	1939 r.
99	1	Nasławice	Figura	XVIII w.
100	2	Nasławice	Krzyż	1867 r. ?
101	3	Nasławice	Figura	XVII/XVIII w. ?
102	1	Nawodzice	Krzyż	2. poł. XX w.
103	2	Nawodzice	Krzyż	1831 r.
104	3	Nawodzice	Dwór	
105	4	Nawodzice	Krzyż	poł. XX w.
106	1	Nowa Wieś	Krzyż	
107	2	Nowa Wieś	Kapliczka domkowa	2. poł. XX w.
108	3	Nowa Wieś	Gorzelnia	pocz. XX w.
109	1	Olbierzowice	Cmentarz parafialny	pocz. XIX w.
110	2	Olbierzowice	Kościół	1910 r.
111	3	Olbierzowice	Nagrobek Powstańca	1911 r.

112	4	Olbierzowice	Nagrobek	1. poł. XX w.
113	5	Olbierzowice	Pomnik Powstania Styczniowego	
114	6	Olbierzowice	Miejsce pamięci	1930 r.
115	7	Olbierzowice	Nagrobek	1. poł. XIX w.
116	8	Olbierzowice	Nagrobek	1863 r.
117	9	Olbierzowice	Nagrobek	poł. XIX w.
118	10	Olbierzowice	Grobowiec Reklewskich	
119	11	Olbierzowice	Nagrobek	1915 r.
120	12	Olbierzowice	Cmentarz przykościelny	
121	13	Olbierzowice	Nagrobek	1930 r.
122	1	Ossolin	Betlejek	1640 r.
123	2	Ossolin	Figura	
124	3	Ossolin	Figura Św. Jana	XVIII w.
125	4	Ossolin	Ogrodzenie z reliktem bramy Betlejka	1640 r.
126	5	Ossolin	Zamek	1633-1634 r.
127	1	Pęczów	Dawny dwór	1. poł. XIX w.
128	2	Pęczów	Krzyż	
129	3	Pęczów	Krzyż	2. poł. XIX w.
130	1	Placzkowice	Cmentarz wojenny	1915 r.
131	2	Placzkowice	Cmentarz wojenny	1915 r.
132	1	Pokrzywianka	Figura	1922 r.
133	2	Pokrzywianka	Krzyż	
134	1	Przybysławice	Krzyż	1930 r.
135	2	Przybysławice	Dawny dwór	k. XIX w.
136	1	Rogacz	Krzyż	1930 r.
137	1	Rybnica	Miejsce pamięci	
138	2	Rybnica	Miejsce pamięci	2013 r.
139	3	Rybnica	Miejsce pamięci	1863 r.
140	4	Rybnica	Młyn	1910 r.
141	1	Szymanowice Dolne	Miejsce pamięci	1985 r.
142	2	Szymanowice Dolne	Krzyż	1853 r.
143	3	Szymanowice Dolne	Krzyż	1916 r.
144	4	Szymanowice Dolne	Młyn	
145	1	Szymanowice Górne	Krzyż	1951 r.
146	2	Szymanowice Górne	Figura	1936 r.
147	1	Śniekozy	Figura	1917 r.
148	2	Śniekozy	Kapliczka domkowa	2. poł. XX w.

149	3	Śniekozy	Krzyż	1926 r.
150	4	Śniekozy	Figura	1918 r.
151	1	Ułanowice	Figura	1915 r.
152	2	Ułanowice	Krzyż	1915/1920 r.
153	3	Ułanowice	Studnia podworska	XIX / XX w. ?
154	4	Ułanowice	Piwnica podworska	XIX / XX w. ?
155	5	Ułanowice	Piwnica podworska	XIX / XX w. ?
156	6	Ułanowice	Piwnica podworska	XIX / XX w. ?
157	1	Węgrce Szlacheckie	Krzyż	1946 r.
158	2	Węgrce Szlacheckie	Figura	2. poł. XX w.
159	1	Wilkowice	Krzyż	1913 r.
160	2	Wilkowice	Cokół	XVIII w. ?
161	1	Zakrzów	Figura	1958 r.
162	2	Zakrzów	Krzyż	1854 r.
163	3	Zakrzów	Krzyż	XIX/XX w.
164	4	Zakrzów	Kapliczka	
165	5	Zakrzów	Kapliczka	
166	6	Zakrzów	Kapliczka	
167	7	Zakrzów	Kapliczka	
168	8	Zakrzów	Figura	1917 r.

Zawiera obiekty dodane po obecnej aktualizacji.

Stanowiska archeologiczne wpisane do gminnej ewidencji zabytków.

Lp.	Miejscowość	Funkcja obiektu	Chronologia	Nr obszaru AZP	Nr Stanowiska w miejscowości	Nr Stanowiska na obszarze
1	Borek Klimontowski	Osada Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Neolit Okres halszacki D	90-71	1	1
2	Byszów	Osada Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu	90-71	17	117
3	Byszów	Osada Osada Osada?	Środkowy neolit I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	90-71	3	103
4	Byszów	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada Osada	Neolit I. okres epoki brązu I. okres epoki brązu	90-71	9	109
5	Byszów	Osada		90-71	13	113
6	Byszów	Osada		90-71	14	114

7	Byszów	Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu	90-71	19	119
8	Byszów	Ślad osadnictwa Osada	Neolit I. okres epoki brązu	90-71	20	120
9	Byszów	Osada Osada		90-71	21	121
10	Byszów	Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	90-71	24	124
11	Byszów	Osada Osada Osada Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Okres lateński	90-71	26	139
12	Byszów	Osada Osada	Epoka brązu	90-71	33	147
13	Byszów	Ślad osadnictwa Osada? Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	90-71	34	148
14	Byszów	Ślad osadnictwa Osada	Neolit	90-71	35	149
15	Byszów	Osada Ślad osadnictwa	Wczesny neolit	90-71	39	153

16	Byszów	Osada Osada Osada Punkt osadniczy	VIII-X w.	90-71	47	263
17	Byszów	Osada Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	90-71	48	264
18	Byszów	Osada Osada Osada Osada	Neolit I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze do X w.	90-71	5	105
19	Byszów	Osada? Osada Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Nieokreślone	90-71	6	106
20	Byszów	Osada Osada	Okres halszacki	90-71	7	107
21	Byszów	Ślad osadnictwa (Osada?) Ślad osadnictwa	Neolit I. okres epoki brązu	90-71	12	112
22	Dziewków	Kopiec (Graniczny?)		90-71	15	366
23	Goźlice	Osada Ślad osadnictwa	Środkowy neolit Wczesne średniowiecze	89-71	5	60

24	Goźlice	Osada Ślad osadnictwa	Środkowy neolit	89-71	45	177
25	Goźlice	Osada Ślad osadnictwa Osada	Wczesny neolit Późny neolit Wczesne średniowiecze	89-71	60	192
26	Goźlice	Osada Osada Osada	I. okres epoki brązu Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze	89-71	72	303
27	Goźlice	Osada	Wczesne średniowiecze	89-71	8	63
28	Goźlice	Osada	Wczesne średniowiecze	89-71	8	64
29	Góry Pęczowskie	Osada	Epoka brązu	89-70	19	130
30	Góry Pęczowskie	Osada		89-70	24	135
31	Góry Pęczowskie	Osada	Środkowy neolit	89-70	12	123
32	Góry Pęczowskie	Osada Ślad osadnictwa	Neolit	89-70	23	134
33	Grabina	Osada Ślad osadnictwa Osada	Środkowy neolit Późny okres wpływów rzymskich X-XII w.	89-71	1	72

34	Grabina	Osada Osada	Środkowy neolit Wczesne średniowiecze	89-71	2	73
35	Grabina	Osada Osada	Środkowy neolit X-XI w.	89-71	3	74
36	Grabina	Ślad osadnictwa Osada Osada Osada	Wczesny neolit Środkowy neolit Okres wpływów rzymskich XII-XIII w.	89-71	4	75
37	Grabina	Osada Osada Ślad osadnictwa	Środkowy neolit Okres halszacki X-XI w.	89-71	8	79
38	Grabina	Osada Osada	Środkowy neolit Wczesne średniowiecze	89-71	9	80
39	Grabina	Osada Osada	I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	10	81
40	Grabina	Osada? Osada	Środkowy neolit Wczesne średniowiecze	89-71	11	82
41	Grabina	Ślad osadnictwa Osada	Neolit Wczesne średniowiecze	89-71	12	83
42	Grabina	Osada Osada	Środkowy neolit IX-X w.	89-71	13	84
43	Grabina	Osada Ślad osadnictwa	Środkowy neolit Okres wpływów rzymskich	89-71	14	85

44	Grabina	Ślad osadnictwa Osada	Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze	89-71	15	88
45	Klimontów	Ślad osadnictwa Osada	I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	90-71	5	24
46	Klimontów	Osada	Epoka brązu	90-71	7	26
47	Klimontów	Osada Osada?	Epoka brązu Wczesne średniowiecze	90-71	12	35
48	Klimontów	Osada	Neolit	90-71	15	38
49	Klimontów	Cmentarzysko (Grób)	Okres halsztacki/lateński	90-71	22	179
50	Klimontów	Ślad osadnictwa (Grób)	Wczesny młodszy okres przed rzymski	90-71	23	380
51	Konary Kolonia	Kurhan		90-70	1	14
52	Konary Kolonia	Ślad osadnictwa Osada Osada	Neolit	90-70	3	16
53	Konary Kolonia	Osada Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	90-70	5	79

54	Konary	Osada	Środkowy neolit	89-70	3	14
55	Konary	Grób w obstawie kamiennej?		89-70	4	17
56	Konary	Grób?		89-70	12	48
57	Krobielece	Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	90-71	20	16
58	Krobielece	Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Średniowiecze	90-71	27	56
59	Krobielece	Ślad osadnictwa Osada	XII-XIII w.	90-71	29	76
60	Krobielece	Osada Osada	Halsztacki Wczesne średniowiecze	89-71	2	278
61	Krobielece	Osada Osada Ślad osadnictwa	Środkowy neolit I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	4	280
62	Krobielece	Osada Osada Osada	Środkowy neolit Okres halsztacki/lateński Wczesne średniowiecze	89-71	14	485
63	Krobielece	Osada?	Epoka brązu	89-71	6	394
64	Krobielece	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Środkowy neolit	89-71	13	484

		Osada	Wczesne średniowiecze			
65	Krobielice	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada Osada Osada	Neolit I. okres epoki brązu II. okres epoki brązu V. okres epoki brązu - o. halsztacki Wczesne średniowiecze, do X w.	89-71	15	486
66	Krobielice	Osada? Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu ? Wczesne średniowiecze	90-71	34	88
67	Nasławice	Osada Osada	I. okres epoki brązu O. halsztacki - V. okres epoki brązu	89-71	3	263
68	Nasławice	Ślad osadnictwa Osada Osada	Neolit Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze	89-71	4	264
69	Nasławice	Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	5	265
70	Nasławice	Ślad osadnictwa Osada Osada	Wczesny neolit I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	6	266
71	Nasławice	Osada Osada Osada	I. okres epoki brązu Okres wpływ. rzymskich / wędrówek ludów IX-XI w.	89-71	7	267
72	Nasławice	Osada Ślad osadnictwa		90-71	60	370

73	Nasławice	Osada	XII w.	89-71	9	411
74	Nasławice	Osada Osada	I. okres epoki brązu Okres halsztacki/lateński	89-71	10	412
75	Nasławice	Osada Ślad osadnictwa	Środkowy neolit Nieokreślona	89-71	11	413
76	Nasławice	Osada	I. okres epoki brązu	89-71	13	115
77	Nasławice	Osada	Nieokreślona	89-71	14	416
79	Nasławice	Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu III. - V. okres epoki brązu	89-71	15	417
79	Nasławice	Osada Osada Osada Osada	Neolit I. okres epoki brązu IV. - V. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	16	418
80	Nasławice	Ślad osadnictwa Osada	VII-VIII w.	89-71	19	425
81	Nawodzice	Osada	Okres halsztacki	91-70	11	12
82	Nowa Wieś	Kurhan	Neolit			
83	Ossolin	Osada Osada	Środkowy neolit I. okres epoki brązu	90-71	37	18

		Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Epoka brązu			
84	Ossolin	Osada	I. okres epoki brązu	90-71	38	19
85	Ossolin	Osada Ślad osadnictwa	Epoka brązu Wczesne średniowiecze	89-71	9	260
86	Ossolin	Osada Osada	Neolit Wczesne średniowiecze	89-71	15	274
87	Ossolin	Osada? Osada	I. okres epoki brązu Okres wpływów rzymskich	89-71	17	310
88	Ossolin	Osada Ślad osadnictwa	I okres epoki brązu	89-71	21	345
89	Ossolin	Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Okres lateński Wczesne średniowiecze	89-71	30	355
90	Pęchowiec	Ślad osadnictwa Osada? Osada	Neolit Okres wpływów rzymskich XI-XII w.	90-71	19	13
91	Pęchowiec	Ślad osadnictwa Osada?	Nieokreślony Wczesne średniowiecze	90-71	24	46
92	Pęchowiec	Osada? Ślad osadnictwa	Wczesny neolit Wczesne średniowiecze	90-71	26	52
93	Pęchowiec	Ślad osadnictwa Osada	Średniowiecze	90-71	32	74

94	Pęchowiec	Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Środkowy neolit I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	3	235
95	Pęchowiec	Osada	II. okres epoki brązu	89-71	7	239
96	Pęchów	Osada	I. okres epoki brązu	90-71	22	44
97	Pęchów	Ślad osadnictwa Osada Osada	Środkowy neolit I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	90-71	29	63
98	Pęchów	Osada Ślad osadnictwa	Środkowy neolit I. okres epoki brązu	90-71	39	97
99	Pęchów	Osada Osada Ślad osadnictwa	Środkowy neolit II. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	4	154
100	Pęchów	Osada Ślad osadnictwa	II. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	5	155
101	Pęchów	Osada	Wczesne Średniowiecze	89-71	7	157
102	Pęchów	Osada	XII-XIII w.	89-71	8	158
103	Przybysławice	Osada Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	90-71	17	201

104	Przybysławice	Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu	90-71	33	126
105	Przybysławice	Osada	I. okres epoki brązu	90-71	5	128
106	Przybysławice	Osada Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	90-71	6	129
107	Przybysławice	Osada		90-71	7	132
108	Przybysławice	Osada Ślad osadnictwa Osada?		90-71	8	154
109	Przybysławice	Ślad osadnictwa Osada	XII-XIII w.	90-71	9	155
110	Przybysławice	Osada Osada Ślad osadnictwa Osada	IV. okres epoki brązu Okres halsztacki	90-71	15	199
111	Przybysławice	Osada Osada Osada Osada Cmentarzysko		90-71	6	200

112	Przybysławice	Osada		90-71	18	202
113	Szymanowice	Wieś	XVI-XVII w.	90-70	3	5
114	Śniekozy	Osada Osada	Środkowy neolit Wczesne średniowiecze	89-71	2	207
115	Śniekozy	Ślad osadnictwa Osada Osada	Środkowy neolit Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze	89-71	11	289
116	Śniekozy	Osada	Neolit	89-71	12	190
117	Śniekozy	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Środkowy neolit I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	17	341
118	Węgrce Szlacheckie	Osada	I. okres epoki brązu	89-71	2	262
119	Wilkowice	Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Środkowy neolit Późny neolit Wczesne Średniowiecze	89-71	6	275
120	Wilkowice	Osada Osada	I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	8	282
121	Wilkowice	Osada Ślad osadnictwa	Środkowy neolit II. okres epoki brązu	89-71	13	307

122	Wilkowice	Osada Osada Ślad osadnictwa	Okres halsztacki/lateński Okres wpływów rzymskich	89-71	14	308
123	Wilkowice	Osada Osada? Osada?	II. okres epoki brązu III. - V. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	15	309
124	Wilkowice	Osada? Osada? Osada?	I. okres epoki brązu Średniowiecze	89-71	22	364
125	Wilkowice	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Okres lateński Wczesne średniowiecze	89-71	25	367
126	Wilkowice	Osada Osada	I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	26	368
127	Wilkowice	Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	29	371
128	Wilkowice	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	II. okres epoki brązu III. okres epoki brązu IV. - V. okres epoki brązu	89-71	30	372
129	Wilkowice	Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Wczesne Średniowiecze	89-71	32	400
130	Wilkowice	Osada Osada	I. okres epoki brązu Wczesne średniowiecze	89-71	33	401

131	Wilkowice	Osada Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Środkowy neolit Wczesne Średniowiecze	89-71	34	402
132	Zakrzów	Osada Osada Osada	Neolit Okres wpływów rzymskich XII-XIII w.	89-71	3	86
133	Zakrzów	Osada	X-XI w.	89-71	4	87
134	Zakrzów	Osada		89-71	13	131
135	Zakrzów	Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Epoka brązu	89-71	16	141
136	Zakrzów	Osada Ślad osadnictwa	Neolit Starożytny nieokreślony	89-71	18	143
137	Zakrzów	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada	Neolit? Wczesne średniowiecze	89-71	21	146
138	Zakrzów	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Schyłkowy paleolit I. okres epoki brązu Okres halsztacki Wczesne średniowiecze	89-71	32	208
139	Zakrzów	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Późny Lateński - Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze	89-71	36	212

140	Zakrzów	Osada Osada	Późny okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze	89-71	43	219
141	Zakrzów	Osada Ślad osadnictwa	Epoka brązu Wczesne średniowiecze	89-71	45	121
142	Zakrzów	Osada Osada Ślad osadnictwa	I. okres epoki brązu Epoka brązu Wczesne średniowiecze	89-71	47	223
143	Zakrzów	Osada	Epoka brązu?	89-71	48	224
144	Zakrzów	Osada	XII-XIV w.	89-71	66	284
145	Zakrzów	Osada? Osada Osada	I. okres epoki brązu Epoka brązu XII-XIII w.	89-71	56	296
146	Zakrzów	Osada?	Wczesne średniowiecze	89-71	61`	301
147	Zakrzów	Osada? Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa	Środkowy neolit I. okres epoki brązu Epoka brązu Średniowiecze	89-71	64	334

Zawiera obiekty dodane po obecnej aktualizacji.

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 710 z późn. zm.) wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest zobligowany do sporządzenia na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami.

Celem gminnego programu opieki nad zabytkami jest zahamowanie degradacji substancji zabytkowej i zachowanie wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie atrakcyjnego wizerunku gminy Klimontów.

Uchwalenie programu wypełnia wymóg ustawowy, jednocześnie pozwala zebrać w jednym dokumencie informacje dotyczące aktualnego stanu ochrony zabytków jak i zamierzeń gminy w tym zakresie w najbliższych latach. Umożliwi to monitorowanie podejmowanych działań i ocenę postępów w zakresie szeroko pojętej opieki nad zabytkami.

Program został pozytywnie zaopiniowany przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Delegatura w Sandomierzu (pismo z dnia 23.08.2021 r. znak: DS.5120.6.2021).